

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA**

Lina Adomaitienė

**PRIKLAUSOMYBIŲ TURINČIŲ SUAUGUSIŲJŲ MOKYMOSI
MOTYVACIJOS ANALIZĖ**

Magistro darbas

Vadovas: prof. Jonas Ruškus

Šiauliai, 2005

Summary

Lina Adomaitiene

The dependence having adults' education motivation analysis

Postgraduate paper

Big changes in economical and political life affect social development of individual and influence organization of socially isolated groups. Members of socially isolated groups do not feel full-fledged members of the society, systematic efforts are necessary to integrate them into the society, to reconstruct social identity. One of the socially isolated groups, bringing special concern of the society is people, dependent on different psychotropic materials.

Nowadays special value obtain social and educational novations and their implementation, according to N.Longworth (1996, 1999), I.Davies (1996), T.Chapman (1997), T.Aspin (1997), P.Juceviciene (2001), and other scientists works. One of the methods, that an individual could be in time developing its own competence in the same way as the technologies progress, he has to be very active in studies and be involved in them all his life. Most often individuals of socially isolated groups have very weak understanding about the modern education paradigm.

The possibilities of lifetime education for the individual in different periods and context are points of interest for adult teachers, politicians and scientists. The questions of lifetime lasting education are studied by N.Longworth (1996, 1999), I.Davies (1996), T.Chapman (1997), T.Aspin (1997), E.Wenger (1998), D.Beresneviciene (1995), P.Juceviciene (2001), and other works.

Problematic questions:

1. What is the purport for education motivation of the people having dependence?
2. What social – educational environments are propitious for successful integration for the people having dependence?
3. What kind of personal and social resources usage could help to integrate the people having dependence to the lifetime studies processes?

The object of the research. Motivation of the people having dependence.

The subject of the research. Experiences and points of view of the people having dependence.

The purpose of the research. To reveal the motivation structure and expression for education of the people having dependence and drying out in the centers of rehabilitation, for the dependent societies and to evaluate education as a factor of social integration.

The goals of the research:

1. Operationalize (theoretically analyze and structure) the concept of lifetime education for the people having dependence;

2. According to the provided operationalize to construct a partly standardized questionnaire of the education motivation for the people having dependence;
3. To make a partly standardized questioning of the people having dependence in rehabilitation societies “Vilties Svyturys” and “Gyvybes versme”;
4. To process the data of the questioning using the method of content analysis.
5. To prepare recommendations for the social workers and institutions providing educational and social facilities.

Methods of the research data collection and processing:

- Theoretical analysis: study of the scientific literature, Laws and other decrees of Lithuanian Republic, adult lifetime education, rehabilitation and integration of the people having dependence, literature resources research;
- The main source of information in the research of point of view of the people having dependence concerning the education, the chosen method was – questioning by word. Partly standardized questionnaire is used.

Research volume: 21 rehabilitant was participating in the research from male dependence illnesses societies “Vilties Svyturys” and “Gyvybes versme”.

Using the data obtained during the interview, 29 motivation categories are disclosed of the people having dependence.

The main scientific hypothesis is confirmed in the paper, that the model of mutual help in the society helps the people having dependence to strengthen motivation for education, to integrate to the studying society.

After sifting the research data, the main conclusions are given:

- The demand for information about the educational resources is the essential factor for the people having dependence.
- The success of the rehabilitation society belongs from the people having dependence active cooperation participating in the educational activity, moral support of the relatives, emotionally save environment and strong community feeling.
- Evaluating the interest for education, ways, forms and surroundings which they ask for, of the people having dependence, we may conclude that dominates fairly modern understanding of education: associative not only with educational institution but also with informal environment for education.
- Evaluating the importance of competence obtained in the society integrating in the society, respondents mark the working skills, possibility to control them-selves, to plan and to spend free time clear-headed escaping the relapse and acquired capability to communicate properly.

- Integrating to the society after the rehabilitation period the society's supporting help is very important.
- The society's impact upon the individual is used, motivating him to take the values of the society – the traditional values for the people having dependence are: health, family, human intercommunion.

TURINYS

Įvadas	6 psl.
1. MOKYMOŠI VISĄ GYVENIMĄ KONCEPCIJA	10 psl.
1.1. Mokymosi visą gyvenimą sąvokos apibrėžtis.....	10 psl.
1.2. Mokymosi ir ugdymo aplinkos.....	13 psl.
1.3. Mokymosi motyvacijos samprata.....	15 psl.
1.4. Mokymasis, kaip socialinę atskirtį mažinantis veiksnys.....	17 psl.
1.5. Marginalių grupių įsijungimo į besimokančią bendruomenę veiksniai.....	19 psl.
2. PRIKLAUSOMYBIŲ TURINČIŲ SUAUGUSIŲJŲ SOCIALINĖ PSICHOLOGINĖ REABILITACIJA: SAMPARATA IR PAGRINDINIAI PRINCIPAI	21 psl.
2.1. Priklausomybės samprata.....	21 psl.
2.2. Psichosocialinės reabilitacijos samprata, principai.....	22 psl.
2.3. Reabilitacinių bendruomenių „Vilties švyturys“ ir „Gyvybės versmė“ charakteristikos.....	23 psl.
2.4. Priklausomybės ligomis sergančiųjų sveikatos priežiūra Lietuvoje.....	25 psl.
3. PRIKLAUSOMYBIŲ TURINČIŲ SUAUGUSIŲJŲ MOKYMOŠI MOTYVACIJOS STRUKTŪROS ATSKLEIDIMAS: TYRIMO DUOMENYS	28 psl.
3.1. Tyrimo metodai.....	28 psl.
3.1.1. Tiriamasis kokybinis interviu.....	28 psl.
3.1.2. Turinio (content) analizės procedūros.....	29 psl.
3.2. Tyrimo instrumentas.....	30 psl.
3.3. Tyrimo imties charakteristika.....	30 psl.
3.4. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos ir su ja susijusių kategorijų atskleidimas ir subkategorijų reitingavimas.....	34 psl.
3.5. Sociodemografinių kintamųjų ir priklausomybių turinčių susugusiųjų mokymosi motyvacijos ryšys.....	67 psl.
Išvados ir rekomendacijos	69 psl.
Apibendrinimai ir diskusija	72 psl.
Liretatūra	74 psl.
Priedai	77 psl.
Priedas Nr.1	
Priedas Nr.2	
Priedas Nr.3	

IVADAS

Socialinis tyrimo aktualumas. XXa. pabaigoje spartus technologijų procesas turėjo didžiulės įtakos visuomenės raidai. Šių permainų pasekoje ypatingai išaugo švietimo reikšmė. Individo gyvenimas švietimo dėka praturtinamas nauja patirtimi, žiniomis, pasirengimu darbinei veiklai, išplečiami socialiniai tinklai, sprendžiamos bedarbystės problemos. Kasdien vis labiau spartėjantys ekonominiai ir socialiniai pokyčiai skatina tobulėti besimokančią visuomenę. Mokymasis visą gyvenimą tampa ne privilegija, bet būtinybe kiekvienam, privalančiam gyventi vykstant nuolatiniams pasikeitimams darbe ir bendruomenėje, neatsižvelgiant į žmogaus amžių, išsilavinimą ar socialinį statusą.

Anot J.Ruškaus (2002), „Visuomenė diferencijuojasi pagal pajamas, ir turta, daugėja nedarbo ir nusikaltimų, gausėja narkomanų, išmaldos prašančių ir vadinamų „šiukšlyno žmonių“¹. Didžiulės permainos ekonominiame ir politiniame gyvenime paliečia socialinę žmogaus raidą, įtakoja socialiai atskirtų grupių susidarymą. Kiekvienu atveju būna laimėjusių ir pralaimėjusių: tų kurie sugeba gyventi „pagal šiuolaikinės visuomenės“ tempą ir tų, kurie nesugeba prisitaikyti prie naujų ekonominių, socialinių sąlygų, jiems trūksta atsakomybės už savo pačių, savo šeimos, vaikų gyvenimą. Šių grupių nariai nesijaučia pilnaverčiais bendruomenės nariais. Reikia sisteminių pastangų siekiant socialiai atskirtuosius integruoti į visuomenę, atstatant socialinį identitetą, nes šių žmonių supratimas apie mokymąsi yra labai nutolęs nuo šiuolaikinės mokymosi paradigmos.

Ypatingą reikšmę šiuolaikinėje visuomenėje įgyja socialinės ir edukacinės novacijos, bei jų diegimas. Remiantis N.Longworth (1996, 1999), I.Davies (1996), T.Chapman (1997), T.Aspin (1997), P.Jucevičienė (2001), ir kt. mokslininkų darbais vienas iš būdų, kad asmuo spėtų plėtoti savo kompetenciją tuo pačiu tempu kaip progresuoja technologijos, jis turi ypač aktyviai mokytis ir tai daryti visą savo gyvenimą. Efektyvus mokymosi per visą savo gyvenimą užtikrinimas - tai socialinė garantija žmogui nepatekti į „atstumtųjų“ grupę (P.Jucevičienė, 2001).

Viena iš socialinės atskirties grupių – žmonės, priklausomi nuo įvairių psichotropinių medžiagų. Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis, kasmet į gydymo įstaigas kreipiasi apie 500 asmenų, nusprendusių atsisakyti vienokios ar kitokios priklausomybės. 2004 metais Lietuvoje buvo registruota 7100 asmenų turinčių priklausomybę nuo alkoholio ir kitų psichotropinių medžiagų, iš jų 4689 – priklausomi nuo narkotikų. Lietuvoje svarbiausia psichikos sveikatos problema – alkoholio ir narkotinių medžiagų vartotojų jaunėjimo tendencijos bei didelį susirūpinimą keliančios savižudybės. Pirmą kartą į psichikos sveikatos centrus besikreipiančių asmenų, priklausomų nuo narkotinių medžiagų amžiaus vidurkis – 24, 9 metai, o priklausomų nuo

¹ Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas. Šiaulių universiteto leidykla, p.15.

alkoholio – 42,4 metai. Tyrimų duomenimis, moksleivių abstinencijos populiarumas vis mažėja. 2004 metais Lietuvoje, 15-16 metų moksleivių amžiaus grupėje buvo tik 2,1 % visiškai nevartojančių alkoholio moksleivių (Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės metinis pranešimas-2004).

Mokslinis tyrimo aktualumas. Mokymosi visą gyvenimą galimybės įvairiais žmogaus gyvenimo tarpsniais ir įvairiuose kontekstuose domina suaugusiųjų švietėjus, politikus, mokslininkus. Visą gyvenimą trunkančio mokymosi klausimai nagrinėjami N.Longworth (1996,1999), I.Davies (1996), T.Chapman (1997), T.Aspin (1997), E.Wenger (1998), D.Beresnevičienės (1995), P.Jucevičienės (2001) ir kt. darbuose. 1995 metais Europos mokymosi per visą gyvenimą iniciatyvos asociacija (ELLI) atliko žvalgomąjį mokymosi tyrimą mažose kompanijose (N.Longworth, 1999); Carp, Peterson ir Roelfs (1974) tyrinėjo suaugusiųjų mokymosi poreikius, tačiau šio tyrimo rezultatai po trisdešimties metų vertingi tik palyginimo istorinėje perspektyvoje galimybės prasme; Lietuvoje panašus tyrimas vykdytas 2001 m. (G.Merkys, 2002), atskleidžiant tik Kauno miesto gyventojų edukacinius interesus ir poreikius; N.Butkevičienė ir S.Luobikienė (2003) tyrinėjo priežastis, sąlygojančias suaugusiųjų išitraukimą į formalųjį mokymosi procesą, tačiau nenagrinėjo nuolatinio neformalaus mokymosi bei mokymosi „iš gyvenimo“ motyvų. Brownell ir Moser (1989), Underwood ir Schulz (1990) atlikti tyrimai teigia, kad dauguma suaugusiųjų mokosi sąmoningai, toks mokymasis reikalauja mažiau pastangų, jėgų ir motyvų, pastiprinimo, išorinių sąlygų palaikymo. L.Tough (1979) tyrimai taip pat parodė, kad suaugusieji yra motyvuoti augti ir tobulėti, bet tam gali trukdyti negatyvus „Aš“ vaizdas, neturėjimas sąlygų mokytis, laiko trūkumas (cit. iš M.Knowles, 1980a, p.234).

E.Wenger (1998) svarsto socialiai atskirtųjų įtraukimo į bendruomenę per veiklą galimybes, I.Zaleckienė (1998), A.Šaulauskas (1999) nagrinėja šį reiškinį iš sociologijos mokslo pozicijų. I.Leliūgienė (2002) gilinasi į socialinės atskirties įveikimo problemas, spręstinas socialinio darbuotojo veikloje, M.Urmonienė ir A.Urmonas (2001) analizuoja buvusių kalinių, J.Ruškus (2002) - neįgaliųjų kaip specifinių socialiai atskirtųjų grupių situaciją. Pavyko rasti Lietuvos ir užsienio mokslininkų (L.Bulotaitė (2001), S.Čaplinskas (2002), E.Elharrdt (1991), H.Getbhardt (1981), A.Kreuzer (1989)) darbuose atliktų tyrimų atskleidžiančių priklausomybių atsiradimo priežastis, paplitimo tendencijas, socialines - medicininės pasekmes, tačiau nepavyko rasti tyrimų nagrinėjančių priklausomybių turinčių žmonių požiūrį į nuolatinį mokymąsi.

Problemos aktualumas leidžia formuluoti keletą **probleminių klausimų**:

1. Koks yra priklausomybių turinčių žmonių mokymosi motyvacijos turinys?
2. Kokios socialinės - edukacinės aplinkos yra palankios sėkmingai integracijai į visuomenę priklausomybių turintiems žmonėms?

3. Kokių asmeninių ir socialinių resursų panaudojimas padėtų priklausomybių turintiems žmonėms integruotis į mokymosi visą gyvenimą procesus?

Tyrimo objektas. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacija.

Tyrimo dalykas. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų patirtys ir nuomonės.

Tyrimo tikslas. Atskleisti priklausomybių turinčių suaugusiųjų, besigydančių priklausomybių ligų reabilitacinėse bendruomenėse, mokymosi motyvacijos struktūrą bei raišką, įvertinti mokymąsi, kaip socialinės integracijos veiksnį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Operacionalizuoti (teoriškai išanalizuoti ir sustrukūruoti) priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi visą gyvenimą konceptą.
2. Pagal atliktą operacionalizaciją sukonstruoti mokymosi motyvacijos pusiau standartizuotą klausimą, skirtą priklausomybių turintiems žmonėms;
3. Atlikti priklausomybių turinčių žmonių pusiau standartizuotą apklausą žodžiu „Vilties Švyturys“ ir „Gyvybės versmė“ reabilitacinėse bendruomenėse;
4. Apdoroti apklausos duomenis taikant turinio analizės (content analysis) metodą.
5. Parengti rekomendacijas socialiniams darbuotojams, ugdymo ir socialines paslaugas teikiančioms institucijoms.

Tyrimo hipotezės:

- Tikėtina, kad bendruomeninės savitarpio pagalbos modelis padeda priklausomybių turintiems žmonėms stiprinti mokymosi motyvaciją, integruotis į besimokančią visuomenę.
1. Edukacinė aplinka reabilitacinėje bendruomenėje yra bazinis priklausomybių turinčių žmonių nuolatinio mokymosi veiksnys.
 2. Reabilitacijos metu įgyti ar patobulinti darbiniai ir socialiniai įgūdžiai yra sėkmingos integracijos į besimokančią visuomenę veiksniai.
 3. Ateities projekcijos yra motyvuojantis priklausomybių turinčių žmonių mokymosi visą gyvenimą veiksnys.

Tyrimo metodologija: remiamasi N.Longworth (1999) mokymosi per visą gyvenimą teorija ir besimokančios bendruomenės koncepcija, kadangi jos pagrindžia visų žmonių (tame tarpe ir socialinės atskirties grupių) socialinį įgalinimą per mokymąsi, įgyjant ir pritaikant žinias, gebėjimus visuose asmens gyvenimo vaidmenyse, bei M.Knowles (1980) andragogikos teorija.

Tyrimo duomenų rinkimo ir apdorojimo metodai:

- Teorinė analizė: mokslinės literatūros, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, suaugusiųjų mokymosi visą gyvenimą, priklausomybių turinčių žmonių reabilitacijos ir integracijos į visuomenę klausimais studijavimas, literatūros šaltinių nagrinėjimas;

- Pagrindinis informacijos šaltinis tyrime priklausomybių turinčių žmonių nuomonė mokymosi motyvacijos klausimais, pasirinktas tyrimo metodas – apklausa žodžiu. Naudojamas pusiau standartizuotas klausimynas.
- Atsakymų į atviro tipo klausimus gausa nulėmė kitą svarbų metodą – turinio analizės (content analysis) pasirinkimą.

Tyrimo imtis: Tyrime dalyvavo 21 reabilitantas iš vyrų priklausomybių ligų reabilitacinių bendruomenių „Vilties švyturys“ ir „Gyvybės versmė“ .

1. MOKYMOŠI VISĄ GYVENIMĄ KONCEPCIJA

1.1. Mokymosi visą gyvenimą sąvokos apibrėžtis

Mokymosi visą gyvenimą idėja 1929 metais iškelta Anglijoje B.Yeaxlee darbe „Nuolatinis ugdymas“ („Lifelong Education“). Autorius teigė, jog švietimas – tai priemonė išugdyti tokiai asmenybei, kuri galėtų gyventi vienybėje su savimi, visuomene, visata ir Dievu. Visą gyvenimą besimokantis individas vadovaujasi krikščioniškomis vertybėmis ir siekia savireguliacijos, vidinės harmonijos su pasauliu ir su savo patyrimu. B.Yeaxlee nuomone asmenybės tikslas – siekti savirealizacijos, transcendencijos, nuolatinio augimo, refleksiškai suvokiant savo prigimtį ir gyvenimo tikslą. Šis procesas turėtų prasidėti vaikystėje, sudarant tinkamas prielaidas augti asmenybei: organizuojant vaikų mokymą, paremtą krikščionybės religija ir atitinkama programa, padedančia geriau suprasti žmogaus elgesį, o suaugusiųjų švietimas galėtų tapti taja dvasine veikla, kuri kompensuotų nepakankamą vaikų ugdymą vidurinėje mokykloje. Suaugusiųjų švietimas, anot B.Yeaxlee, turėtų būti daug platesnis ir visapusiškesnis nei universitetinis lavinimas (D.Beresnevičienė, 1995).

Jungtinėse Amerikos Valstijose tuo pat metu E.Lindeman taip pat kėlė mokymosi visą gyvenimą idėją, kartu pateikdamas suaugusiųjų švietimo principus ir jų mokymosi programą. Pasak autoriaus, nuolatinis mokymasis – tai grupinis suaugusiųjų mokymasis, kurio esmę sudaro asmeninis patyrimas ir pasidalijimas šiuo patyrimu su kitais diskusijų metu. E.Lindeman nuomone suaugusieji nori mokytis tada, kai mokymasis gali patenkinti jų interesus bei poreikius. Suaugusiųjų nuostata mokymosi atžvilgiu yra orientuota į gyvenimą, ir jie turi poreikį būti savarankiški, nors didėjant amžiui, išryškėja vis daugiau individualių skirtumų, kurie pasireiškia mokymosi stiliumi, jiems priimtinu laiku, vieta ir tempu. Suaugusiųjų švietimas turėtų remtis 4 principais:

1. Suaugusiųjų švietimas – visą gyvenimą trunkantis procesas, pasirengimas nežinomai ateičiai;
2. Tai ne profesijos mokymasis, o savanoriškas gero, džiaugsmingo, prasmingo gyvenimo patyrimo bei galimybių plačiau atskleisti individo asmenybei ieškojimas;
3. Mokymo procese svarbu orientuotis ne į situaciją, dalyką, o į mokinius;
4. Suaugusiųjų mokymosi esmę sudaro jų patyrimas, nes suaugusieji viską įsisąmonina refleksiškai ir įvertina savo išgales, išmoksta keisti savo įpročius, vadovautis naujais motyvais.

Mokymosi visą gyvenimą idėja atsispindi ir amerikiečių filosofo bei pedagogo, propagavusio pragmatinę filosofiją ir pažangų švietimą, J.Dewey darbuose, kurie turėjo didžiulę

įtaką visai suaugusiųjų švietimo teorijai. Autoriaus „augimo“ teorijoje teigiama, jog suaugusieji tęsia savo mokymąsi visą gyvenimą tuomet, jei jų ankstesnis mokymasis „sudaigino“ mokymosi tęstinumo procesą, kiekvienam suteikdamas galimybę veikti kaip žmogui, pasitikinčiam geresniu gyvenimu. Švietimas yra visą gyvenimą besitęsiantis procesas, nes žmonės geba intelektualiai „augti“ visą gyvenimą. Žmonės mokosi iš paties gyvenimo, o nuolat mokydami auga intelektualiai, socialiai ir tobulėja kaip asmenybės. Šis „augimas“, pasak J.Dewey, - tai lavinamojo patyrimo rezultatas, įgalinantis individą asimiliuoti kiekvieną naują patyrimą ir šiaip tobulinant savo požiūrius bei veiksmus.

Nors mokymosi visą gyvenimą idėja buvo iškelta XX a. pradžioje, tik nuo 1960 metų tarptautinėje politikoje buvo pradėta rimčiau diskutuoti apie globalias problemas ir švietimo vaidmenį jas sprendžiant. Buvo pasiūlyta kartu su jaunimo ugdymu plėtoti suaugusiųjų švietimą ir švietimo vaidmuo plačiau buvo suprantamas kaip socialinės ir darbo politikos vaidmens dalis. Tačiau jau tada buvo reikalaujama kreipti vis daugiau dėmesio į savaiminį švietimą. OECD, Europos Tarybos ir UNESCO atliktas darbas turėjo didelį poveikį tarptautinio dialogo plėtrai. P.H. Coombsas (1968), tuo metu UNESCO instituto direktorius tarptautiniam švietimui, pabrėžė ribotas formaliojo švietimo galimybes ir paskatino diskusijas apie kitų institucijų, esančių už mokyklinės sistemos ribų, vaidmenį.

1972 metais UNESCO komitetas išleido vadinamąjį Fauré pranešimą „Mokymasis būti“, kuriame buvo įteisinta nauja mokymosi visą gyvenimą politika. 1973-aisiais, OECD išleido pranešimą apie švietimo strategiją „Grįžtamasis švietimas: mokymosi visą gyvenimą strategija“.

Sąvoka „nuolatinis mokymasis“ buvo pradėtas vartoti UNESCO koncepcijose, kuriose teigiama, kad išsilavinimas nėra duodamas vieną kartą visam laikui, o yra nuolatinio mokymosi, kuris trunka visą gyvenimą, rezultatas. Švietimas ilgalaikis procesas, kaip ir gyvenimas pats savaime yra nenutrūkstantis mokymosi procesas. Kiekvienas asmuo ieško specifinių galimybių tikslingai ir nuosekliai mokytis toliau, norėdamas neatsilikti nuo visuomenės techninės ir socialinės raidos, prisitaikyti prie pakitusių gyvenimo aplinkybių ar siekdamas visapusiškai išplėtoti savo potencines galimybes. Visą gyvenimą trunkantis mokymasis apima atsitiktinį, įgyjamą nesąmoningą ir sąmoningą žmogaus mokymosi patyrimą.

1979 metais UNESCO „nuolatinio mokymosi“ („lifelong learning“) sąvoką pasiūlė vartoti kaip sinonimą kitų analogiškų reiškinių: „suaugusiųjų švietimo“ („adult education“), „integruoto nuolatinio mokymosi“ („lifelong integrated learning“), „tęstinio ugdymo“ („permanent education“). Pabrėžiant skirtingus suaugusiųjų mokymosi aspektus buvo vartojamos sąvokos: „suaugusiųjų švietimas“, „integruotas nuolatinis mokymasis“ ir „nuolatinis mokymasis“.

„Suaugusiųjų švietimo“ („adult education“) sąvoka gali būti vartojama siaurąja ir plačiąja prasmėmis. **Plačiąja prasme** – suaugusiųjų švietimas yra procesas, kai asmenys, baigę pirminį nenutrūkstamo mokymosi ciklą, pradeda nuosekliai ir organizuotą veiklą, turėdami sąmoningą tikslą

pagerinti savo išprusimą, įgyti platesnę informaciją, patobulinti savo mokėjimus ir įgūdžius. **Siaurąja prasme** – tai procesas, kai asmenys, baigę pirminį nenutrūkstamo mokymo ciklą, skatinami neprofesinių tikslų, siekia aktyviai ir nuosekliai mokytis.

Artima nuolatinio mokymosi sąvoka yra Edukologijoje vartojama permanentinio ugdymo („permanent education” arba „lifelong education”) sąvoka. L.Jovaišos (1993) ugdymo filosofijoje didelė reikšmė skiriama permanentinio ugdymo sampratai. „Permanentinio ugdymo” sąvoka ilgai buvo vartojama lietuviškoje mokslinėje pedagoginėje spaudoje. „Permanentinis ugdymas” pasak L.Jovaišos, tapo filosofine kategorija, teigiančia būtinumą nepaliaujamai ugdyti žmogų visą gyvenimą. Šiam procesui įvardinti autorius siūlo „edukologijos” sąvoką, nes ugdymo mokslas, apimęs visas tikrovės sritis ir yra nepertraukiamas. Edukologija – tai mokslas, tiriantis permanentinį žmogaus ir grupių ugdymą (Jovaiša, 1993, p.14). L.Jovaišos nuomone, ugdymas – tai žmogaus pilnutinio gyvenimo kūryba jo paties jėgomis, aprūpinant jį saviraiškos priemonėmis. Žmogaus aprūpinimas sociumo ir kultūros realiųjų informacija – tai netiesioginis universalusis ugdymo tikslas, žmogaus aktyviosios prigimties plėtotė (ten pat, p.169).

Suaugusiųjų mokymosi teoretikai M.Knowles (1990), P.Jarvis (1987), C.Houle (1984) „nuolatinio mokymosi” sąvoką vartoja suaugusiųjų švietimo reikšme. P.Jarvis pabrėžia socialinės mokymosi aplinkos, kultūros svarbą mokymuisi ir aptaria mokymosi formas. Amerikiečių mokslininkas C.Houlas (1984) tirdamas, kodėl suaugusieji mokosi nuolatinio mokymosi sistemoje bei kaip jie mokosi, į suaugusiųjų švietimo teoriją įtraukė „nuolatinio mokinio”(„continuing learners”) sąvoką. Nuolatinis mokymas pagal tęstinio mokymosi tikslus ir vertybes autorius suskirstė į 3 tipus:

I tipas – tai į tikslą orientuotas mokinys, kuris mokosi norėdamas pasiekti aiškiai apibrėžtą tikslą. Šio tipo žmonių tęstinis mokymasis paprastai esti epizodinis, o kiekvienas toks epizodas padeda įgyvendinti kokį nors poreikį ar interesą.

II tipo mokiniai orientuoti į veiklą, mokosi dėl mokymosi situacijoje atrandamos prasmės, kuri dažnai gali būti visai nesusijusi su veiklos tikslu. Jų mokymasis yra paremtas rastų socialinių kontaktų rūšimi.

III tipo mokiniai yra orientuoti į mokymąsi. Šie mokiniai renkasi tokius darbus ir daro tokius sprendimus gyvenime, kurie padėtų jiems potencialiai augti.

Terminu mokymasis visą gyvenimą atkreipiamas dėmesys į laiką: mokymasis per visą gyvenimą, be perstojo arba periodiškai. Naujai sukurtas terminas visaapimantis (lifewide) mokymasis atskleidžia daugiau mokymosi sklaidą – mokymąsi per visą gyvenimą visose srityse (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001).

Beveik prieš trisdešimt metų suaugusiųjų švietimo sąvoka buvo tvirtai siejama su sąvokomis permanentinis ugdymas, švietimas visą gyvenimą ir grįžtamasis mokymasis. Šiandienos sąvokų žodynas atrodo kiek kitaip. Dabar privalomi žodžiai yra mokymasis visą gyvenimą, besimokanti organizacija ir besimokanti visuomenė. Esmine diskusijų ašimi tapo mokymasis. Visi suprantame, kad kasdienis mokymasis vyksta darbovietėje, namuose, grupėmis ir individualiai, ne tik formalaus ugdymo vietose. Bet ši kaita yra ne tik formos kaita, jos prasmė yra daug gilesnė. Sutelkus dėmesį į mokymąsi, o ne į švietimą ar rengimą, atkreiptos akys į besimokantįjį, nes individas prisiima atsakomybę už mokymąsi ir pats pasirenka, ką, kur ir kaip mokytis (R.Rinne, Besimokančios visuomenės link, 2000).

Šiuo metu egzistuojanti švietimo ir mokymosi statistika pagrįsta sisteminiu požiūriu, didžiausias dėmesys kreipiamas į formalųjį švietimą ir mokymosi sistemas, į mokymosi ir darbo rinkos rezultatus. Mokymasis visą gyvenimą laikomas labai svarbiu ne tik švietimo srityje, bet ir užimtumo, ekonominio augimo, socialinės atskirties srityse. Tikimasi šias sritis modifikuoti, kad būtų galimybė geriau parodyti įvairius mokymosi visą gyvenimą aspektus.

1.2. Mokymosi ir ugdymo aplinkos

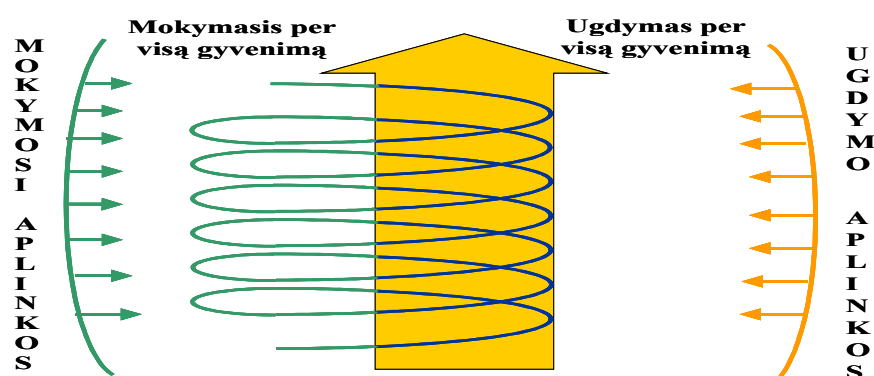
P.Jucevičienė (2001) atkreipdama dėmesį į mokymosi svarbą individo asmeniniam tobulėjimui, teigia, kad mokymosi įgalinimas vykdomas teikiant besimokančiajam paramą įgyjant aktualią mokymosi kompetenciją, o dar geriau – metamokymosi kompetenciją, taip pat kuriant prisodrintas vertingos informacijos ir jų efektyvaus teikimo šaltinių mokymosi aplinkas. Anot autorės, mokymosi aplinkos – tai edukacinę vertę turinčios žmonių gyvenimo bei veiklos erdvės, įgalinančios individo asmeninį tobulėjimą, realizuojamą per mokymosi pastangas.

Nagrinėjant mokymosi aplinkas, didelis dėmesys skiriamas jų efektyvumui. H. Lodewijks (2001) akcentuodamas edukologinį požiūrį į mokymosi aplinkas, vartoja galingų (powerfull) mokymosi aplinkų sąvoką, nurodydamas šešis tokių aplinkų principus, kurių realizavimas sąlygotų šių aplinkų galingumo kokybę:

1. Mokymosi aplinka turi būti funkcionali, t.y. mokymosi situacija turi būti kuo įmanoma glaudesnė, artimesnė tai aplinkai, kurioje bus panaudojama tai, kas bus išmokta šioje mokymosi aplinkoje.
2. Mokymosi aplinkoje turi vykti kryptingas (self-directed) mokymasis.
3. Mokymosi aplinkos turi būti realios, o ne dirbtinai sukurtos ar modeliuotos.
4. Mokymosi aplinkos turi turėti savo pavyzdinius modelius ir užtikrinti konsultavimą. Pedagogas, instruktorius, treneris, mokymosi konsultantas gali būti puikiu pavyzdiniu modeliu, nukreipiančiu besimokantįjį kryptingo mokymosi keliu.

5. Mokymosi aplinka turi mokyti besimokantį kaip mokytis, užimant centrinę “vairuotojo” vietą šioje mokymosi aplinkoje, t.y. galinga mokymosi aplinka tuo pačiu turi būti mokymąsi paremianti aplinka.
6. Mokymosi aplinka turi sistemingai plėtoti besimokančiojo įsitikinimą, jog jo asmeninės savybės tobulėja.

Kaip teigia P.Jucevičienė (2001), ugdymo aplinką galime apibrėžti kaip ugdomąją erdvę, kurioje veikia kultūriniai ir psichologiniai veiksniai. Ugdymo aplinkos kultūrą sudaro jos subjektų – ugdančiojo ir ugdytinio subkultūrų sąveika, o kartais – netgi kontrkultūrų sandūra. Ugdymo aplinkos kultūra yra kompleksinis reiškinys, paprastai sudarytas iš bendrų susitarimų, t.y. visiems šios edukacinės institucijos subjektams priimtinių vertybių, taip pat – “persidengusių” (*shared*) vertybių, priimtinių tam tikroms šiose institucijose egzistuojančioms grupėms. Svarbus ugdymo aplinkos veiksnys yra psichologinis klimatas, susidarantis ugdančiojo ir ugdytinio bendros veiklos rezultate. Ugdymo aplinka nėra izoliuota nuo kitų aplinkų, todėl yra nuolat jų įtakojama. Ugdymą lydi mokymasis, tačiau tai, yra formalusis mokymasis, susaistytas tam tikrais įpareigojimais ir išpareigojimais. Laisvojo mokymosi aplinką nuo formalaus mokymosi aplinkos atskirti neįmanoma, todėl tikslinga siekti labiau apibendrinto mokymosi aplinkos apibrėžimo. Laisvojo mokymosi aplinkos pagrindinės sudedamosios dalys yra pats besimokantis ir jo elgsena bei veiksmai, mokymosi informacija bei įvairūs jos nešėjai – techninės priemonės, fizinės erdvės ir objektai, žmonės (mokymosi konsultantai, bendradarbiai, draugai, šeimos nariai ir pan.). Autorė mano, kad tikslinga mokymosi aplinkomis laikyti edukacinę vertę turinčias žmonių gyvenimo bei veiklos erdves. Mokymosi per visą gyvenimą idealaus atvejo kontekste tai būtų galima pavaizduoti kaip nenutrūkstamą sąveiką (žr. 1 paveikslas).

1 pav. Mokymosi – ugdymo aplinkų sąveikos mokymosi per visą gyvenimą idealaus atvejo kontekste

Šaltinis: Jucevičienė P. 2001. Besimokančio miesto metmenys. Besimokantys miestai, miesteliai, regionai – mokymosi per visą gyvenimą įgyvendinimas. Projekto ataskaita, p. 26

P.Jucevičienė (2001), išskiria šiuos bendruosius mokymosi aplinkų bruožus:

- Mokymosi aplinkos gali būti natūralios ir specialiai suorganizuotos;
- Mokymosi aplinkos galimybės yra atrankinio pobūdžio: besimokantieji reaguoja į mokymosi aplinką ne kaip į tokią, kokia ji yra sukurta, o kaip į tokią, kokią jie ją atpažįsta ir gali joje veikti;
- Mokymosi aplinkos nuolat kinta, todėl galima kalbėti apie konkrečią mokymosi aplinką konkrečiam besimokančiajam tik konkrečiu laiko momentu. Sekančiu momentu ją gali pakeisti nauja mokymosi aplinka, charakterizuojama naujais turinio, subjektų, sąveikos parametrais;
- Mokymosi aplinka turi įgalinti besimokantįjį iš karto vienu metu apžvelgti visą studijuojamo objekto visumą, kad po to joje ir besimokantysis išskirtų įvairius aspektus.

1.3. Mokymosi motyvacijos samprata

Mokymosi motyvacija, pasak L.Jovaišos (1993), tai vidinių paskatų sistema ir jų vyksmas. Autorius teigia, kad pirmiausia mokyti nuteikia tėvai, suformuodami reikiamas nuostatas „stropiai mokyti“, „klausyti mokytojo“. Panašią mokymosi motyvacijos sampratą pateikia G.Butkienė ir A.Kepalaitė (1999) teigdamos, jog tai yra veiksmų ir elgesio žadinimas, vykstantis žmogaus psichikoje, o mokymosi motyvai atsiranda ir vystosi priklausomai nuo tėvų siekimų, paskatinimo, aplinkos įtakos – sukurdami bendrą nusiteikimą mokyti. Remiantis šių minėtų autorių teiginiais, galime teigti, kad vienas iš svarbiausių aspektų, kalbant apie suaugusiųjų mokymosi motyvaciją – pirminė patirtis vaikystėje ir paauglystėje. Tai gali skatinti arba trukdyti tolesniam mokymuisi. Cambell (1996) pastebi, kad besimokantysis, kuris buvo ir anksčiau aktyvus, domėjosi mokymusi, aukščiau vertina ir savo sugebėjimus.

Andragogikos požiūriu suaugusysis iškelia sau mokymosi tikslus, nustato konkrečias kryptis, pasižymi didesne atsakomybe ir savarankiškumu, pasak M.Knowles(1980b), vaikai yra labiau orientuoti į dalyką, o suaugusieji – į veiklą, geresnę adaptaciją aplinkoje, aukštesnę kompetenciją (cit. D.Beresnevičienė, 1995, p.24-26).

J.Lowe (1982) pateikdamas suaugusiojo besimokančiojo charakteristiką, apibūdina jį kaip savarankišką, laisvai besirenkantį, turintį savo tikslus ir vidinę motyvaciją. Autorius išskiria pagrindinius tokio besimokančiojo **motyvus**: profesinius, asmenybės tobulėjimo bei socialinių ryšių. **Profesiniai motyvai** yra svarbūs nuo 18 iki 40, kai žmonės pradeda dirbti, įgauti socialinį statusą, kelti kvalifikaciją, tapti geresniu specialistu, daryti karjerą. **Asmenybės tobulėjimo motyvai** yra svarbesni vyresniame amžiuje, kai tam yra daugiau laiko, finansinių galimybių. **Socialinių ryšių**

motyvas skatina žmones ieškoti ryšių su kitais žmonėmis, bendrauti, dalyvauti įvairiose diskusijų grupėse.

M.Knowles (1980b) andragogikos teorijoje teigiama, kad svarbu bandyti “išvystyti specialią suaugusiųjų mokymo teoriją”, todėl suaugusiųjų mokymas suprantamas kaip asmenų su patirtimi mokymas, kaip patirties ir teorinių žinių suderinamumas arba kaip mokymasis visą gyvenimą. Autorius savo teorijoje išskiria tai, kad suaugę asmenys turi žinoti priežastis, kodėl jie mokosi, kad jie jau turi įgiję praktinės patirties, o mokymą laiko problemų sprendimo ar optimaliausių rezultatų pasiekimo būdus. Dauguma mokslinių šaltinių iškelia skirtingus suaugusiųjų mokymo aspektus, kurie padeda atskirti suaugusiųjų mokymą nuo kitų mokymo sričių. M.Knowles įvardina savarankišką mokymąsi kaip vieną iš pagrindinių suaugusiųjų mokymo ypatumų. Vadinasi, suaugę asmenys turi suprasti, kaip kontroliuoti savo mokymosi procesą ir imtis projektinio darbo atsižvelgiant į savo interesus.

Suaugusiųjų mokymo efektyvumas pirmiausiai priklauso nuo **motyvacijos mokytis**. M.Knowles (1980b) pateikia 6 suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kriterijus, kuriuos galima pavadinti suaugusio studento įvairių poreikių tenkinimu švietimo srityje. Suaugusiųjų mokymosi poreikius autorius suskirsto į šešias grupes:

- **socialinių ryšių** (bendravimo poreikis, patenkinti asociacijų, narystės poreikius);
- **asmeninių pasiekimų** (aukštesnis statusas/pareigos darbe, profesionalus tobulėjimas, konkurencingumo mažėjimas);
- **išorinių lūkesčių** (atitikti reikalavimus, patenkinti vadovų lūkesčius/rekomendacijas),
- **socialinės gerovės siekimo** (galimybė geriau padėti visuomenei, tarnauti visuomenei, dalyvauti visuomeninėje veikloje/darbe);
- **stimuliaciniai** (atsiskirti nuo kasdienybės, išvengti nuobodulio, suteikti kontrastą kitoms gyvenimo detalėms);
- **susidomėjimo mokslu** (siekti žinių dėl asmeninių interesų, mokytis dėl mokymosi, patenkinti smalsų protą);

Siekiant užtikrinti efektyvų suaugusiųjų mokymąsi svarbu ne tik poreikių tenkinimas ir motyvacija, bet ir “žinių įtvirtinimo, išlaikymo ir panaudojimo praktikoje” faktoriai. Skirtingai nei moksleiviai, suaugusieji privalo suderinti savo pareigas darbe su poreikiu ir galimybe mokytis. Pareigybės sukuria tam tikrus suaugusiųjų mokymo barjerus, t. y. **antimotyvacinis faktorius**, kuriuos galime suskirstyti į tris grupes (M.Knowles, 1980b):

- **akademinius:** prisitaikymas prie tvarkaraščio, per didelis sudėtingumo lygis, literatūros stoka;
- **suderinamumo:** laiko stoka, finansinių galimybių stoka, suderinimas su darbu;
- **asmeninius:** nepasitikėjimas, susidomėjimo stoka, šeimyninė padėtis, motyvacijos stoka.

Tik įveikus šiuos barjerus galima tikėtis efektyvaus suaugusiųjų mokymosi proceso.

N.L.Gage ir D.C. Berliner (1994) teigia, kad motyvacija mokymesi svarbi ne vien dėl to, kad gali elgesį pastiprinti, bet ir todėl, kad elgesys yra orientuotas į tikslą. Autoriai išskiria keletą svarbiausių motyvų, lemiančių sąmoningą mokymąsi: gerų rezultatų sekimas, bendravimo ir aplinkinių žmonių palankumo poreikiai.

Gerų rezultatų motyvacija (sėkmės, laimėjimo poreikis) susijusi su tendencija užbaigti nutrauktus darbus, ji skatina apgalvotai rizikuoti; De Charms ir Moeeller(1962) atliktuose tyrimuose pateikia įdomių duomenų apie gerų rezultatų motyvacijos lygmens sąsają su visuomenės produktyvumu, tai leidžia daryti prielaidą, jog gerų rezultatų motyvacija galėtų skatinti ekonominę ir technologinę pažangą.

Bendravimo poreikio svarbą mokymosi motyvacijai įrodo McKeachie, Lin, Milholland, Iscaacson (1966) atlikti tyrimai patvirtinantys, kad mokymosi motyvacijai didžiulę įtaką turi draugiški mokytojų ir mokinių tarpusavio santykiai (cit. N.L.Gage, D.C.Berliner, 1994, p.280).

Palankumo poreikius tyrinėjo Bowie ir Marlowe (1964), kurie, remdamiesi savo tyrimais teigia, kad priklausantys nuo palankumo mokiniai yra linkę prisitaikyti, stengiasi kiek galima mažiau rizikuoti, norėdami išvengti socialinio atmetimo pavojaus; turintys stiprų palankumo poreikį, bendrauja žodžiais, juos lengviau įkalbėti, atsargiau kelia tikslus rizikingose situacijose. (cit. ten pat. p.271).

1.4. Mokymasis, kaip socialinę atskirtį mažinantis veiksnys

Socialinės atskirties sąvoka pirmą kartą buvo apibrėžta 1974 metais Prancūzijoje, kalbant apie socialinio draudimo neapsaugotų žmonių kategoriją. Pastaraisiais metais šią sąvoką pradėjo vienareikšmiškai naudoti įvairiose šalyse, o praėjusio šimtmečio devintojo dešimtmečio pabaigoje Europos komisija kalbėdama apie socialines problemas: ilgalaikę bedarystę, psichinę ir fizinę negalę, imigrantus ir kt., socialinę atskirtį apibūdino kaip “centrinę sąvoką” socialinės politikos formavimui. Socialinė atskirtis glaudžiai siejama su neadekvačia socialinių teisių realizacija, su tam tikru gyvenimo standartų lygiu, su galimybėmis dalyvauti socialinėje ir profesinėse veiklose (J.Ruškus, E.Štuopytė, 2004).

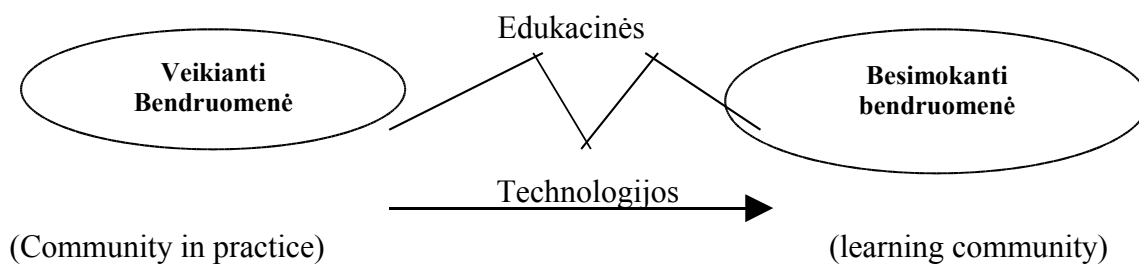
Vis dar diskutuojama dėl socialinės atskirties apibrėžimo, skirtingi autoriai pateikia įvairius socialinės atskirties apibrėžimus, nes sąvoka yra gana plati. Anot J.Poviliūno (2001), socialinė atskirtis nurodo tas socialines grupes, kurios yra menkiau integruotos į visuomenę ir kurios turi mažiau arba visai neturi galimybių dalyvauti politiniame, socialiniame, kultūriniame šalies gyvenime. Labai abstrakčiai galėtume socialinę atskirtį paaiškinti vienu paprastu sakiniu: “tai kas yra viduje ir kas yra išorėje“. Iš tiesų tai kol kas geriausias apibrėžimas, kadangi jie palieka erdvės naujoms atskirties teorijoms ir sampratom (J.Ruškus, E.Štuopytė, 2004).

Pagal Duncan teoriją (I.Gečienė, 1999) asmens visuomeninio statuso pasiekimą įtakoja trys pagrindiniai faktoriai: išsilavinimas, pajamos, profesinis prestižas. Duncan išskiria du būdus pereiti į kitą socialinį statusą, juos įvardindamas kaip skirtingas socialinio mobilumo rūšis: tai pokyčio bei struktūrinis mobilumas. Pokyčio mobilumas įvyksta, kai pasikeičia asmens statusas dėl pakitusios padėties visuomeninėje hierarchijoje; struktūrinis mobilumas vyksta dėl pokyčių ekonominėje struktūroje. Bet kuris ryškesnis pokytis, kuria linkme jis bevyktų, įtakoja asmens statuso kaitą. Tiek mobiliojo, tiek struktūrinio pokyčių sukeltiems padariniams geru “saugikliu” gali būti pakankamai aukštas išsilavinimo lygis: struktūrinio mobilumo atveju, kada kinta valstybės ekonomika, didesnę šansą išlikti neigiamų pokyčių mažiau pažeistiems turi tie asmenys, kurių išsilavinimas įgalintų turimą kompetenciją pritaikyti kuo įvairesnėje veikloje. Asmuo pats gali įtakoti (keisti) savo socialinę padėtį, o vienas iš būdų šiai kaitai realizuoti yra aukštesnio išsilavinimo siekimas.

Siekiant išryškinti galimybę keisti asmens socialinį statusą, tikslinga pristatyti Bourdieu aprašytas kapitalo formas (I.Gečienė, 1999): **ekonominis** kapitalas, (vertė išreiškiama per turimus materialinius resursus); **kultūrinis** kapitalas, nusakomas turimu išsilavinimu, kuris gali būti objektyvių (jį atspindi, pvz., moksliniai laipsniai) bei subjektyvių (kūrybinių profesijų atstovų darbai – skulptūra, eilės pan.) formų; **socialinis** kapitalas, kurio vertė sukuriama tarpasmeninių santykių tinklo pagalba ir **simbolinis** kapitalas, apjungiantis pirmąsias tris kapitalo formas, jo išraiška – visa tai, ką vertina visuomenė: reputacija, prestižas, garbė, įtaka kitiems asmenims ir pan.

Bourdieu ir Duncan teorijose išryškėja bendri asmens socialinį statusą įtakojantys faktoriai – išsilavinimas (kultūrinis kapitalas) ir pajamos (ekonominis kapitalas). Abiejų autorių teorijose svarbus rodiklis – asmens valdomi materialiniai ištekliai, tačiau pagrindinis faktorius, nulemiantis asmens padėtį visuomenėje – išsilavinimas (I.Gečienė, 1999).

Daugeliu atvejų nepakankamas išsilavinimas arba jo stoka gali tapti vienu iš veiksmių socialinei atskirčiai. Siekiant įtraukti į bendruomenę socialiai atskirtas grupes bei individus svarbu imtis edukacinių priemonių, didinančių priklausymo bendruomenei kaip reikalingumo suvokimą. Negatyvus socialinis identitetas, pasak E.Wenger (1998), edukacinių technologijų pagalba gali būti sėkmingai keičiamas į pozityvų identitetą (žr. 2 pav.).

2 pav. Bendruomenės virsmas į besimokančią bendruomenę (Wenger, 1998)

Šaltinis: Ruškus J., Štuopytė E. 2003. Piliečių dalyvavimo žinių ir besimokančio miesto kūrime aktyvinimas plėtojant jų novacinę kultūrą. Prioritetinių mokslo krypčių projekto ataskaita p. 43.

Besimokančioje bendruomenėje mokymasis yra jos gyvavimo šerdis. Pasak E.Wenger (1998, p.215), mokymasis, transformuoja individų identitetus, todėl yra ne tik informacijos bei įgūdžių įvaldymas, bet ir tapsmo procesas. Tad edukacinių procesų organizavimas apima ir erdvių, kuriose vyksta žinių transformacija, sukūrimą (J.Ruškus, E.Štuopytė, 2003).

E.Wenger (1998) pateikia socialinės atskirties grupių įtraukimo per mokymąsi į bendruomenę teorinį konceptą:

1. *Įsitraukimas*. Remiantis abipusiškumo, kompetencijos, tęstinumo principais, stimuliuojamas asmenų įsitraukimas į mokymąsi, skatinamas praktinių bendruomenių kūrimasis, apimant bendruomenių augimą, išprusimą, kūrybingumą, socialinę energiją bei žinių valdymą.

2. *Vaizduotė*. Geros orientacijos laike ir erdvėje dėka, refleksuojama analizuojant pavyzdžių modelius reprezentuojant save, lyginant su kitų sukaupta patirtimi.

3. *Valdymas*. Konvergencija: bendri tikslai, interesai, kryptys, vertybės, lyderystė, supratimas. Koordinacija: standartai ir metodai, komunikacija, grįžtamasis ryšys.

Įsitraukimo, vaizduotės ir valdymo pajungimas mokymuisi, padeda besimokančiai bendruomenei sukurti turtinančius mokymosi kontekstus ir sudaryti sąlygas refleksyviai praktinei veiklai.

Bendruomenės mokyme(-si) ypatingai svarbu bendruomenės narių poreikiai, kuriais remiantis galima būtų numatyti mokymosi bendruomenėje tikslus, kiekvienam nariui sudarant patrauklias sąlygas dalyvauti bendruomenės virsmo besimokančia procese.

1.5. Marginalių grupių įsijungimo į besimokančią bendruomenę veiksniai

Įvairiose socialinėse teorijose aiškinama, kad šiuolaikinėje visuomenėje susiformavo santykių sistema tarp socialinių sluoksnių arba grupių, leidžianti daugumai individų daugiau ar mažiau sėkmingai gyventi konkrečiau sociumo sąlygose. Kiekvienas individas priklauso šios socialinės sistemos, turinčios tam tikras vertybes, vienai ar kitai daliai, grupei ar elementui, bet kartu priklausomybė išreiškiama išsimokslinimo lygiu, gyvenimo būdu, pajamų dydžiu, o labiausiai - gyvenimu tam tikros kultūros rėmuose (I.Leliūgienė, 2002, p.89).

Remiantis I. Leliūgienės (2003), M.Urmonienės (2001), J.Poviliūno (2001) darbais, *marginalai* – neįgalūs, žmonės ar asmenys, praradę priklausomybę pastoviam socialiniam sluoksniui, esantys tarpinėje „paribio“ padėtyje. Sociologai (M.Urmonienė, 2001, p. 188), priklausomai nuo įvairių atskirties mechanizmų, marginalais laiko benamius, kalinius, bedarbius, narkomanus, alkoholikus, prostitutes, valkatas, psichinius ligonius, pagyvenusius žmones, neįgaliuosius, seksualines mažumas ir kitas žmonių grupes atsirandančias, socialiniame užribyje (daugiavaikes šeimas, tautines mažumas, migrantus, ir kt.).

Įvairūs mokslininkai nagrinėję socialiai atskirtų grupių bei individų įgalinimo galimybes bei pačios bendruomenės aktyvinimą ir telkimą (E.Wenger(1998), M.Spierts (2003), J.Ruškus (2002), I.Leliūgienė (2002) ir kiti), pabrėžia, jog šio proceso sėkmingumas labai priklauso nuo įvairiapusių aplinkos veiksnių, tarp kurių galima išskirti:

Ekonominiai veiksniai. Siekiant spręsti bedarbystės ir užimtumo problemas turi būti sukurta *ekonomiškai palanki aplinka*. Tyrimais yra įrodytas ryšys tarp švietimo ir ekonomikos. Besimokanti visuomenė drauge yra ir gerbūvio visuomenė (P.Jucevičienė, 2001, p.6).

Socialiniai veiksniai. *Išsilavinimas* labai svarbus sprendžiant socialiai atskirtų grupių integravimo problemą, keičiant šių žmonių socialinį statusą. Išsilavinimo įgijimo galimybės tampriai siejasi su *šeimos struktūra*, artimiausia individą palaikančia *aplinka*, bei jo paties *socialiniu aktyvumu*. Kai kurie socialinės atskirties grupių nariai, spręsdami jiems aktualias problemas patys steigia nevyriausybinės organizacijas (pavyzdžiui, įvairios neįgaliųjų draugijos, narkomanų reabilitacijos centrai, ir kt.). Daugelio socialinės atskirties grupių narių socialiniai ryšiai yra nutrūkę, todėl *komunikacija* tampa dar vienu socialiniu veiksmu įsijungimo procese.

Kultūriniai veiksniai. *Kultūrinis aktyvumas* kaip veiksnys svarbus įvairioms gyventojų grupėms. Šio veiksnio pagalba panaudojant šeimos strategijas, galima “stimuliuoti bendruomenę ir visas šeimas mokyti dalyvaujant festivaliuose, šventėse, kituose renginiuose, kurie skatina mokymosi įpročių vystymą” (P.Jucevičienė, 2001, p.8).

Psichologiniai veiksniai. Tai veiksniai susiję su asmenybės savybėmis ir raida: *įgimti asmenybės gabumai* ir *įgyti gebėjimai*, o taip pat su asmenybės poreikiais susijusi *saviraiška, savirealizacija ir mokymosi motyvacija*.

Mokymosi veiksniai. Besimokančios bendruomenės kūrime išskirtinis dėmesys skiriamas – *mokymosi aplinkai*, kurios kontekste atsiranda galimybė mokymąsi plėtoti įvairiose bendruomenės institucijoje ir ne tik formalioje švietimo sistemoje. Tai įgalina ieškoti naujų *mokymosi formų ir būdų*, atsiskleidžiama *informacijos* kaip dar vieno mokymosi veiksnio svarba. Besimokančioje bendruomenėje dalyvavimas mokymosi procese didėja, sukuriant inovacijų strategijas, tam reikia, kad informacija būtų pateikiama tose vietose, kur didžiausi žmonių susibūrimai. Besikeičiančioje visuomenėje, siekiant tapti žinių visuomene, ypatingai reikšminga tampa žmogaus kompetencija, o ne darbas, kurį jis šiuo metu turi. Turimos ir įgytos *kompetencijos* leistų individui tapti įdarbinamu, o būtent to siekiama, kuriant besimokančią bendruomenę.

2. PRIKLAUSOMYBIŲ TURINČIŲ SUAUGUSIŲJŲ SOCIALINĖ PSICHOLOGINĖ REABILITACIJA: SAMPARATA IR PAGRINDINIAI PRINCIPAI

2.1.Priklausomybės samprata

Dar XX amžiaus viduryje į alkoholio, narkotikų vartojimą, azartinius lošimus žiūrėta kaip į skirtingas problemas. Psichologai ir psichiatrai specializuodavosi gydyti vieną iš jų. Dabar pripažįstama, kad alkoholio, narkotikų vartojimas, azartinis lošimas – priklausomybės, turinčios daug bendro – panašios atsiradimo priežastys, vystymosi eiga ir pan.

Amerikiečių terapeutės C.Sweet (2000) nuomone apie 30% amerikiečių kenčia nuo priklausomybių. Autorė jas vadina „slaptomis priklausomybėmis“, nurodydama net kelias to priežastis: asmuo ne visada suvokia, kad jis yra priklausomas; visuomenės požiūris į jas kitoks nei į tradicines priklausomybes. Slaptų priklausomybių pavyzdžiai – priklausomybė nuo darbo, sekso, TV, interneto, pirkimo, valgymo, religijos ir pan. Šių priklausomybių raidos schema bendra: atsiradus problemai, kyla nerimas, kurį stengiamasi sumažinti vienokiu ar kitokiu elgesiu. Tai gali būti darbas, valgymas ir kt. Vėl kilus nerimui ir įtampai, žmogus griebiasi jau žinomo „vaisto“, kuris jam padėjo anksčiau – tam tikro elgesio (L.Bulotaite, 2004).

Psichologai, medikai, antropologai ir ktų sričių specialistai jau seniai bando rasti atsakymą į klausimus, kodėl vieni vartotojai tampa priklausomi, o kiti ne; kodėl tiek daug žmonių susikuria priklausomybės ryšius. Žmonijos evoliucijos eigoje sukurta daug priklausomybes aiškinančių teorijų: biologinės, psichologinės ir t.t. Dažniausiai jos remiasi vienu kuriuo veiksmu – biologiniu, psichologiniu ar socialiniu. S.A.Maisto ir kt. (1999) aiškinančių priklausomybės kilmę teorijų vienpusiškumą, integracijos nebuvimą laiko didžiausiu jų trūkumu. Autoriai siūlo remtis biopsichosocialiniu modeliu, į kurį būtų įtraukti įvairūs veiksniai: prieinamumas, socialiniai, psichologiniai, kultūriniai, konstituciniai ir kt. (L.Bulotaitė, 2004).

Įvairūs autoriai pateikia savus priklausomybės apibrėžimus. Antai psichologas S.Pelee (1985) teigia, kad priklausomybė – tai procesas, kuris keičiasi, transformuojasi laike, o tam vystytis nebūtinai biomedicininiai pokyčiai organizme: šių pokyčių neturi lošėjai, darboholikai ir pan., nors jie yra priklausomi. Anot C.Nakken (1988), priklausomybė – tai pataloginis meilės ir pasitikėjimo santykis su objektu ar įvykiu. C.Craig (1988) teigia, kad tarp įvairių priklausomybių bendras piktnaudžiavimas bet kuo sukeliantis nuotaikos pakitimus. Priklausomi asmenys suformuoja emocinį santykį su objektu ar įvykiu norint pasiekti trokštamą nuotaikos pasikeitimą (L.Bulotaitė, 2004).

Apibūdinant priklausomybes dažnai vartojamas terminas „troškimas“ (crave). Priklausomybės ligų specialistai troškimą apibūdina kaip „pajungiantį potraukį, reikšmę“, kuri daro

įtaką narkotikus vartojančio asmens nuotaikai ir elgesiui: troškama vėl patirti anksčiau vartoto narkotiko poveikį. Daug tyrėjų bandė paaiškinti fenomeną – kas yra troškimas, kaip jį įveikti ir valdyti. C.Halikasas (1997) iškyrė tris troškimo požymius: dažnumas, trukmė ir intensyvumas. Daugelis tyrėjų pripažysta, kad troškimas – labai subjektyvus jausmas, bet ir toliau atlieka įvairius tyrimus, nes vienas iš priklausomybių gydymo tikslų – sumažinti troškimo jausmą (L.Bulotaitė, 2004).

2.2. Psichosocialinės reabilitacijos samprata, principai

Kalbant apie asmenis, sergančius priklausomybės nuo narkotinių medžiagų ligomis, psichologinės socialinės reabilitacijos sąvoka apima tokių svarbų pagalbos šiems asmenims momentą, kaip psichinės priklausomybės nuo psichoaktyvių medžiagų pašalinimas.

1996 m. Pasaulinės sveikatos organizacija (PSO) kartu su Pasauline psichosocialinės reabilitacijos asociacija (PPRA) suformavo psichosocialinės reabilitacijos apibrėžimą ir tikslus. Psichosocialinė reabilitacija – procesas, kuris padeda individams pasiekti optimalų nepriklausomo funkcionavimo visuomenėje lygį. Tai apima tiek paties individo kompetencijos tobulėjimą, tiek jį supančios aplinkos pakeitimą.

Daugelis teoretikų pripažįsta, jog psichosocialinė reabilitacija neturi aiškaus ir praktinio apibrėžimo, nes jos vystymasis per paskutiniuosius metus buvo labai stichiškas ir nekoordinuotas. Psichosocialinės reabilitacijos intervencijos yra orientuotos į klientų gyvenimo, darbo ir poilsio aplinką ir savo tikslu turi sustiprinti jų galimybes ir padėti įgyvendinti savo teisę į pilnavertį dalyvavimą bendruomenės gyvenime (A.Krikščiūnas ir kt., 1996).

Reabilitacija įvairiose šalyse organizuojama priklausomai nuo socialinių ekonominių sąlygų, sveikatos apsaugos sistemos, socialinio draudimo būklės, nacionalinių ir vietinių tradicijų. Joje dalyvauja ne tik medicinos, bet ir socialinės rūpybos, kultūros, švietimo, teisinės įstaigos ir organizacijos. Universalios reabilitacijos sistemos nėra ir negali būti, tačiau ji turėtų apimti visus reabilitacijos aspektus: medicininį, psichologinį, socialinį (A.Kriščiūnas ir kt.,1996).

A.Bagdonas (1994) reabilitacijos tikslą nusako kaip savarankiškumą, ekonominę nepriklausomybę ir visišką integraciją į visuomenę.

A.Krikščiūnas ir kt.(1996) apibrėždami **reabilitaciją plačiąja prasme**, išskiria tokius pagrindinius reabilitacijos principus :

- reabilitacijos procesas turėtų prasidėti kartu su gydymu, naudojant reabilitacijos priemones kompleksiskai ir nepertraukiamai;
- pradėdant pagalbos procesą klientas informuojamas apie reabilitacijos priemones, jis bei jo artimieji turi būti šio proceso dalyviai;

- nepaisant to, kad klientus vienija bendra problema – psichoaktyvių medžiagų vartojimas, kiekvienas asmuo yra individualus ir nepakartojimas, kiekvieno jo problemos gali turėti skirtingas šaknis, todėl yra tikslinga individualizuoti reabilitaciją;
- siekiant maksimizuoti reabilitacijos proceso efektyvumą, labai svarbu užtikrinti visų reabilitacijos grandžių tęstinumą.

Socialinio darbo enciklopedijoje (1998) psichosocialinės reabilitacijos tikslas yra apibrėžiamas, kaip noras pagerinti gyvenimo kokybę tų, kurių biologinis ir psichosocialinis funkcionavimas buvo pažeistas ir užtikrinti maksimalų jų turimo potencialo išvystymą nepaisant pažeidimų. Daugelis asmenų negatyvias psichoaktyvių medžiagų vartojimo pasekmes jaučia visą gyvenimą, todėl jiems pagal poreikį turi būti prieinama eilė tam tikrų pagalbos priemonių .

Socialinio darbo enciklopedijoje (1998) išskiriami šie pagrindiniai psichologinės bei socialinės reabilitacijos principai:

- Visi žmonės gali būti apmokyti įvairių įgūdžių (socialinių, profesinių, mokymo, tarpasmeninių, kt.).
- Paslaugos turi būti teikiamos kaip tik įmanoma geriau normalizuotoje aplinkoje.
- Poreikių ir paramos įvertinimas turi būti diferencijuotas (t.y. pagrįstais žmogaus unikaliais/individualiais poreikiais, galimybėmis, skirtumais ir jį supančios aplinkos ypatumais).
- Vertingesnė yra ankstyvoji reabilitacija.
- Įvairios suinteresuotos įstaigos ir jėgos yra įtraukiamos į paslaugų teikimą.
- Inicijuojami socialiniai pokyčiai.
- Visi klientai turi teisę į paramą tokį ilgą laikotarpį, kiek tik pageidauja (išimtis – specifinės trumpalaikės, aukšto intensyvumo programos).
- Darbas ir profesinė reabilitacija vaidina pagrindinį vaidmenį reabilitacijos procese.
- Pagrindinis dėmesys socialiniam, o ne mediciniam pagalbos modeliui.
- Didesnis dėmesys kliento stipriosioms pusėms o ne patologijai.
- Didesnis dėmesys “čia ir dabar” o ne praeities problemoms.

2.3. Reabilitacinių bendruomenių „Vilties švyturys” ir „Gyvybės versmė” charakteristikos

Narkomanų reabilitacijos bendruomenės pasaulyje egzistuoja jau apie 40 metų. JAV Nacionalinio piktnaudžiavimo narkotikais instituto (*National Institute of Drug Abuse*) atliktais moksliniais tyrimais nustatyta, kad „Reabilitacijos bendruomenės padeda narkomanams sumažinti narkotikų ir alkoholio vartojimą, nusikalstamą elgesį, nedarbą bei depresiją, turi didelę naudą

visuomenei, nes padeda sumažinti narkotikų vartojimą visuomenėje bei su narkotikais susijusius nusikaltimus, sveikatos sutrikimus, nedarbo ir skurdo lygį šalyje, su ŽIV infekcija susijusį rizikingą elgesį, kitus negatyvius socialinius reiškinius”².

S.Čaplinskas ir kt (1999) teigia, kad bendruomenėse į priklausomybę žiūrima kaip į asmenybės problemą, socialinį nebrandumą, skurdžius darbinius įgūdžius, problema yra asmuo, o ne narkotikai. Labiausiai bendruomenės rekomenduojamos priklausomybe sergantiems asmenims, turintiems socialinių ir psichologinių problemų. Bendruomenėse taikomi įvairūs psichoterapiniai gydymo metodai: švietimas priklausomybės tema; grupinė psichoterapija; individuali psichoterapija ir konsultavimas; autoterapija. Reabilitacinės bendruomenės tikslas – pakeisti asmens gyvenimo būdą, todėl sudaromos sąlygos įgyti bendravimo, mokymosi, darbinius ir kitokius įgūdžius. Bendruomenės naudoja hierarchinį reabilitacijos modelį su reabilitacinėmis fazėmis, kurios atspindi vis didėjančią asmeninės ir socialinės atsakomybės lygį. Bendruomenės iš esmės skiriasi nuo kitų gydymo ir reabilitacijos būdų tuo, kad norimų pokyčių pasiekimui išnaudoja bendruomenę - jos personalą ir sveikstančius narkomanus. Toks reabilitacijos būdas gali būti įvardintas **“bendruomenė kaip metodas”**- reabilitacijos bendruomenės nariai formaliai ir neformaliai bendraudami veikia vienas kito supratimą, nuostatas ir elgesį, susijusį su narkotikų vartojimu. Savipagalba yra pagrindinis reabilitacijos bendruomenės principas.

Tyrimas buvo atliktas priklausomybės ligų reabilitacijos bendruomenėse „Vilties švyturys” ir „Gyvybės versmė” „**Vilties švyturys**” reabilitacinė bendruomenė 2003 metais įkurta Kėdainių rajone, Kalnaberžės kaime. Naują reabilitantą į bendruomenę priima ne vadovas, o visa bendruomenė, iškart pasirašant sutartį, kurioje numatoma, kaip draudžiama elgtis bendruomenėje. Bendruomenės vidaus taisyklėse, reglamentuota dienotvarkė, vidinė hierarchija. Centro gyventojams skirtos atsakomybės: už skalbyklą, už instrumentus, gyvulių, augalų priežiūrą, biblioteką, vaizdajuostes, už maistą ir t.t. Kas savaitę visa bendruomenė vertina, kaip atsakingieji kuruoja savo sritį. Rytai, prie bendro pusryčių stalo, planuojama kiekvieno gyventojų diena, vakare dalijamasi išpūdžiais, kaip ji nugyventa. Kilę tarpusavio konfliktai sprendžiami čia pat išsiaiškinant. Draudžiama fizinė, ir psichologinė agresija. Už muštynes šalinama, už prasivardžiavimą ir keiksmus baudžiama. Taisyklės numato ne tik atsakomybes, bet ir t.t. hierarchiją: turimi kambarių vyresnieji, kas savaitę renkamas "namo šeimininkas". Namo šeimininkas prižiūri darbus, krosnį, temperatūrą pastate, priima atvažiuojančius svečius. Disciplinos rutiną čia atsveria skatinimo sistema, kai nuo antrojo gydymosi etapo leidžiama žaisti biliardą. Sporto salėje pagal darbotvarkę sportuoti privaloma visiems. Už ypatingus nuopelnus siūloma apsilankyti teatre ar baseine. Bendruomenėje taikomas Minesotos ir Day-Top programų derinys.

² National Institute of Drug Abuse. [Žiūrėta 2005-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.drugabuse.gov>>.

Viešoji įstaiga „**Gyvybės versmė**“ savo veiklą pradėjo 1995 metais, kaip socialinės reabilitacijos teikimą asocialiems žmonėms. 2001 –ais metais įsteigtas dienos centras „Posūkio taškas“. 2003 –iais įkurta vyrų reabilitacinė bendruomenė. Šiuo metu vykdoma pilnavertė socialinės reabilitacijos reintegracijos programa, susidedanti iš dienos centro, reabilitacinių bendruomenių ir adaptacijos-reintegracijos namų. Programa skirta žmonėms, turintiems ar turėjusiems priklausomybę alkoholiui, narkotikams, psichotropinėms medžiagoms, taip pat socialiai atskirtiems, tai yra buvusiems kaliniams ar kitiems, nesugebantiems pritaipyti prie visuomenės.

1. Dienos centre „Posūkio taškas“ susipažįstama ir bendraujama su turinčiais priklausomybę žmonėmis bei jų artimaisiais. Apie savo išsilaisvinimo kelią papasakojus buvusiems narkomanams, priklausomam žmogui suteikiama viltis ir parodoma, koku būdu galima atsikratyti priklausomybės (1-3 mėn.).

2. Reabilitacijos programa vyksta bendruomenėse: vyrų - Kėdainių rajone Pikelių k., moterų – Kauno rajone Šlienavos k. Dirbama pagal tarptautinės krikščioniškos organizacijos TEEN CHALLENGE GLOBAL metodiką. (48-ų metų darbo patirtis, virš 470 socialinės reabilitacijos centrų 75-iose valstybėse).

3. Reintegravimas į visuomenę vyksta adaptacijos namuose Kauno rajone, Rinkūnų k. Čia žmonėms, baigusiems socialinės reabilitacijos programą, padedama reintegrotis į visuomenę. Sutvirtinami socialinės reabilitacijos centre pasiekti rezultatai. Žmogus laikinai apgyvendinamas, jam padedama susirasti darbą, įsigyti specialybę ir kelti kvalifikaciją. Adaptacijos namuose šie žmonės konsultuojami individualiai, jiems skaitomos paskaitos grupėse apie visuomenei priimtinas elgesio normas bei krikščionišką moralę. Jie mokomi prisitaikyti, prie Lietuvoje esamos politinės ir ekonominės padėties, prie aplinkybių, kurios ne visada priklauso nuo jų pačių.

2.4. Priklausomybės ligomis sergančiųjų sveikatos priežiūra Lietuvoje

Priklausomybės nuo nelegalių narkotikų ir kitų psichiką veikiančių medžiagų gydymą ir sveikatos priežiūrą reglamentuoja Lietuvos Respublikos narkologinės priežiūros įstatymas (1997). Jame nustatyta valstybės politika organizuojant sergančiųjų priklausomybės ligomis gydymą, sveikatos priežiūrą ir socialinę integraciją. Įstatyme įtvirtinta nuostata, kad asmenų, sergančių priklausomybės ligomis, sveikatos priežiūra yra valstybės remiama (nemokama), konfidenciali ir savanoriška. Tokiems asmenims gydymosi ir reabilitacijos metu taikomos visos socialinės garantijos: „Vietos savivaldos institucijos kartu su teritorinėmis darbo biržomis per socialinius darbuotojus planuoja tam tikrą vietų skaičių apmokyti specialybės ir įdarbinti asmenis, kurie savanoriškai nustatytą laiką gydėsi nuo narkologinio susirgimo”³.

Siekiant nustatyti pagrindines narkomanų rehabilitacijos nuostatas, principus bei plėtros kryptis 2001 metais buvo parengta Asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų ligomis, integracijos į visuomenę koncepcija. Dokumento pagrindinė nuostata yra ta, kad „sergančiųjų priklausomybės ligomis integracijos procesas apima integruotą sveikatos apsaugos bei socialinių paslaugų sistemą, kurią sudaro apskričių, savivaldybių pavaldumo įstaigų, nevyriausybinių organizacijų ir savipagalbos grupių teikiamos paslaugos”⁴.

Sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų teikimo principai yra bendri, nepaisant ar asmuo priklausomas nuo alkoholio, ar nuo nelegalių narkotikų.

Lietuvos sveikatos sistemoje sergančiųjų priklausomybės ligomis sveikatos priežiūra yra psichikos sveikatos priežiūros sistemos dalis. Priklausomybės ligų prevenciją, sergamumo ir ligotumo statistinius rodiklius šalies mastu koordinuoja Valstybinis psichikos sveikatos centras. Savivaldybių lygmenyje psichikos sveikatos priežiūrą užtikrina psichikos sveikatos centrai, kurie pradėti steigti 1997 metais. Pagal psichikos sveikatos centrų nuostatus, juose dirbanti specialistų komanda organizuoja psichikos sveikatos priežiūrą ir socialinę paramą. Psichikos sveikatos centrai steigiami dažniausiai prie pirminės sveikatos priežiūros centrų (poliklinikų) arba yra savarankiškos įstaigos.

Stacionarus abstinencijos gydymas teikiamas 5 regioniniuose priklausomybės ligų centruose (Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Klaipėdoje, Šiauliuose) ir psichiatrijos ligoninėse. Specializuotuose regioniniuose priklausomybės ligų centruose stacionarus gydymas geriau atitinka asmenų, priklausomų nuo nelegalių narkotikų poreikius. Psichiatrijos ligoninėse abstinencijos gydymas atliekamas kartu bendruosiuose skyriuose, kuriuose gydomi kiti psichikos ligoniai.

2002 metais Sveikatos apsaugos ministerija patvirtino Priklausomybės ligų gydymo ir rehabilitacijos standartus, kurie reglamentuoja ambulatorines ir stacionarias sveikatos priežiūros paslaugas asmenims, sergantiems priklausomybe. Dokumentas reglamentuoja, kad pirminiame lygyje priklausomybės ligų sveikatos priežiūrą atlieka psichikos sveikatos centrai ir specializuoti regioniniai priklausomybės ligų centrai⁵.

Lietuvoje yra 2 valstybės finansuojami ilgalaikės rehabilitacijos padaliniai – Vilniaus priklausomybių ligų centras ir Lietuvos AIDS centras, kuriuose vienu metu gali gydytis 25 asmenys.

³ Lietuvos Respublikos narkologinės priežiūros įstatymas (1997). [Žiūrėta 2005-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=37503&Condition2/>>.

⁴ Asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų ligomis, integracijos į visuomenę koncepcija (Patvirtinta Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Sveikatos apsaugos ministro 2001 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 129/518)

⁵ Priklausomybės ligų gydymo ir rehabilitacijos standartai (Patvirtinta 2002 m. gegužės 3 d. įsakymu Nr. 204)

„2004 metų pradžioje buvo 16 nevyriausybinių organizacijų, kurios įsteigė reabilitacijos bendruomenės asmenims, vartojusiems narkotikus. Nevyriausybinių organizacijų centruose vietų skaičius svyruoja 150-170. Taikomos „12 žingsnių“, įvairių pakraipų religinės gydymo filosofijos”⁶.

Specializuoti priklausomybės ligų centrai siūlo tam tikrą ambulatorinių ir stacionarių gydymo metodų įvairovę: ambulatorinį ir stacionarų abstinencijos gydymą, stacionarias ir ambulatorines Minesotos modelio programas, dienos centro ir stacionarios reabilitacijos programas. Kai kurie specializuoti centrai vykdo ir „žemo slenksčio programas”(adatų/švirkštų keitimas, mobiliosios paslaugos).

Lietuvoje pagalbos priklausomybių turintiems žmonėms procesas yra reglamentuojamas šiais svarbiausiais norminiais aktais:

- Lietuvos Respublikos narkologinės priežiūros įstatymas, 1997 m. kovo 25d. Nr.VIII – 156;
- Reikalavimai psichologinės bei socialinės reabilitacijos įsteigimo reikalavimai, patvirtinti LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2003 m. vasario 11d. Nr.A-25;
- Asmenų, sergančių priklausomybės ligomis nuo psichoaktyvių medžiagų ligomis, integracijos į visuomenę koncepcija, patvirtinta Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2001 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 129/518;
- Priklausomybės ligų gydymo ir reabilitacijos standartai, patvirtinta LR sveikatos apsaugos ir darbo ministro 2002 m. gegužės 3 d. įsakymu Nr. 204, Vilnius;
- Lietuvos Respublikos seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimas Nr. IX-2110 "Dėl Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 m. programa 2004, Nr.58-2041;
- Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės 2005-2007 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 24 d. nutarimu Nr.65;

Visuose išvardintuose dokumentuose psichologinės socialinės reabilitacijos sąvoka ir procesas nėra apibrėžti, dauguma teisės aktų yra patvirtinti sveikatos apsaugos ministrų ir buvo rengiami sveikatos apsaugos specialistų, mažą dėmesį skiriant socialiniams bei psichologiniams priklausomybės ligų aspektams. Tik asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichoaktyvių medžiagų ligomis, integracijos į visuomenę koncepcija, nurodo bendrąsias integracijos kryptis, tačiau ir joje neapibrėžtas psichologinės socialinės reabilitacijos centrų, kaip svarbios narkomanų integracijos proceso grandies vaidmuo. Teisės aktuose nėra nurodyta, kokias socialines paslaugas turėtų teikti psichologinės socialinės reabilitacijos įstaigos.

⁶ Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos respublikos vyriausybės metinis pranešimas – 2004 [Žiūrėta 2005-02-02]. Prieiga per internetą: <http://www.mediagama.com/~nkd/files/20041115National_report_2004lt.pdf>.

3. PRIKLAUSOMYBIŲ TURINČIŲ SUAUGUSIŲJŲ MOKYMOSI MOTYVACIJOS STRUKTŪROS ATSKLEIDIMAS: TYRIMO DUOMENYS

3.1. Tyrimo metodai

Tyrimas buvo atliktas remiantis kokybinio tyrimo metodologija, vadovaujantis Grounded teorijos principu. Grounded teorija apibrėžiama kaip bendro pobūdžio teorija, skirta teorijos vystymui, remiantis sistemiškai surinktais ir išanalizuotais duomenimis. A.Strauss, J.Corbin, (2001) šį metodą vadina teorinio konstravimo interakciniu modeliu. Grounded teorijos metodologija padeda tyrėjams konstruoti konceptualiai neapibrėžtą teoriją. Tyrimo metu gilinamasi ne į vieną įvykį ar konkretų atvejį, o į procesą kaip reiškinį, nagrinėjami to proceso kintamieji bei paties proceso dinamika esant įvairiems pokyčiams todėl sukonstruotos teorijos pavyzdžiu įmanoma daryti preliminarias išvadas kitoje plotmėje. Remiantis Grounded teorija, tyrėjui būtina atsižvelgti į tiriamųjų nuomonę ir šias nuomones įkomponuoti į savo interpretacijas. Teorija konstruojama atsižvelgiant į tiriamųjų aplinkos suvokimą perleistą per tyrėjo suvokimo prizmę.

3.1.1. Tiriamasis kokybinis interviu

Pasak K.Kardelio(2002), interviu tai viena iš apklausos rūšių, integruotų į stebėjimo metodų grupę. Interviu metu visa informacija gaunama žodžiu; interviu gali būti standartizuotas ir nestandardizuotas (kūrybinis). Interviu duoda daug daugiau laisvės interviuieriui, griežtai būna apibrėžiamas tik tikslas, o visa kita yra palikta asmeninei apklausiančiojo valiai. Žodinė apklausa (interviu) g.b. grupinė (kai apklausiami keli žmonės vienu metu) ir individuali. Respondentų atsakymai fiksuojami interviu protokole (G.Merkys, 1995, M.Degutis, 1999).

Interviu metu buvo sudarytos sąlygos atvirai respondento minties tėkmei, klausimai užduodami dažnai naudojantis „asociacijų siūlo” (Croisy, 2002) pagalba. Klausimai kartais buvo formuluojami remiantis paties respondento išreikšta , bet neišvystyta mintimi. Pasitaikė atvejų, kad interviu metu iš respondentų išplaukdavo nenumatytos temos, netikėti diskursai. Iš anksto paruošti atviri klausimai padėjo pokalbį sugrąžinti prie tyrėjui rūpimų klausimų. Tokio interviu privalumas – autentiškos iš žmogaus vaizdinių kylančios informacijos gavimas, lankstumas pokalbio metu, galimybė atrasti ir vystyti pokalbio metu iškylančias temas. Interviu metu formuluojamos reikšmės gali ne tik keisti respondentų požiūrį į savo patirtį, bet ir skatinti tyrėjo refleksyvumą, spontaniškai formuluoti klausimus, remiantis naujomis temomis. Griežtai neapibrėžta struktūra sudarė sąlygas lanksčiam interviu atlikimui, metodo galimybės leido derinti prielaidas ir pokalbio metu gautą medžiagą.

Cohen, Manion (1989) nurodo trejų tipų tiriamojo interviu metodo paskirtį:

1. Tiesioginė priemonė reikiamai informacijai gauti.
2. Priemonė iškelta hipotezei patikrinti.
3. Interviu kartu su kitais tyrimo metodais gali būti naudojamas ir renkant informaciją ir įvertinant kitus metodus.

S.Kvale (2000) teigimu, teoriniu aspektu kokybinis tiriamojo interviu objektas yra ne objektyvūs duomenys, kuriuos reikia kvantifikuoti, juos keičia reikšminiai santykiai, reikalaujantys interpretacijos.

3.1.2. Turinio (content) anlaizės procedūros

Pasak G.Šaparnio (2000), moksliniuose šaltiniuose randama gan daug termino *turinio analizė* konkretizacijų ir atmainų: *kontent analizė* (Holsti, 1996), *sisteminė teksto analizė* (Silbermann, 1967), *raiškumo analizė* (Weymann, 1973, Wrsig, 1968), *reikšmių analizė* (Bessler, 1970), *kiekybinė turinio analizė* (Scheuch ir Romann, 1969, Lisch, 1979), *asocialicijų struktūros analizė* (Lisch, 1979), *kokybinė turinio analizė* (Mayring, 1988), *hermeneutinė-klasifikacinė teksto analizė* (Mathes, 1988) ir t.t. Visada kai kalbama apie teksto analizę yra kalbama apie analitiškai apdorojamus tekstus.

Tas pats autorius teigia, kad turinio analizė, kaip socialinių mokslų metodas, iš esmės remiasi tuo, kad įvairūs visuomeninės kultūros bei psichosocialiniai fenomenai vienaip ar kitaip atsispindi tekstuose. Turinio analizė įvairiais savo metodais padeda atskleisti visuomenės tikrovę. Pedagogikoje ir psichologijoje turinio analizės metodai skirstomi į hermeneutiškai interpretuojančios turinio analizės ir empiriškai aiškinančios turinio analizės metodus. Tarp šių sričių yra mišrios formos (G.Šaparnis, 2000).

Hermeneutinis turinio analizės metodas tarnauja tam, kad interpretavimo technikų dėka, perteiktų tekstų giluminę prasmę. Taip užčiuopiant ir perteikiant prasminių sąsajų ir giluminių teksto struktūrų kompleksą, tuo pat metu atsiribojant nuo elementaraus supratimo ir tiesmuko teksto įvairių įvykių bei permainų aiškinimo (G.Šaparnis, 2000).

Kokybinės turinio analizės atstovams tiek mokslinio metodo pradžioje, tiek ir pabaigoje yra svarbus kokybinis-interpretacinis požiūris. Pradžioje aktualus yra klausimo iškėlimas, tiriamojo objekto pavadinimas, sąvokos ir kategorijos radimas, taip pat analizės instrumentų nustatymas (Mayring, 1988). Po to eina kokybinė ir kiekybinė analizės. Pabaigoje svarbus atgalinio suvokimo santykis su iškeltu klausimu ir suvokimo interpretavimas. Kokybinė duomenų analizė lieka kaip ir klasikiniuose hermeneutiškai – interpretuojančiuose metoduose greičiau subjektyvi, apribota pavienių atvejų studijomis. Tokio „suderinto“, kombinuoto tyrimo procese atsiranda galimybė kokybinėms sritims objektyvizuoti ir validuoti (G.Šaparnis, 2000).

Kiekvienas tyrimo metodas turi savo silpnąsias ir stipriąsias puses. T.Ratelliff (G.Šaparnis, 2000) išskiria kokybinės turinio analizės **stipriąsias puses**: gilumas ir detalumas;

atvirumas – galimybė generuoti naujas teorijas ir idėjas; galimybė pamatyti pasaulį tiriamojo akimis ir galimybė išvengti išankstinių nuostatų; **Silpnosios tyrimo pusės:** sunku susisteminti ir generuoti duomenis; tyrimas priklausomas nuo tyrėjo savybių, gebėjimų ir įgūdžių, kuriuos patikrinti praktiškai neįmanoma.

3.2. Tyrimo instrumentas

Tyrimo eigos plano sudarymas ir įgyvendinimas buvo grindžiamas parengtu teoriniu hipotetiniu modeliu. Siekiant atskleisti priklausomybių turinčių žmonių mokymosi visą gyvenimą poreikius buvo organizuotas pusiau standartizuotas interviu, naudojant iš anksto paruoštą klausimyną, sukurtą remiantis tyrimo keliamais tikslais (žr. Priedą Nr.1). Interviu metu siekiama išsiaiškinti tiriamųjų nuostatas mokytis, nuomones, vertybinius aspektus, moralinius bei kitokius vertinimus ir t.t. Respondentų pateikti atsakymai individualūs, autentiški, grindžiami tiriamųjų išgyvenimais, požiūriais į įvairius socialinius reiškinius. Interviu metu grindžiant grounded teorijos prielaidomis, neturėta išankstinio vaizdo ko galima tikėtis iš tiriamųjų.

Tokio tipo respondentų apklausa iš karto sąlygoja aukščiau jau paminėto metodo – kontent (turinio) analizės pasirinkimą bei panaudojimą, siekiant apdoroti tyrimo rezultatus, kuomet begalę gautų sakinių yra kokybiškai apdorojami, t.y. kategorizuojami, grupuojami pagal jų semantiką.

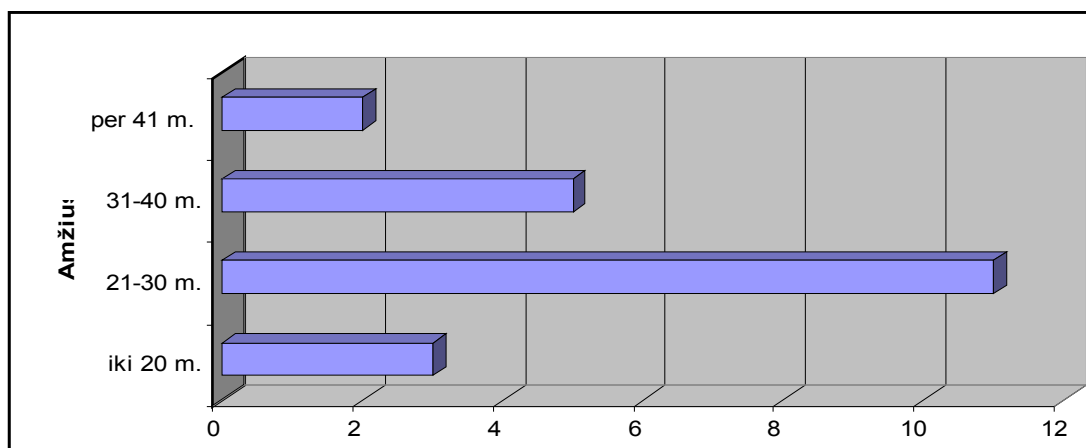
3.3. Tyrimo imties charakteristika

Prieš pradėdant tyrimus labai svarbu nustatyti reikalingą minimalų tyrimų skaičių, kad būtų galima padaryti reikšmingas išvadas (K.Kardelis, 2002). Beveik visais atvejais empiriniuose tyrimuose daroma išankstinė imties atranka iš generalinės aibės elementų dalies, atrinktoji dalis ir vadinama imtimi. Imtis turėtų būti reprezentatyvi, kad pagal jos rezultatus būtų galima spręsti apie generalinę visumą.

Siekiant atskleisti priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvaciją, interviu metodu buvo apklaustas 21 respondentas, besigydantis priklausomybių turinčių žmonių reabilitacinėse bendruomenėse „Vilties švyturys“ (Kėdainių raj.)-11; ir „Gyvenimo versmė“ (Kėdainių raj.)-10. Kiekvienoje bendruomenėje buvo apklausti visi tuo metu buvę reabilitantai. Tarp respondentų buvo apklausti ir 4 socialiniai darbuotojai dirbantys bendruomenėse (turėję priklausomybes nuo alkoholio ir narkotikų). Atsižvelgiant į tiriamųjų pageidavimą, tyrimo metu nebuvo naudojamas diktofonas, todėl interviu metu gauti duomenys buvo fiksuojami interviu protokole, stengianti išsaugoti autentiškus teiginius.

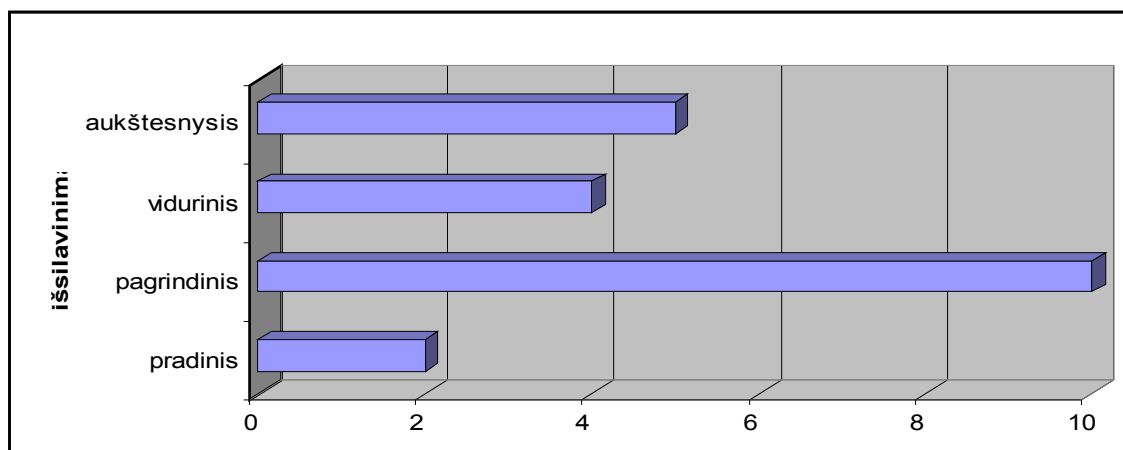
Tyrimo metu surinktos priklausomybių turinčių žmonių populiacijos demografinės charakteristikos (amžius, išsilavinimas, priklausomybė, priklausomybės laikas, nevartojimo laikas, respondento kilmės vieta) galinčios turėti įtakos tyrimo rezultatams.

Viena iš svarbiausių imties charakteristikos elementų - respondentų amžius. Tyrimo metu respondentų amžius pasiskirsto tarp „iki 20 m.“ ir „per 41 m.“. Daugiausia respondentų buvo „21-30 m.“ amžiaus grupėje, mažiausia - „per 41 m.“.

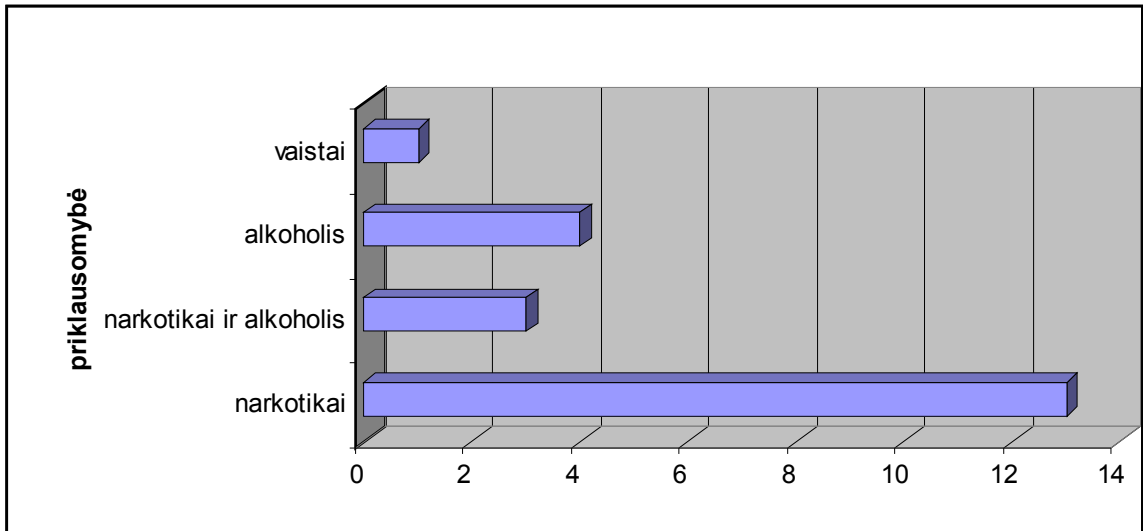
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Kita labai svarbi imties charakteristika – respondentų išsilavinimas. Tyrime dalyvavo pradinį, pagrindinį, vidurinį ir aukštesnįjį išsilavinimus įgiję respondentai. Daugiausia respondentų – įgiję pagrindinį išsilavinimą, mažiausia – pradinį.

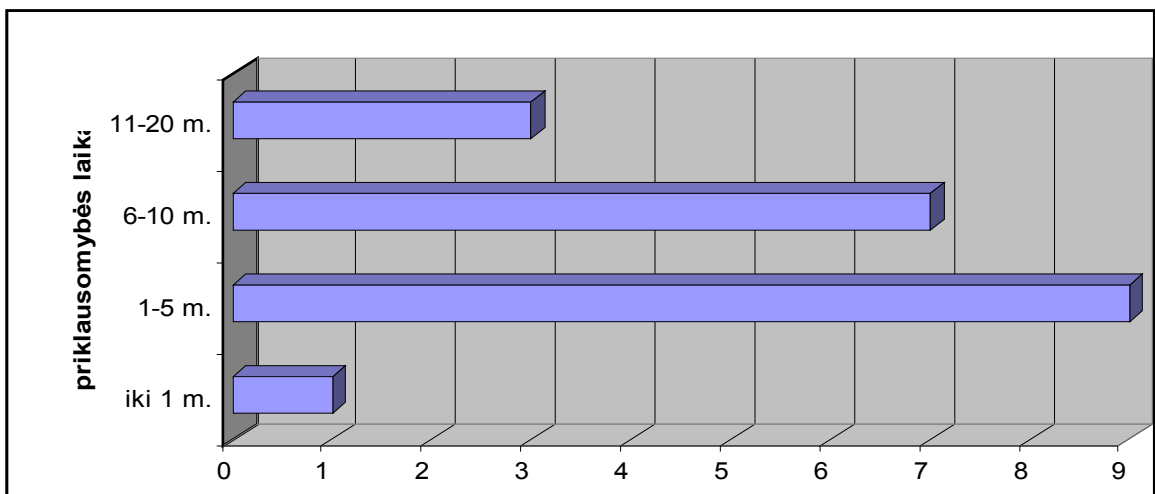
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Ne mažiau svarbus respondentų pasiskirstymas pagal priklausomybę. Tyrime dalyvavo respondentai turintys priklausomybes nuo narkotikų, alkoholio, narkotikų ir alkoholio, vaistų. Daugiausia respondentų turi priklausomybę nuo narkotikų, o mažiausia – nuo vaistų.

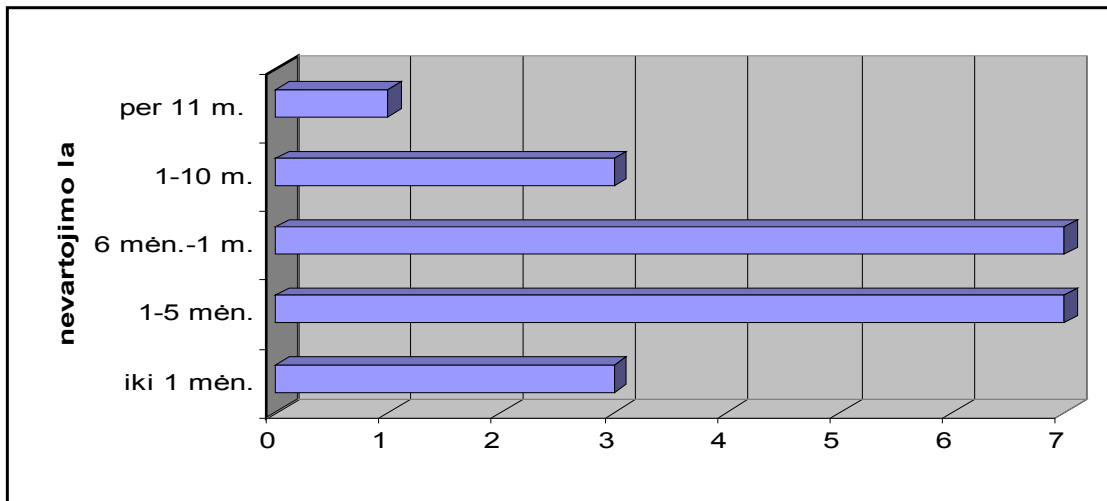
5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal priklausomybę

Svarbi imties charakteristika – respondentų pasiskirstymas pagal svaiginimosi laiką, kuris svyruoja nuo 5 mėnesių iki 20 metų. Daugiausia respondentų priklausomybę turėjusių 1-5 m., o mažiausia – iki 1m.

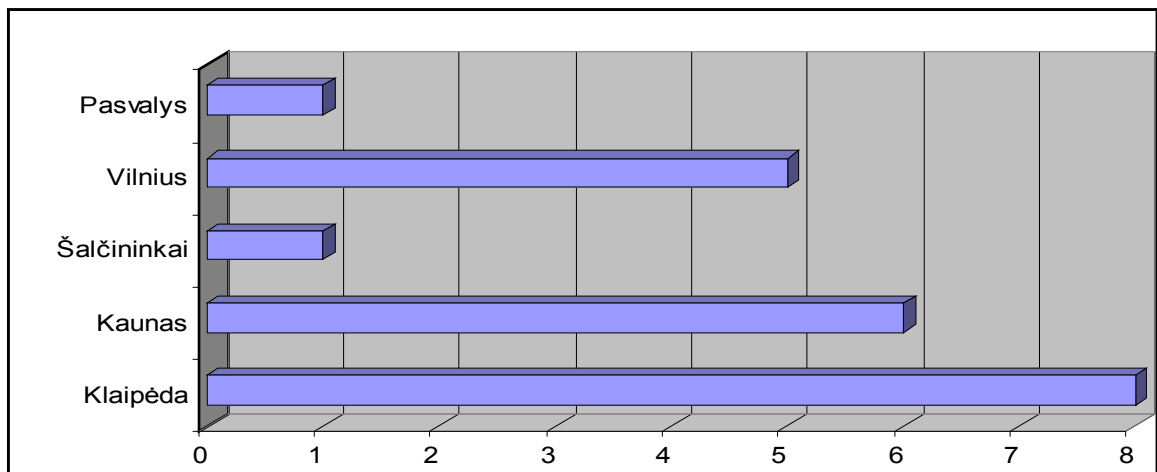
6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal priklausomybės laiką

Manoma, kad labai svarbi imties charakteristika – respondentų pasiskirstymas pagal nevartojimo laiką, kuris svyruoja nuo „iki 1 mėn“ iki „per 11m.“ Daugiausia respondentų yra imtyje nuo 1-5 mėn. ir 6 mėn. iki 1m., o mažiausia „per 11 m.“ Reikia pasakyti, kad respondentai, papuolantys į imtis „1-10 m.“ ir per 11m.“- socialiniai darbuotojai.

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal nevtarjimo laiką

Dar viena imties charakteristika – respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą. Daugiausia respondentų yra iš Klaipėdos, o mažiausia iš Pasvalio.

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą

Pateiktos iliustracijos (paveikslai) ir šiame skyriuje išdėstyti argumentai bei faktai leidžia konstatuoti, kad tyrimo imtis nenukrypsta nuo metodologinių paradigų, faktinių, demografinių tendencijų, sudaro galimybes tinkamai realizuoti tyrimo tikslus, uždavinius, patikrinti hipotezes.

3.4. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos ir su ja susijusių kategorijų atskleidimas ir subkategorijų reitingavimas

Tyrimo metu gautas masyvas empirinių duomenų, kuriuos buvo būtina sutvarkyti. Gauti duomenys buvo apdoroti kokybiškai t.y. kategorizuojant, sisteminant jų reikšmes.

Pradėjus analizuoti tyrimo duomenis, pirmiausia buvo atliekamas kodavimas. Kokybiniame tyime kodavimas yra būtinas, jo tikslas – suskirstyti duomenis į reikšmines kategorijas, kurios leistų vėliau jas lyginti ir sieti bei plėtoti teorinius konceptus. Pirmojo etapo pradžioje (analizės metu) leista „kalbėti tekstui”. Pasak Silverman (1997), tekstas čia tampa aktyviu socialiniu fenomenu. Atviro kodavimo metu detalai analizuojant tyrimo duomenis, jie buvo padalinti į atskirus teiginius – empirinius indikatorius. Po to teiginiai buvo kategorizuoti, suteikiant konceptualų kategorijos pavadinimą, atspindintį kategorijos savybes ir matmenis. Kategorijos keletą kartų peržiūrėtos, jų pavadinimai bei grupavimas keitėsi nuolat analizuojant reikšmes kol buvo įsitikinta teiginių semantiniu homogeniškumu.

Apdorojus interviu klausimyno duomenis, naudojant kai kuriuos ašinio kodavimo elementus, sugrupavus teiginius (subkategorijas) gautos 29 kategorijos. Respondentai pateikė 1459 teiginius. Sisteminat kategorijas pagal prasminį panašumą jos buvo sugrupuotos į 6 diagnostines sritis: „Priklausomybės tapsmo kelias (klinika)”, „Bendruomeninio gyvenimo ypatumai”, „Psichologiniai sunkumai ir resursai”, „Mokymosi percepcijos”, „Egzistenciniai išgyvenimai” ir „Integracijos į visuomenę ypatumai”. Daugiausia kategorijų sudaro šias diagnostines sritis „Integracijos į visuomenę ypatumai”(8), „Mokymosi percepcijos”(7), „Psichologiniai sunkumai ir resursai”(6). Daugiausia prasminių vienetų sudarė kategorijas „Socialinio dalyvavimo raiška”(135 teiginiai), „Nesėkminga socializacija šeimoje”(82 teiginiai), „Informacijos apie edukacinius resursus poreikis” (76 teiginiai), „Reabilitaciją bendruomenėje palaikanti aplinka”(75 teiginiai), „Ypatingas religijos vaidmuo”(72 teiginiai), „Interesų sritys”(72) .Mažiau dažnos kategorijos „Bendruomenėje įgyta kompetencija, kaip sėkmingos integracijos į visuomenę pagrindas”(68), „Susirūpinimas valdžios pagalba priklausomybių turinčiais žmonėmis”(63), „Vidiniai resursai”(62), „Išsilavinimas kaip vertybė”(40). Rečiausios kategorijos „Skaudūs įvykiai, kaip priklausomybės priežastis”(10), „Tinkamiausios mokymosi aplinkos”(17), „Mokymosi preferencijos”(18), „Psichologinio pasitikėjimo sunkumai”(18) (žr.priedas Nr.2).

1 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Priklausomybės tapsmo kelias (klinika)

Ši diagnostinė sritis jungia 4 kategorijas: „Nesėkminga socializacija šeimoje, kaip priklausomybės atsiradimo priežastis”, „Pažintinis interesas, kaip priklausomybės atsiradimo

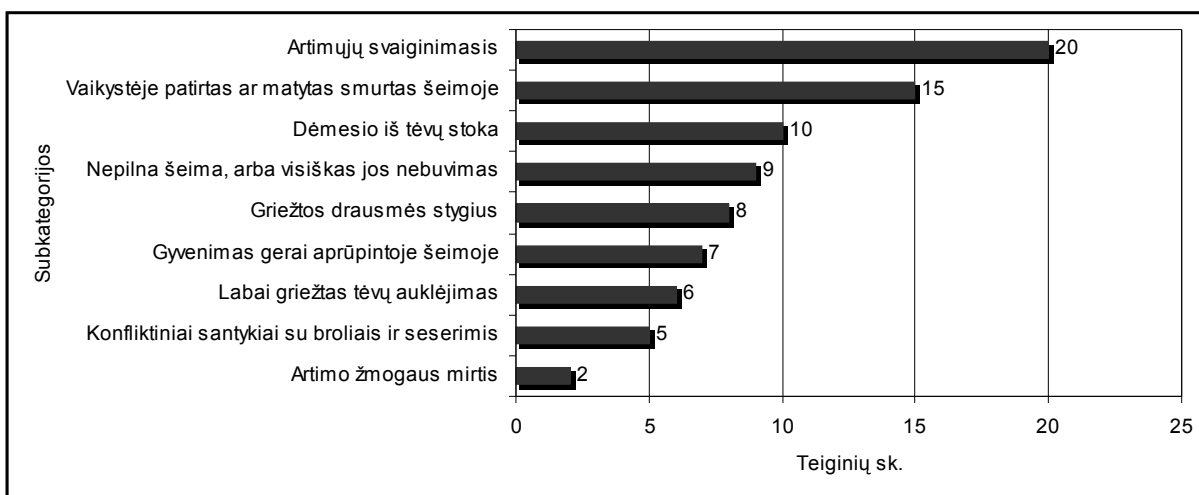
priežastis”, „Organizuoto ir prasmingo užimtumo stoka, kaip priklausomybės atsiradimo priežastis” ir „Skaudūs įvykiai, kaip priklausomybės atsiradimo priežastis”. Visų kategorijų pavadinimai formuluoti per konstrukta „kaip”, nes respondentų manymu kategorijose atskleistos aplinkybės vienaip ar kitais įtakojo jų socialinę degradaciją.

Nesėkminga socializacija šeimoje, kaip priklausomybės atsiradimo priežastis. Respondentų buvo prašoma papasakoti apie šeimą kurioje užaugo, užduoti klausimai: „*Kokie buvo šeimos narių tarpusavio santykiai? Ar griežtai tėvai auklėjo? Ar šeimoje buvo svaiginamasi?*”. Atsakymų spektras platus, todėl išsakyti teiginiai sugrupuoti į 9 subkategorijas. Kategorijai priskirti 82 teiginiai. Daugiausia teiginių priskirta subkategorijai „Artimųjų svaiginimasis”(20). Tikėtina, jog vienos iš didžiausių priklausomybės atsiradimo priežasčių – artimųjų svaiginimasis ir matytas ar patirtas smurtas šeimoje, dėmesio iš tėvų stoka.

1 lentelė

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„Nesėkminga socializacija šeimoje, kaip priklausomybės atsiradimo priežastis”**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Artimųjų svaiginimasis	[<...>manau, kad tėvo priklausomybė nuo alkoholio galėjo įtakoti mano polinkį narkotikams] (11) [Tėvo brolio vaikai (pusbrolis ir pusseserė) taip pat yra narkomanai](5)	20
Vaikystėje patirtas ar matytas smurtas šeimoje	[Grįžęs namo girtas tėvas visus mušdavo, o ypač mane, mama tuomet stengdavosi užtarti, bet tuomet gaudavo patį](4) Patėvio labai bijodavo, nes jis mušdavo už menkiausius nusikaltimus: gautą dvejetą, nepaklotą lovą...(18)	15
Dėmesio iš tėvų stoka	[Gimus netikram broliui, jo nekenčiau, nes buvau pripratęs viską gauti vienas, <...> o dabar visas dėmesys buvo skirtas mažyliui, tėvai manęs lyg ir nematė](1) <...> pasigesdavau šiltų santykių tarp tėvų ir vaikų, dažnai girdėdavau barantis tėvus, manau, kad jų santuoka buvo nevykusi, tačiau nuo mūsų jie tai slėpdavo...(10)	10
Nepilna šeima, arba visiškas jos nebuvimas	Užaugo Šiaulių vaikų namuose kartu su dviem seserimis, visi trys buvo nuo skirtingų tėvų (12) Yra nesantuokinis (mergautinis) vaikas(17)	9
Griežtos drausmės stygius	Mano, kad tėvams reikėjo griežčiau pažvelgti į šią problemą ir imtis griežtesnių ir efektyvesnių priemonių: ne moralizuoti, o per fizinę jėgą vežti gydyti (1). [Jei kas nors būtų padėję apsispręsti ir šiek tiek griežčiau prižiūrėję, kad nenuėičiau laukais, gal būčiau tapęs neblogu sportininku] (1)	8
Gyvenimas gerai aprūpintoje šeimoje	[Nuo mažens turėjau viską, ko geidė širdis](5) [narkotikus pradėjau vartoti dėl per gero gyvenimo](5)	7
Labai griežtas tėvų auklėjimas	Tėvai auklėjo labai griežtai, motina nuolat versdavo mokytis, dirbti namų ruošos darbus (1) <...> už negrįžimą laiku namo, dažnai gaudavo „į kailį“(19) Ypač griežtai auklėjo tėvas, už nepaklusnumą ar išdaigas mušdavo diržu, neleisdavo susitikinėti su draugais (10)	6
Konfliktiniai santykiai su broliais ir seserimis	Su broliu vaikystėje santykiai buvo komplikuoti, dažnai tarpusavyje pykdavosi, nepasidalindavo „įtakos sferomis”(7) Su seserimi santykiai vaikystėje buvo konfliktiniai, dėl to jis kaltina save, nes nuolatos prie sesers kabinėdavosi dėl smulkmenų (4)	5
Artimo žmogaus mirtis	Narkotikų vartojimui turėjo įtakos ir motinos savižudybė, nes tą vakarą, kai tai įvyko, jie abu buvo kartu namuose ir jam teko pirmajam pamatyti nebegyvą motiną <...> laidotuvių pradėjo smarkiai gerti, kartu vartoti amfitaminą (10)Kalėdamas sužinojo apie brolio mirtį<...> ši netektis dar labiau skandino narkotikuose(18)	2
	Viso teiginių	82

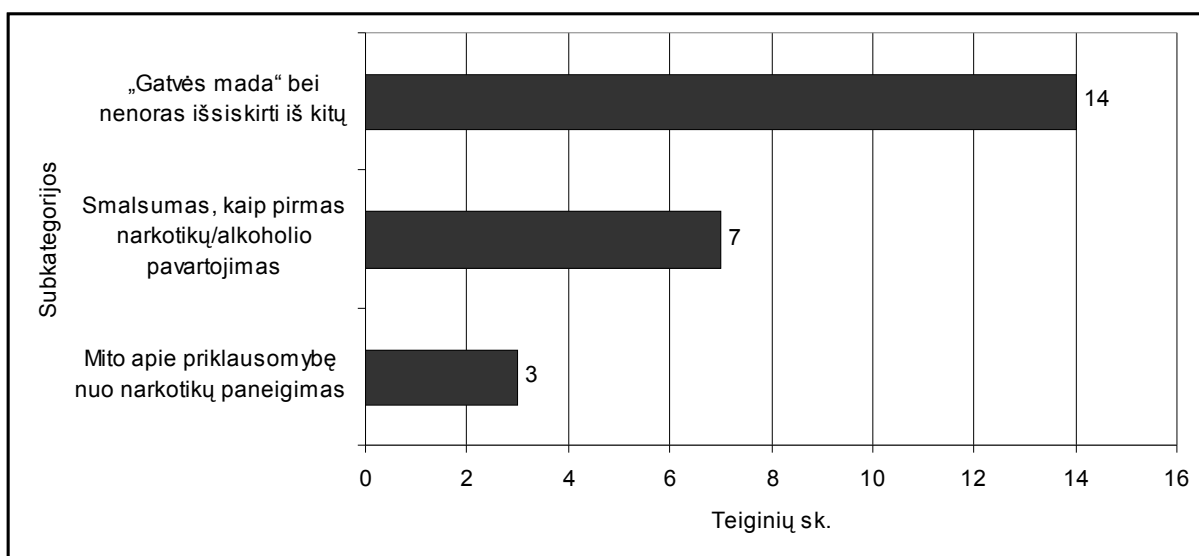
9 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Nesėkminga socializacija šeimoje, kaip priklausomybės atsiradimo priežastis“ subkategorijų reitingas

Pažintinis interesas, kaip narkotikų, alkoholio vartojimo priežastis. Respondentams buvo pateikti klausimai „Kada pirmą kartą pavartojote narkotikų/alkoholio? Kodėl?“ Gauti atsakymai sugrupuoti į 3 subkategorijas, kurių gausiausia yra „Gatvės mada bei nenoras išsiskirti iš kitų“ (14). Kita pagal teiginių gausumą subkategorija-„Smalsumas, kaip pirmas narkotikų/alkoholio pavartojimas“(7), kategoriją sudaro 24 teiginiai. Respondentų atsakymai teigia, jog pirmajam narkotikų/alkoholio pavartojimui didžiulę įtaką daro draugai ir nenoras išsiskirti iš kitų.

2 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Pažintinis interesas, kaip narkotikų/alkoholio vartojimo priežastis“

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
„Gatvės mada“ bei nenoras išsiskirti iš kitų	[Tarp savų tai buvo bendravimo būdas, buvo smerkiami tie, kurie atsisakydavo „parūkyti žolės“(2)) Pirmą kartą pavartojo būdamas 17 metų, nes tai tiesiog buvo „madinga“,nenorėjo išsiskirti iš draugų, 98 proc. draugų rūkydavo „žolę“(11)	14
Smalsumas, kaip pirmas narkotikų/alkoholio pavartojimas	Kadangi aplinkui matė daug apsvaigusių žmonių, būdamas 13 metų susidomėjo kaip jaučiasi prisigėrę, apsirūkę žolės žmonės<...> vedinas smalsumo nuvažiavo į „taborą“ ir nusipirko silpnų narkotikų ir ten pat juos susileido <...> iškart norėjosi dar narkotikų (16) Būdamas 12 metų vienas pirmą kartą prisigėrė tėvo gaminto „samagono“ iki sąmonės netekimo, vedinas smalsumo, nes [idomu buvo sužinoti kodėl tėvas taip kvailai pradeda elgtis ir kalbėti, kai išgeria...]	7
Mito apie priklausomybę nuo narkotikų paneigimas	<...>Prieš pabandydamas heroino jautėsi keistai, nes žinojo, kad narkomanija yra labai sunkiai pagydoma, bet visa tai buvo labai mistiška.. <...>po keleto mėnesių pertraukos vėl pradėdamas rūkyti „žolę“ nustebė, nes ji jokio efekto jau nesukeldavo<...> tuomet pamanė, kad nėra ir nebus jokios priklausomybės, kad visa tai tik mitas(2)	3
Viso teiginių:		24

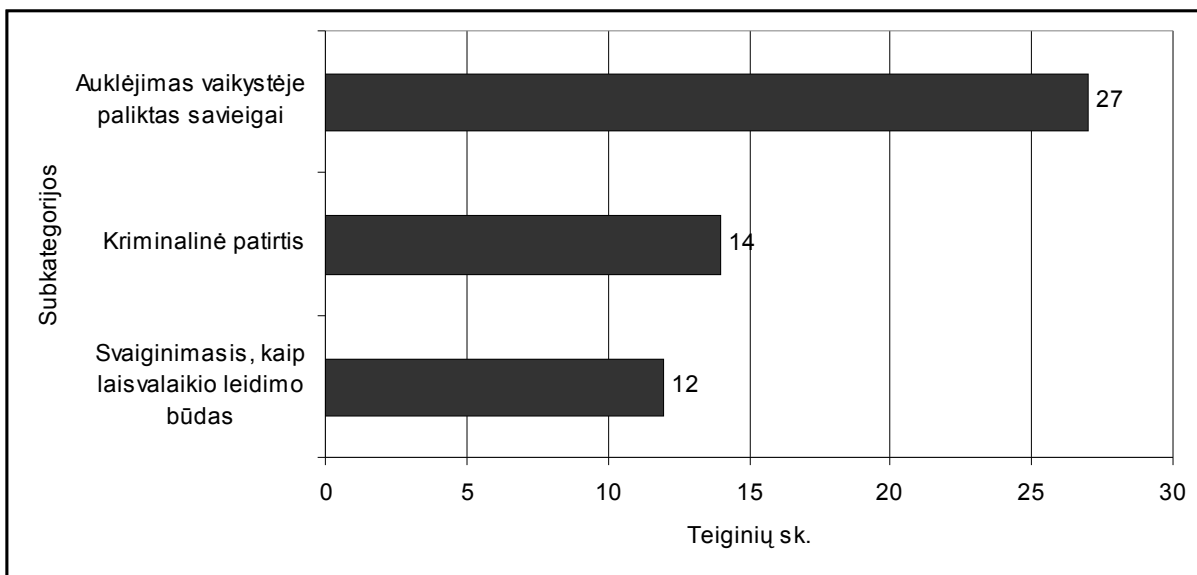
10 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Pažintinis interesas, kaip narkotikų/alkoholio vartojimo priežastis” subkategorijų reitingas

Organizuoto ir prasmingo užimtumo stoka, kaip priklausomybės priežastis. Norint išsiaiškinti užimtumo svarbą priklausomybės vystymuisi, interviu metu buvo pateikti klausimai: „*Ar tėvai Jums planavo laisvalaikį? Ką veikdavote laisvalaikiu?*”. Gauti empiriniai indikatoriai (teiginiai) sugrupuoti į 3 subkategorijas. Kategoriją sudaro 53 teiginiai. Respondentų atsakymai leidžia teigti, jog organizuoto ir prasmingo užimtumo stoka lemia priklausomybės atsiradimą ir vystymąsi.

3 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Organizuoto ir prasmingo užimtumo stoka, kaip priklausomybės priežastis”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Auklėjimas vaikystėje paliktas savieigai	Mama užėmė labai aukštas pareigas, labai vėlai grįždavo iš darbo, o tėvas nuolatos būdavo išplaukęs į jūrą (jūreivis), todėl su sūnumi nei tėvas, nei motina neturėjo laiko užsiimti (5) Vaikystėje laisvalaikį abu su broliu leisdavo su savo draugais kieme, dažnai ilgai užsibūdavo kieme, teisindamasis, kad buvo pas draugą, už tai tėvai nieko nesakydavo (13)	27
Kriminalinė patirtis	Už smulkias vagystę buvo keletą kartų teistas, įkalinimo įstaigose praleido apie devynis metus(15) Labai anksti tapo savarankišku, jau nuo 12 metų pradėjo vaginėti, nes paauglystėje norėdavo madingai rengtis, skaniai pavalgyti, netikdavo tokie daiktai kuriuos mama įstengdavo nupirkti...(18)	14
Svaiginimasis, kaip laisvalaikio leidimo būdas	Vartodavo su ta pačia kompanija: žavėjo pati procedūra: cigarų sukimas, pats rūkymo procesas<...>labiausiai sužavėjo galimybės valdyti apsvaigimo laipsnį: eksperimentavo kaip ir kiek įtraukti, kad daugiau ar mažiau apsvaigtų, galvoje buvo mintis: [ne narkotikai mane valdo, bet aš narkotikus]”(1) „Užsikabinimai” buvo „periodiški, nes visuomet atsirasdavo progų : užgerdavo pavasarį, o baigdavo rudenį ir vis laukdavo, kada ateis vasara”, tapo kaip laisvalaikio leidimo būdas (20)	12
Viso teiginių:		53

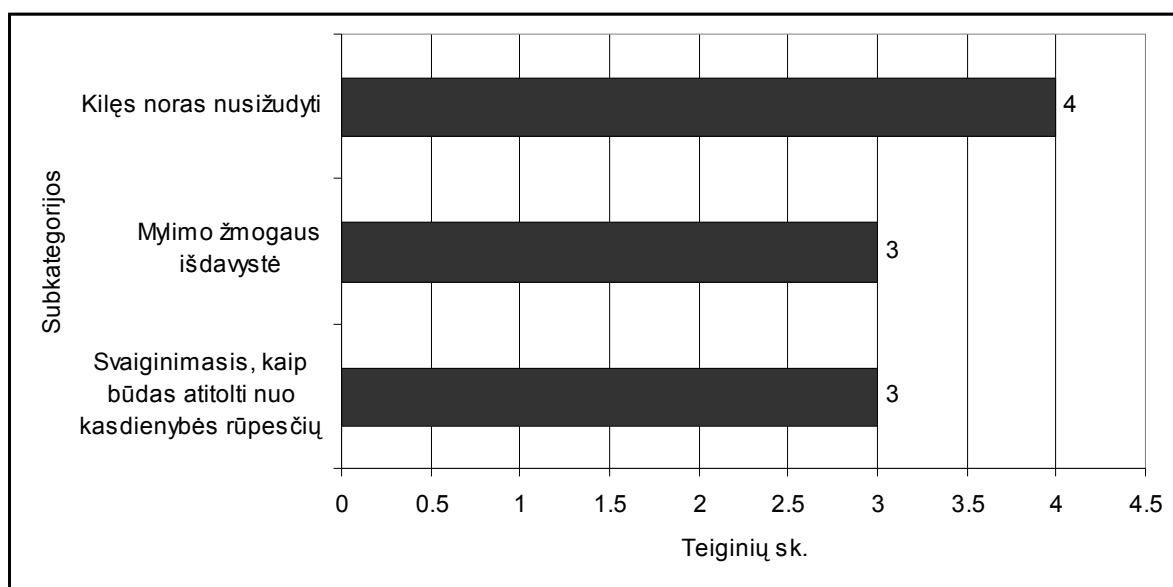
11 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Organizuoto ir prasmingo užimtumo stoka, kaip priklausomybės priežastis” subkategorijų reitingas

Skandūs įvykiai, kaip narkotikų/alkoholio vartojimo priežastis. Respondentai pateikė duomenis apie aplinkybes įtakojušias jų tolimesnį svaiginimąsi ir priklausomybės vystymąsi. Kategorija yra negausi, jai priskiriamos trys subkategorijos, kurias sudaro tik 10 teiginių. Gausiausia subkategorija „Kilęs noras nusižudyti”(4). Galime teigti, jog priklausomybės vystymąsi lėmė problemų sprendimų įgūdžių stoka.

4 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Skandūs įvykiai, kaip narkotikų/alkoholio vartojimo priežastis”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Kilęs noras nusižudyti	Apėmė įvairūs jausmai, įvairios mintys, buvo kilęs noras nusižudyti <...> ėmė nebesusivogti savo gyvenime, pamatė, kad padėtis nebekontroliuojama (4) Visuomet vienas sau manė, kad iš visų problemų sprendimo kelių yra paskutinė išeitis „auksinė adata“(18)	4
Svaiginimasis, kaip būdas atitolti nuo kasdienybės rūpesčių	Kadangi „gyvenimas buvo sunkus ir teko patirti daug smurto, pažeminimų”, bandydamas pabėgti nuo užpuolančių problemų stengdavosi savo lemtį palengvinti alkoholiu(17) Ėmė vartoti narkotikus kaskart „stengdamasis pabėgti nuo užklupusių bėdų”(18)	3
Mylimo žmogaus išdavystė	Mylimo žmogaus netektis, buvo viena iš narkotikų vartojimo priežasčių (7) Aštuonis metus pragyveno su moterimi, užaugino jos vaiką, nors oficialios šeimos nesukūrė<...> per vieną dieną prarado darbą, šeimą ir „stogą virš galvos”, nes išdavė moteris (15)	3
Viso teiginių:		10

12 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Skaudūs įvykiai, kaip narkotikų/alkoholio vartojimo priežastis” subkategorijų reitingas

2 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Bendruomeninio gyvenimo ypatumai

Interviu metu kalbant su respondентаis apie reabilitacijos bendruomenėje aplinkybes, buvo pateikta daug įvairių teiginių. Duomenų analizei metu nuspręsta gautus duomenis apjungti į dvi kategorijas „Reabilitaciją bendruomenėje palaikantis aplinka”, „Reabilitacijos bendruomenėje trūkumai”. Gautos kategorijos sujungtos į diagnostinę sritį „Bendruomeninio gyvenimo ypatumai”.

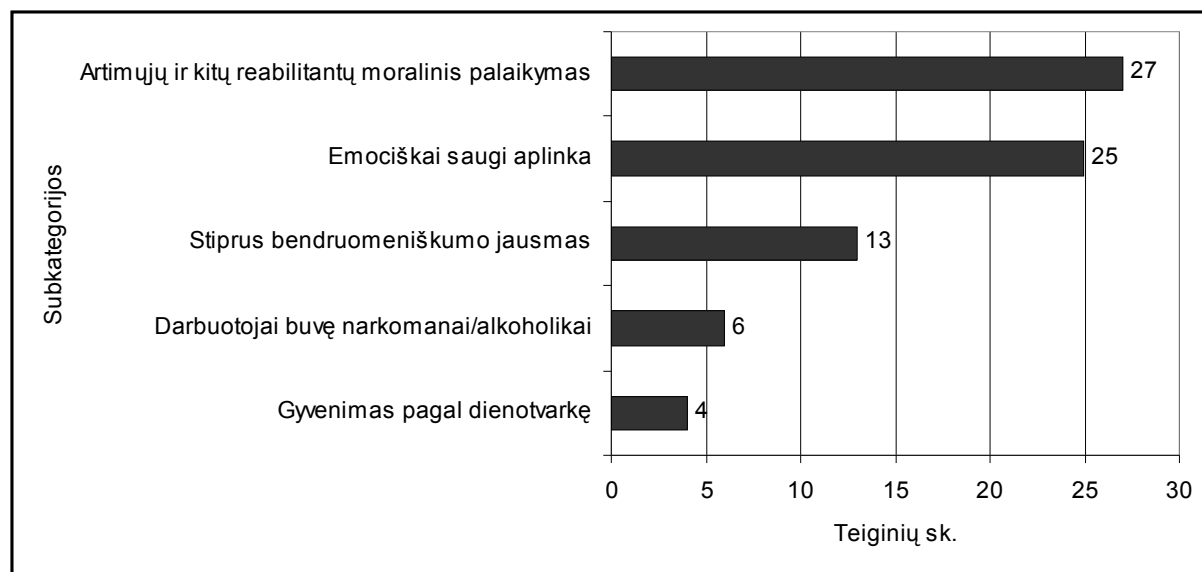
Reabilitaciją bendruomenėje palaikantis aplinka. Interviu metu respondentams buvo užduoti klausimai: „Kas padeda, skatina reabilituotis bendruomenėje?”. Klausimais norėta išsiaiškinti, kas padeda atsisakyti priklausomybės reabilituojantis bendruomenėje. Gauti empiriniai indikatoriai (teiginiai) sugrupuoti į 5 subkategorijas, kurios apjungtos į kategoriją „Reabilitaciją bendruomenėje palaikantis aplinka”. Kategoriją sudaro 75 teiginiai. Remiantis respondentų pateiktais atsakymais galime teigti, jog priklausomybių turintiems žmonėms reabilituotis bendruomenėje labiausiai padeda artimųjų bei kitų reabilitantų moralinis palaikymas ir emociškai saugi aplinka.

5 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Reabilitaciją bendruomenėje palaikantis aplinka”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Artimųjų ir kitų reabilitantų moralinis palaikymas	Reabilituotis bendruomenėje labai padeda ilgiau čia būnantys draugai, jų patarimai, jaučiama nuolatinė parama, pagalba(3) Šiuo metu turi keletą artimų žmonių, kurie jį morališkai palaiko, tai mama ir draugai, kurie niekada nevartojo (6)	27
Emociškai saugi aplinka	[dar gyvenime nesu saugiau ir ramiau jautęsi](18) Daugelis bendruomenių įkurtos kaime, nes čia gamtos prieglobstyje yra sukurta namų jaukumo aplinka, yra tvyranti ramybė...(17)	25

Stiprus bendruomeniškumo jausmas	[Bendruomenėje reabilituotis yra kur kas lengviau, nes žmogus sukurtas gyventi tarp žmonių, eidamas per situaciją daug ko išmoksta, svarbiausias pats principas – „bendruomenė”](17) Palanku gydytis bendruomenėje <...> visi čia esantys turi tokią pačią priklausomybės problemą(4)	13
Darbuotojai – buvę narkomanai/alkoholikai	[Padeda tai, kad čia dirbantys žmonės labai gerai žino mūsų ligą, nes patys turėjo priklausomybę, tai labai palaiko](3) Padeda buvusių narkomanų, o dabar dirbančių bendruomenėje pavyzdys(21)	6
Gyvenimas pagal dienos tvarką	Reabilituotis bendruomenėje yra lengviau <...>dėl nuolatinio laisvalaikio planavimo, griežtos darbotvarkės(8)Mano, jog labai gerai, kad yra griežtas režimas, kad yra ilgesnį laiką reabilitacijoje praleidę žmonės, puikiai mokantys gyventi pagal dienos tvarką(9)	4
Viso teiginių:		75

13 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Reabilitaciją bendruomenėje palaikantis aplinka” subkategorijų reitingas

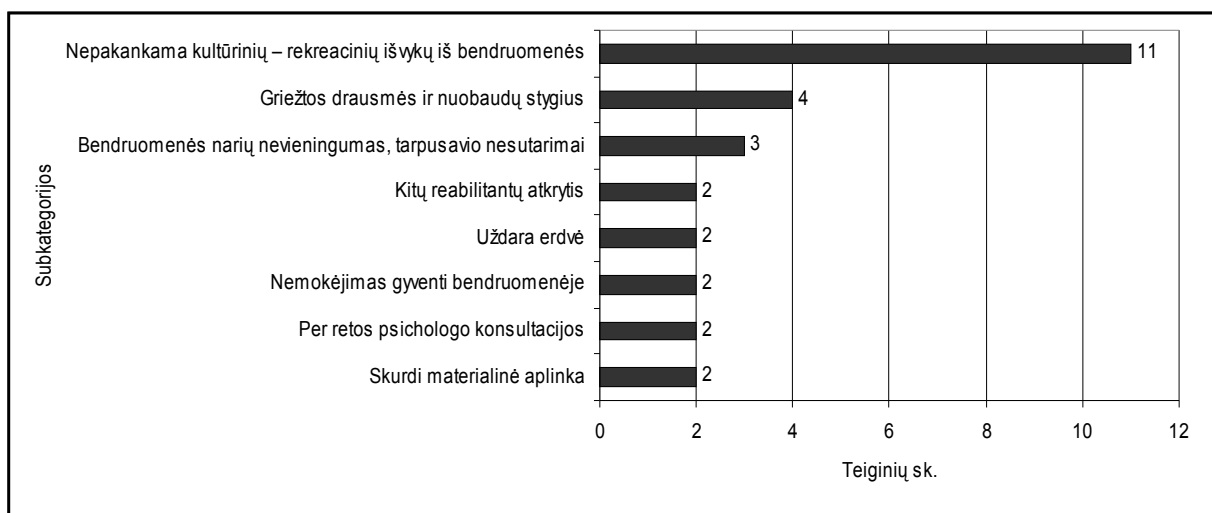
Reabilitacijos bendruomenėje trūkumai. Šioje kategorijoje pateiktų empirinių indikatorių (teiginių) spektras platus, todėl jie buvo sugrupuoti į 9 subkategorijas. Kategorijai priskiriami 28 teiginiai. Daugiausia teiginių priskiriama subkategorijai „Nepakankama kultūrinių-rekreacinių išvykų iš bendruomenės”(11). Remiantis respondentų atsakymais galime teigti, kad priklausomybių turintiems žmonėms reabilitacijos procese trūksta išvykų iš bendruomenės, joje pasigendama griežtesnės drausmės ir net nuobaudų, trukdo bendruomenės narių nevieningumas.

6 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Reabilitacijos bendruomenėje trūkumai”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Nepakankama kultūrinių-rekreacinių išvykų iš bendruomenės	[Dar norėtuši nuvykti į kino teatrą, apsilankyti kultūriniuose renginiuose, vykstančiuose daugiakultūriniame centre, bet nėra talpaus transporto, kad galėtų visi kartu ten nuvykti](1)[Norisi daugiau judresnės veiklos, išvykų, sportinių varžybų](9)	11
Griežtos drausmės ir nuobaudų stygius	<...>pasigenda griežtumo, mano, kad daugiau reikėtų taikyti nuobaudas, <...>(7) Atvykdamas čia tikėjosi, kad tvarka bus griežtesnė(10)	4

Bendruomenės narių nevieningumas, tarpusavio nesutarimai	[<i>tarp bendruomenės narių yra „pasidalijimas grupelėmis: „sėdėję ir nesėdėję“: tie kurie nesėdėję lengviau prisitaiko prie griežtos tvarkos, jiems lengviau reabilituotis</i>] (1) Kaip trukdymą <...> reabilitacijos procese, įvardina bendruomenės narių nevieningumą, pasigenda pasitikėjimo vieni kitais(4)	3
Skurdi materialinė aplinka	[<i>Man sunku priprasti prie „tokių elementarių gyvenimo sąlygų – pažiūrėkite kokie baldai, gerai, kad nors langai pakeisti</i>](21)	2
Per retos psichologo konsultacijos	[<i>būtų naudingos dažnesnės psichologo konsultacijos</i>] (15)[<i>Psichologas turėtų konsultuoti bent keletą kartų per savaitę, o ne per mėnesį</i>](21)	2
Nemokėjimas gyventi bendruomenėje	[<i>Nemoku gyventi bendruomenėje, kartu planuoti savo laiką ir būti apsuptas kitų žmonių</i>](14) [<i>Bendruomenės aplinka nepatinka, nes labai sunku gyventi „pagal taisykles, griežtus nurodymus“</i>](12)	2
Uždara erdvė	[<i>Pavargstame vieni nuo kitų, nuo tų pačių žmonių ir tų pačių problemų, norisi naujų „vėjų“ naujos veiklos</i>](15) Sunku, kad negalima niekur išeiti, visuomet reikia būti tarp tų pačių žmonių, tų pačių sienų(16)	2
Kitų reabilitantų atkrytis	Labai visus bendruomenės narius paveikia kitų reabilitantų atkrytis, nes priverčia susimąstyti, kad išties tai labai pavojinga liga(3)	2
Viso teiginių:		28

14 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Reabilitacijos bendruomenėje trūkumai” subkategorijų reitingas

3 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Psichologiniai sunkumai ir resursai

Diagnostinė sritis „Psichologiniai sunkumai ir resursai” yra gausi kategorijų ir teiginių skaičiumi. Ji jungia 6 kategorijas: „Priklausomybė narkotikams, alkoholiui”, „Apsisprendimo atsisakyti priklausomybės priežastys”, „Psichologinio pasitikėjimo sunkumai”, „Saviraiška ir savirealizacija”, „Interesų sritys” ir „Vidiniai resursai”.

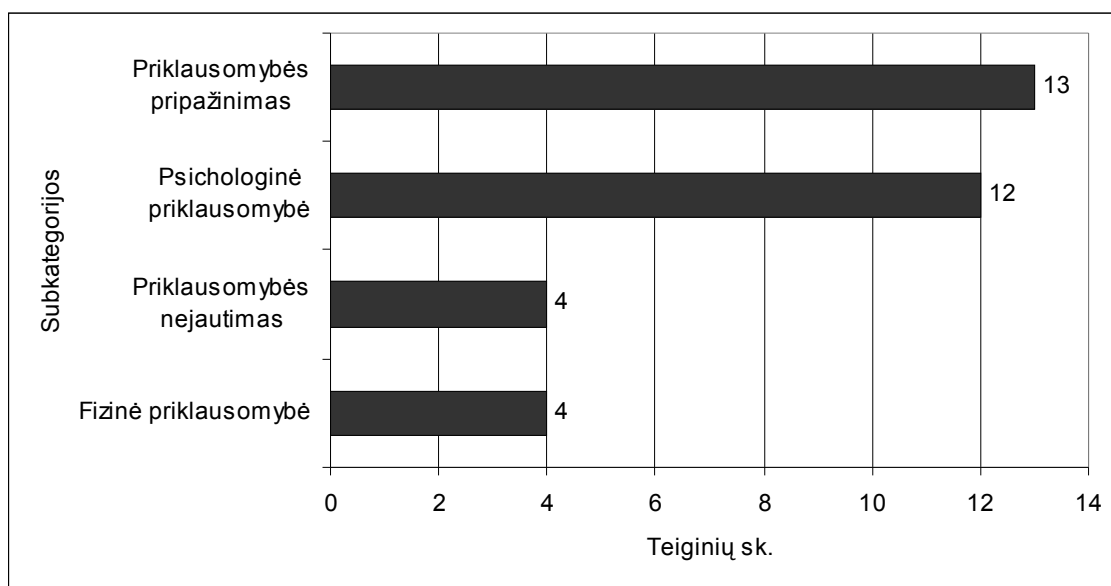
Priklausomybė narkotikams, alkoholiui. Interviu metu respondentų buvo prašoma papasakoti apie priklausomybę nuo psichotropinių medžiagų, alkoholio, buvo užduoti klausimai: „Kada ir kaip Jūs pajutote, kad esate priklausomas? Kaip tuomet jautėtės?”. Respondentų pateikti atsakymai sugrupuoti į 4 subkategorijas, kuriose pateikti 33 teiginiai. Remiantis respondentų atsakymais galima teigti, kad daugiau tiriamųjų pradėjo jausti psichologinę priklausomybę (12) nei

fizinę (4), ir net 13 empirinių indikatorių teigia, jog ypatingai sunku pačiam pripažinti savo bejėgiškumą, kovojant su priklausomybe.

7 lentelė

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„Priklausomybė narkotikams, alkoholiui“**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Priklausomybės pripažinimas	[Ypatingai sunkus prisipažinimas sau, kad tu esi narkomanas.](3)[ilgai negalėjau patikėti, kad tai jau nebe žaidimas, o tikra liga] (5)	13
Psichologinė priklausomybė	Tuometinę savijautą apibūdina kaip nuolatinę baimę: kad neturės pinigų narkotikams, kad nusipirks per mažą dozę, kad susileis per didelę dozę, kad pagaus policija...nuolatinę kalbę.. (6) Po 13 metų gėrimo, jis suprato, kad „klimpsta vis gilyn“ ir neišgėrus alkoholio bendrauti su žmonėmis nemoka(4)	12
Fizinė priklausomybė	Priklausomybę pajuto po dviejų mėnesių, kuomet nubudus ryte apimdavo slogi nuotaika, kuri pasireiškėdavo nežymiais gripo simptomais, bet pavartojus narkotikų viskas praeidavo(1)Gavęs bausmę buvo uždarytas karceryje, kuriame ir pajuto pirmuosius abstinencijos sindromus: kaulų laužymą, lyg karščio pylimą, jautėsi taip, kaip jaučiasi gripuojantis žmogus, bet negalvojo, kad tai rimta(7)	4
Priklausomybės neįėjimas	[Tačiau kaip bebūtų keista, kai nusibosdavo, sugebėdavau sustoti ir priklausomybės nuo narkotikų niekuomet neturėjau](20) Priklausomybės narkotikams jis niekuomet neįėjė: galėjo vartoti tuomet, kai buvo pinigų, galėjo nevartoti, kai pinigų nebuvo(12)	4
Viso teiginių:		33

15 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Priklausomybė narkotikams, alkoholiui“ subkategorijų reitingas

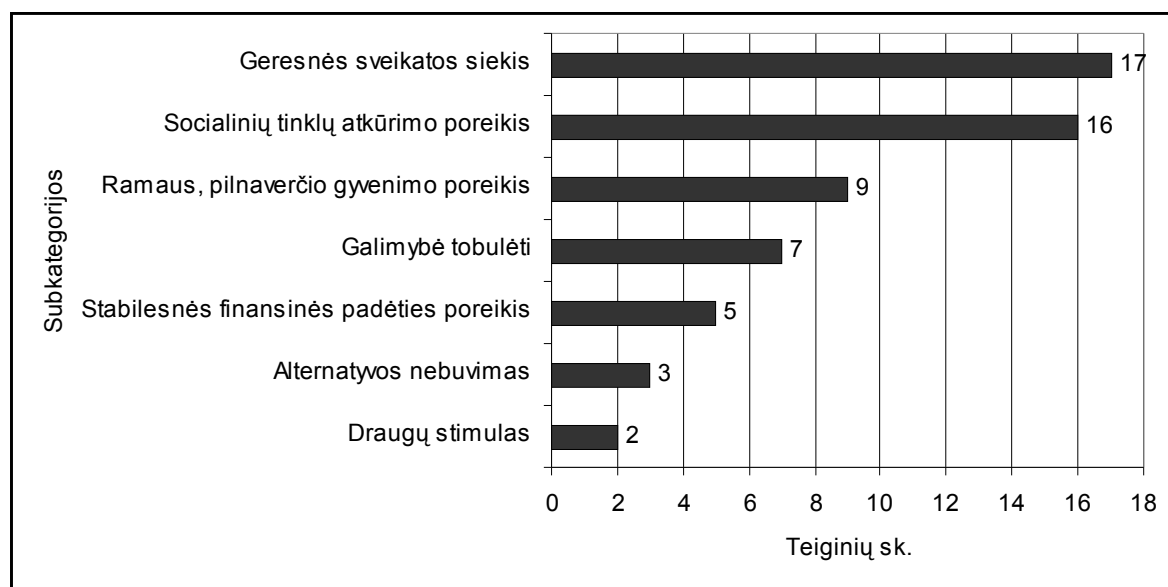
Apsisprendimo atsisakyti priklausomybės priežastys. Respondentams buvo užduoti klausimai: „Kas lėmė Jūsų apsisprendimą atsisakyti priklausomybės? Kaip tuomet pasikeitė gyvenimas?“. Pateiktų teiginių spektras platus, todėl jie sugrupuoti į 7 subkategorijas, kurios sudaro 59 empirinius indikatorius (teiginius). Remiantis respondentų atsakymais, galime teigti, kad

pagrindinės priklausomybės nuo psichokatyviųjų medžiagų atsisakymo priežastys yra pablogėjusi sveikata, poreikis atkurti socialinius ryšius ir ramaus, pilnaverčio gyvenimo siekis.

8 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Apsisprendimo atsisakyti priklausomybės priežastys”

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Geresnės sveikatos siekis	Pagrindinės priežastys, dėl kurių verta mesti vartoti: sveikata bei galimybė susilaukti sveikų vaikų (7) Mano, kad labai svarbu mesti vartojus dėl sveikatos, dėl gero miego ir geros savijautos. (9)	17
Socialinių tinklų atkūrimo poreikis	Metus narkotikus, pasisektų išsaugoti santykius su artimaisiais žmonėmis (4) Pradedamas atkreipti dėmesys į šalia esančius žmones, jų jausmus (iki tol galvodavo tik apie save)(12)	16
Ramaus, pilnaverčio gyvenimo poreikis	[bus daugiau pinigų kuriuos galės leisti laisvalaikiui ar mokymuisi] (6) Blaivus gyvenimas yra „daug ryškesnė spalvė”, jis yra pilnavertis ir visiškai kitaip suprantamas (12)	9
Galimybė tobulėti	Jeį esi vienišius – dėl savęs, savo gerovės, ateities perspektyvų; daugiau pavyks pasiekti gyvenime<...>(15) <...>galimybės mokytis, tobulėti(1)	7
Stabilesnės finansinės padėties poreikis	Ramus gyvenimas, kai nereikia galvoti apie vagystes, yra laisvų pinigų(16) <...>stabilesnė finansinė situacija(1)<...>	5
Alternatyvos nebuvimas	Kadangi buvo iškelta baudžiamoji byla dėl narkotikų platinimo, buvo 2 keliai: arba į kalėjimą arba į reabilitacijos centrą (11) Vis labiau suprato, kad reikia mesti narkotikus, nes dėl tokio gyvenimo būdo laukia kalėjimas arba mirtis (10)	3
Draugų stimulus	Kuomet draugas, su kuriuo kartu pradėjo vartoti, pradėjo gydytis nuo šios priklausomybės, Aleksandras taip pat suprato, kad ir jam reikia pradėti.(6) Visą šį skausmą matė artimi draugai, kurių „bandymai atvesti į protą” ėjo per niek, jie ir pasiūlė važiuoti į reabilitacinę bendruomenę „atsigauti, sustiprėti, atsikratyti priklausomybės alkoholiui”(15)	2
Viso teiginių:		59

16 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Apsisprendimo atsisakyti priklausomybės priežastys” subkategorijų reitingas

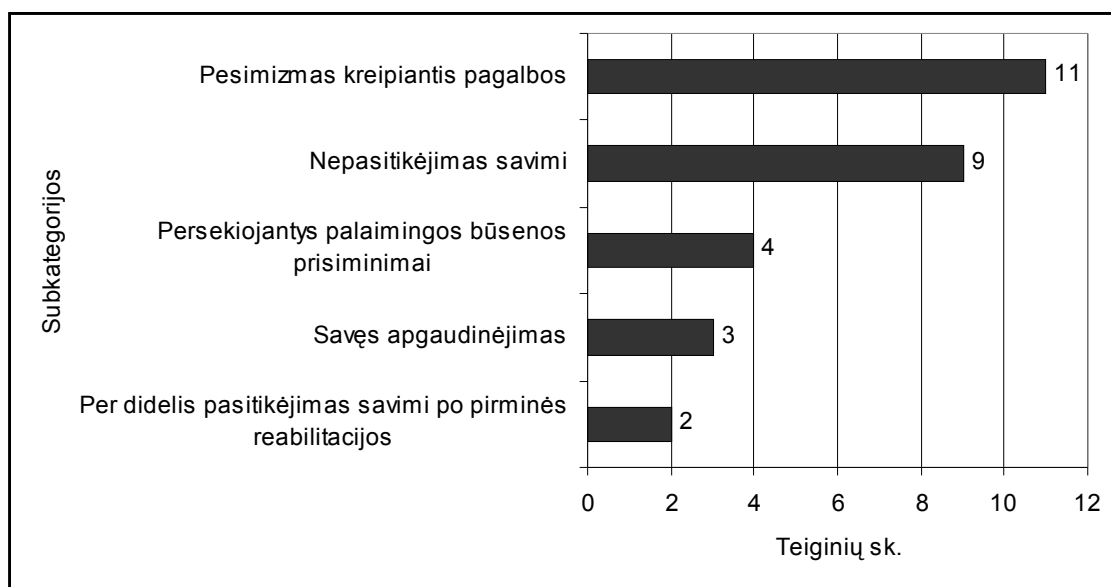
Psichologinio pasitikėjimo sunkumai. Interviu metu respondentai, pasakodami apie priklausomybės atsisakymo sunkumus pateikė daug teiginių, kurie tyrimo analizės metu buvo

sugrupuoti į 5 subkategorijas. Remiantis tyrimo duomenimis galime teigti, jog sėkmingą priklausomybių turinčių žmonių reabilitaciją trukdo pesimizmas ir nepasitikėjimas savimi.

9 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Psichologinio pasitikėjimo sunkumai”

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Pesimizmas kreipiantis pagalbos	Visuomet manė, kad „nuo šios ligos „išgyti” neįmanoma, visi užsikodavimai yra vaikų žaidimas, finalas visuomet bus tas pats”(12) Prašydamas pagalbos visuomet prastai jaudavosi, nes visuomet jausdavo pasipriešinimą, kalbę, gėdą prieš kitus, kad be „stikliuko jis negali, bet ir šviesesne ateitimi be alkoholio netiki. (15)	11
Nepasitikėjimas savimi	„Sugrįžimo” bendruomenėje praleido keturiolika mėnesių ir, rodės, sėkmingai atsikratė priklausomybės nuo narkotikų, bet <...>išėjo nepasitikintis savimi<...>grįžo į tėvų namus ir vėl pradėjo gerti(4) [<i>labiausiai trukdo nepasitikėjimas savo jėgomis, <...></i>](7)	9
Persekiojantys palaimingos būsenos prisiminimai	Labiausiai bijo nuolatinių prisiminimų, kokia puiki būna nuotaika pavartojus, jaučia, kaip pasineria į tą palaimos būseną, nekreipdamas dėmesio į aplinką.(12) [<i>trukdo blogi prisiminimai</i>](13)	4
Savęs apgaudinėjimas	Pastebėjo, kad nebuvo tiek jėgų ir kantrybės kaip seniau, todėl vėl po truputį „slapčia nuo kitų” pradėjo vartoti narkotikus., tam, kad „atgautų jėgas”(2) Kitas žygis kovojant su narkotikais buvo Švėkšnos detoksikacijos centras, bet iš jo grįžęs jis 2 mėnesius vėl vartodavo narkotikus aplinkinius tikindamas, kad taip organizmas reaguoja į detoksikaciją...(3)	3
Per didelis pasitikėjimas savimi po pirminės reabilitacijos	Reabilitacinėje bendruomenėje Šiauliuose praleido 7 mėnesius, nebaigė reabilitacinės bendruomenės programos, nes nebematė prasmės, jautėsi pasiruošęs sėkmingai grįžti namo(6) Atsipalaiduodamas ir „ilsėdamasis” po „sunkios reabilitacijos”, kai draugai atvyko jo lankyti, nesugebėjo atsispirti „šių išbandymui siūlant pasilinksinti, taip kaip anksčiau”... vėl palūžo(5)	2
Viso teiginių:		29

17 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Psichologinio pasitikėjimo sunkumai” subkategorijų reitingas

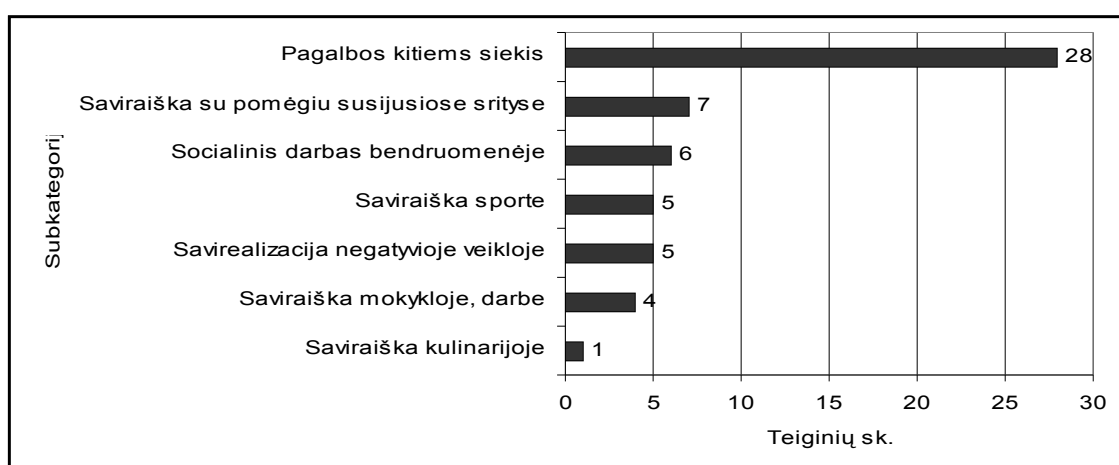
Saviraiška ir savirealizacija. Siekiant išsiaiškinti respondentų nuostatas į saviraišką ir savirealizaciją, užduoti klausimai: „*Ko siekiate ar norėtumėte pasiekti gyvenime? Ar bandėte ir*

kaip būdami bendruomenėje bandote save išreikšti?”. Galime teigti, kad priklausomybių turintiems žmonėms ypatingai svarbi tarpusavio pagalba kovojant su priklausomybe.

10 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Saviraiška ir savirealizacija”

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Pagalbos kitiems siekis	Kitiems priklausomybės problemą spręsti padeda pokalbiais, patarimais, konsultacijomis, pasakojimais kas laukia toliau vartojant ir kas jei nebevertosi, kadangi bendruomenėje yra vienas iš seniau esančių reabilitantų(18) Norėtų įkurti panašią bendruomenę ar jaunimo liniją, nes labai nori padėti žmonėms, o ypač jaunimui, nori savo gyvenimą sieti su sveikais žmonėmis(10)	28
Saviraiška su pomėgiu susijusiose srityse	Iki šiol grodamas gitara ir kurdamas sau gražias melodijas, turėjo galimybę save išreikšti, o pavartojus narkotikų tai daryti būdavo kur kas maloniau, bei sekdavosi geriau (9) Visuomet rašydavo dienoraštį, kurį ypatingai kruopščiai pradėjo rašyti pradėjęs vartoti, aprašydavo savo jausmus, būseną (13,14)	7
Socialinis darbas bendruomenėje	Šiuo metu kitiems padeda spręsti problemas „tarnaudamas bendruomenėje”: prižiūri ir tvarko ūkį bendruomenėje, moko žmones dirbti ūkio darbus, stebi ar jie tai atlieka tinkamai(20)[Šiuo metu atlieku mokytojo – konsultanto funkciją bendruomenėje ir tuo labai džiaugiuosi, jaučiu pasitenkinimą galėdamas patarti, bei padėti pagalbos stokojantiems, mielai dalijuosi savo patirtimi, gydantis priklausomybės](1)	6
Savirealizacija negatyvioje veikloje	Savo savirealizaciją gali apibūdinti ir įvardinti tik pasiekimais kriminaliniame pasaulyje(14) Iki šiol turėjo galimybę realizuoti save tik prekiaudamas ir uždirbdamas iš narkotikų <...> (11)	5
Saviraiška sporte	Dar besimokydamas mokykloje priklausė ir žaidė Lietuvos jaunių rankinio rinktinėje, buvo šalies čempionas(6) Lankė futbolo treniruotes, netgi narkotikų vartojimo metais (13)	5
Saviraiška mokykloje, darbe	<...>mokykloje buvo klasės seniūnas- pareigos jam labai patiko, nes mėgsta būti dėmesio centre, kompanijų siela, nors dažnai mėgdavo būti neutralus(11) <...>kalėdamas gamindavo metalines mašinų detales, mielai dirbo santechniku mano, kad žmogui būtina save realizuoti ne tik pomėgiuose bet ir darbe(20)	4
Saviraiška kulinarijoje	Dabar save išreiškia gamindamas maistą, nes „tik vieną šį dalyką gerai išmano”(18)	1
Viso teiginių:		56

18 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Saviraiška ir savirealizacija” subkategorijų reitingas

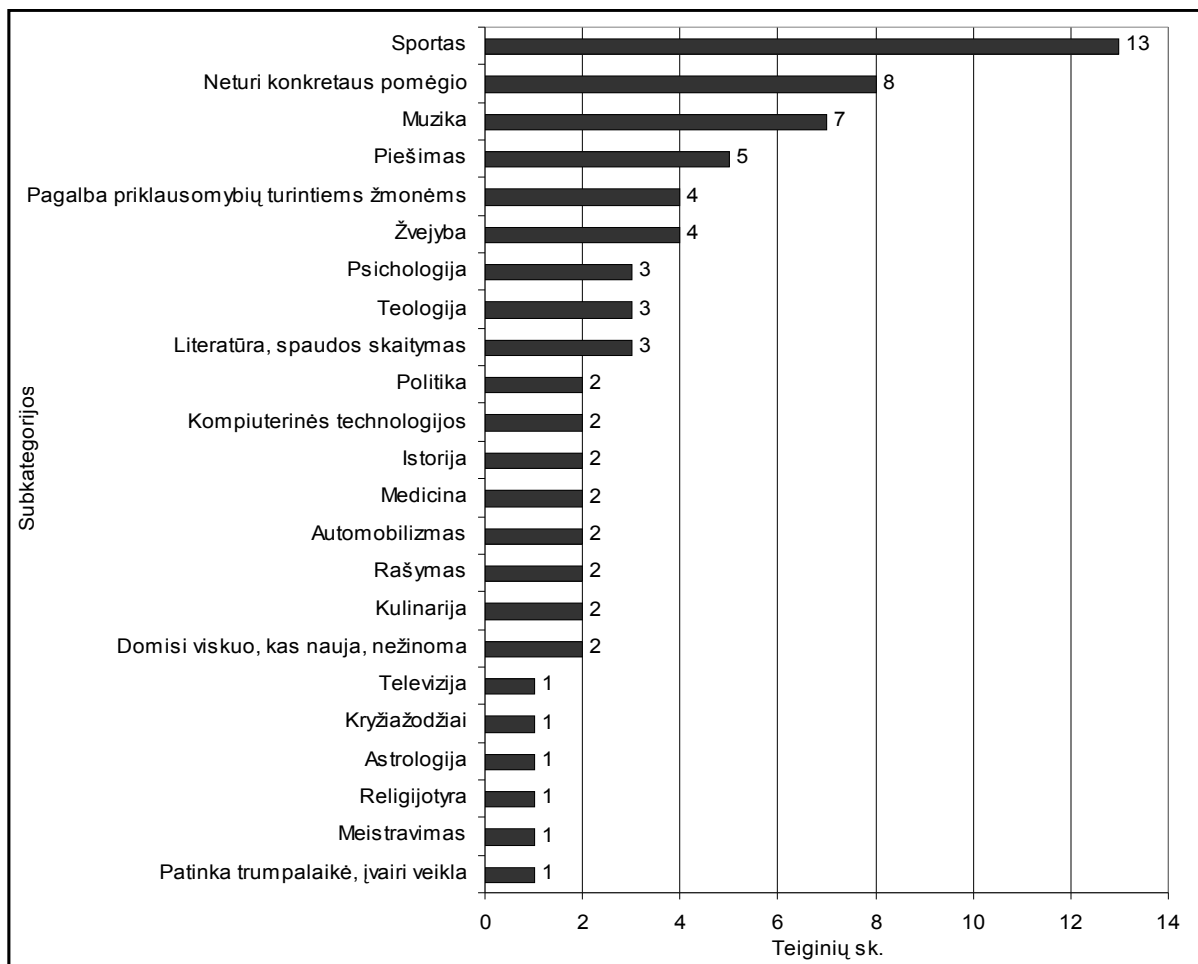
Interesų sritys. Respondentams užduoti klausimai: „Ar turite pomėgių? Kokie jie? Kokia sritis Jus labiausiai domina?“. Atsakymų spektras labai platus, todėl išsakyti teiginiai sugrupuoti į 23 subkategorijas, kurios pavadintos kategorija „Interesų sritys“. Kategorijai priskirta 72 teiginiai. Išsakyti teiginiai rodo, kad priklausomybių turinčius žmones domina įvairiausios sritys, tarp jų ir „Pagalba priklausomybių turintiems žmonėms“(4). Pomėgiai šiems žmonėms yra viena iš savęs realizavimo sričių.

11 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Interesų sritys“

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Sportas	Turi pomėgį sportuoti, t.y. kilnoti svarmenis, ši sporto šaka patinka dėl to, kad malonu sportuojant jausti jėgą, girdėti savo širdies plakimą, kilnojant svarmenis (16)) Domisi ekstremaliu sportu, mėgsta tiesiog važinėti automobiliu po miestą, gamtą(13)	13
Neturi konkretaus pomėgio	<...>pomėgių neturi, nes seniai gyvena ne dėl savęs, o dėl kitų (17)<...>neturi konkretaus pomėgio(3,16)	8
Muzika	yra melomanas, kuris klauso tokią muziką, kuri daugeliui yra nepriimtina: džiazą, bliuzą, domisi ta kultūra, kurioje gimė ir vystėsi ta muzika, kaip ji skverbėsi į kitą kultūrą, kas įtakojo jos raidą viename ar kitame kontinente(11)	7
Piešimas	Piešia turėdamas pavyzdį, kai ką perpiešdamas taip, kaip jam atrodo gražiau (4) Kalėjime dažnai piešdavo gamtos peizažus, žmonių veidus, bet sako, kad tam, kad pieštų „turi užėiti ūpas, noras tai daryti...“(15)	5
Žvejyba	Labai patinka žvejyba , galėtų ilgai tuo užsiiminti (10,15,20,21)	4
Pagalba priklausomybių turintiems žmonėms	Gyvenime labiausiai domina pagalba žmonėms, nes tame jaučia ir į žvelgia labai prasmingą misiją(5)	4
Literatūra, spaudos skaitymas	Mėgsta skaityti autobiografijas, ypač jei jie kilę iš neturtingų šeimų, bet įgiję gerą išsilavinimą ir šiuo metu užimantys geras pareigas<...> (7) Atlikdamas bausmę skaitydavo kriminalinius romanus. (12)	3
Teologija	Paskutiniu metu dominantanti sritis yra teologija (18) <...>domina teologija, labai daug skaito literatūros apie tai(20) Andrius labai mėgsta skaityti bibliją ir ją analizuoti(19)	3
Psichologija	Labiausiai dominantanti sritis yra psichologija (17) Jį domina psichologija, bet žino, kad ją studijuoti yra labai sunku(7)Labiausiai domina psichologija, ypatingai paskutiniu metu (15)	3
Kulinarija	Labai mėgsta gaminti valgyti, įdomiais, skaniais ir gražiai atrodančiais patiekalais nustebinti mamą, kitus namiškius (2)Turi didžiulį pomėgį gaminti maistą, (18)	2
Rašymas	Pats didžiausias jo pomėgis ir gabumas yra rašymas(5)Šiuo metu baigia parašyti knygą „Narkomanija ir visuomenė“, yra parengęs keletą pranešimų šia tema. (5)	2
Automobilizmas	Domina automobiliai, labai mėgsta juos remontuoti.(10)	2
Medicina	Domina medicina, savo ateitį norėtų sieti su ja, ypatingai jam atrodo įdomi chirurgija.(2)Labiausiai domina medicina.(6)	2
Istorija	Domina istorija, archeologija(3)Labiausiai domina istorija, daug skaito apie Staliną, revoliuciją, socializmą, KGB...(5)	2
Kompiuterinės technologijos	Domisi kompiuterinėmis technologijomis(9) Paskutiniu metu jam patinka kompiuteriai(7)	2
Domisi viskuo, kas nauja, nežinoma	Gyvenime domina viskas, kas dar nežinoma(18)	2
Politika	Domisi pasaulio ir Lietuvos politiniais įvykiais(15) Domisi šiek tiek politiniais įvykiais<...> (16)	2
Patinka trumpalaikė, įvairi veikla	Patinka įvairi veikla, bet tai tęsiasi trumpą laiką, nes greitai viskas pabosta(8)	1

Meistravimas	Ypatingai domisi naujovėmis statybose, net stebisi kiek visko naujo atsirado per paskutinius tris mėnesius kuriuos jis praleido čia (labai mėgsta žiūrėti laidas apie statybų naujoves)(15)	1
Religijotyra	Paskutiniu metu ypatingai susidomėjęs įvairiomis pasaulio religijomis, ieško panašumų tarp jų(9)	1
Astrologija	Labiausiai domina astrologija, specialiai informacijos neiško, bet atsitiktinai radęs visuomet paskaitinėja(21)	1
Kryžiažodžiai	Mėgsta spręsti kryžiažodžius(15)	1
Televizija	Žiūrėti TV (žinios)(7)	1
Viso teiginių:		72

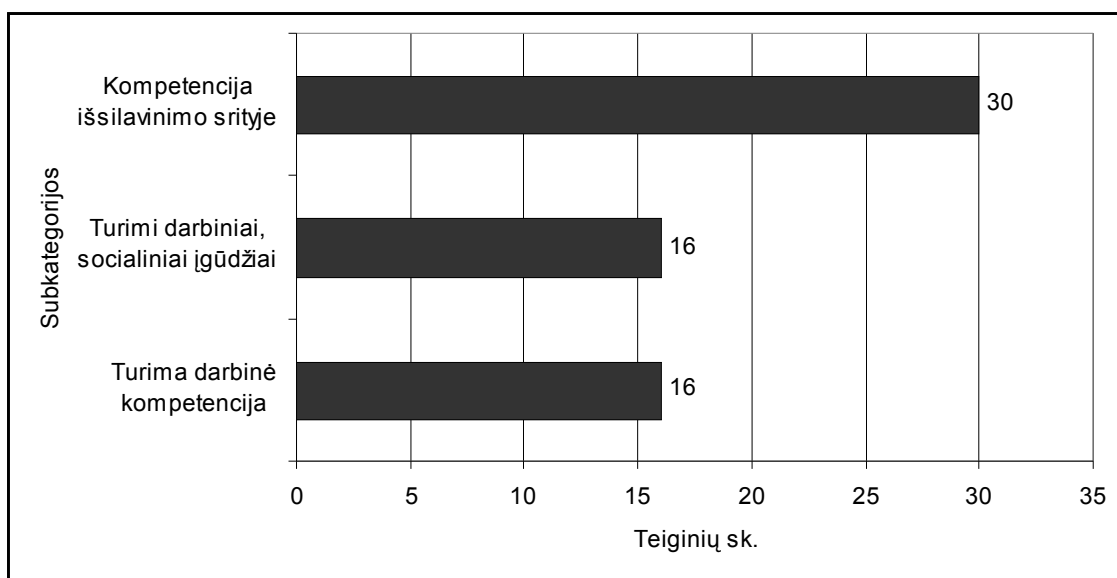

19 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Interesų sritys” subkategorijų reitingas

Vidiniai resursai. Interviu metu respondentams buvo pateikti klausimai: „Kokius darbus Jums teko dirbti? Kokį išsilavinimą esate įgiję? Kokius kursus esate lankę?“. Išnagrinėjus gautus atsakymus, empiriniai indikatoriai (teiginiai) sugrupuoti į 4 subkategorijas, kurios sujungtos į kategoriją „Vidiniai resursai“. Kategoriją sudaro 62 teiginiai. Daugiausia teiginių paminėta subkategorijoje „Kompetencija išsilavinimo srityje”(30). Galime teigti, jog priklausomybių turintiems žmonėms turima kompetencija išsilavinimo srityje ir darbinėje veikloje yra labai svarbi integruojantis į visuomenę po rehabilitacijos proceso.

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„Vidiniai resursai”**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Kompetencija išsilavinimo srityje	Kalėjime baigė siuvimo profesinę mokyklą, įgijo siuvėjo specialybę, taip pat siuvimo įrengimų prižiūrėtojo-derintojo specialybę (17) Darbo Birža išsiuntė į kulinarijos kursus, kurie truko 9 mėnesius, įgijo virėjo kvalifikaciją<.>(18)	30
Turima darbinė kompetencija	Dirbo keliuose darbuose: mėsos perdirbimo įmonėje, pardavėju, vadybininku, statybose(8) tekę dirbti pagalbinio darbininku „Klaipėdos medienoje“, su broliu remontuoti butus(19)	16
Turimi darbiniai, socialiniai įgūdžiai	Sugeba darbus atlikti atsakingai ir iki galo(2) Moka gaminti maistą, atlikti statybos darbus(8)	16
Viso teiginių:		62

20 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Vidiniai resursai” subkategorijų reitingas

4 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Mokymosi percepcijos

Diagnostinę sritį „Mokymosi percepcijos” sudaro 7 kategorijos: „Mokymosi motyvacijos aktualumas”, „Išsilavinimas, kaip vertybė”, „Informacijos apie edukacinius resursus poreikis”, „Mokymosi formos ir būdai”, „Tinkamiausios mokymosi aplinkos”, „Mokymasis iš patirties pavyzdžių” ir „Mokymosi preferencijos”.

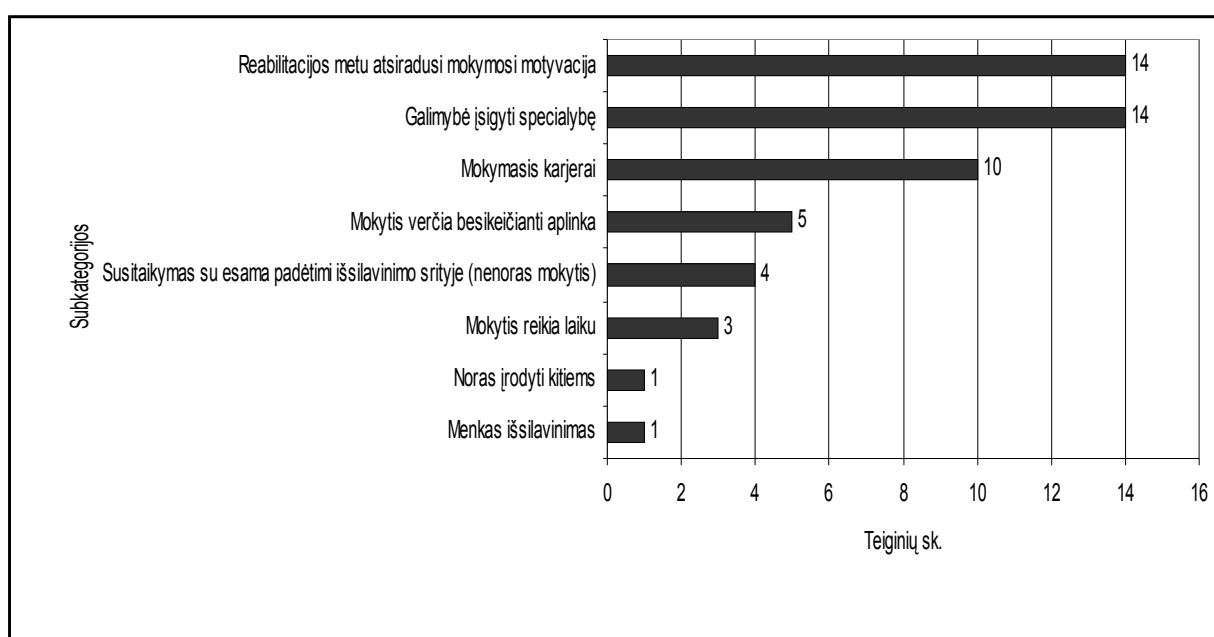
Mokymosi motyvacijos aktualumas. Norėdami išsiaiškinti respondentų nuostatas į mokymąsi uždavėme klausimus: „Ar norite mokytis? Kas skatina mokytis?”. Gauti empiriniai indikatoriai (teiginiai) sugrupuoti į 8 subkategorijas, kurios sujungtos į kategoriją „Mokymosi motyvacijos aktualumas”. Kategoriją sudaro 52 teiginiai. Gausiausios subkategorijos teiginių skaičiumi yra „Galimybė įsigyti specialybę” (14) ir „Reabilitacijos metu atsiradusi mokymosi

motyvacija” (14). Remiantis respondentų pateiktais teiginiais galime teigti, jog reabilitacijos metu yra sėkmingai formuojama priklausomybių turinčių žmonių mokymosi motyvacija, labiausiai šiuos žmones mokyti skatina noras įsigyti profesiją ir padaryti karjerą.

13 lentelė

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„Mokymosi motyvacijos aktualumas”**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Galimybė įsigyti specialybę	Labai norėtų pirmiausiai įgyti specialybę, o tik tuomet ieškotų darbo(7) Norėtų įgyti tokią profesiją, kuri visuomet teiktų vien tik malonumą(2)	14
Reabilitacijos metu atsiradusi mokymosi motyvacija	Būnant čia pasikeitė požiūris į mokymąsi: anksčiau manė, kad tai yra visiškai nereikšminga, o dabar mano, kad mokyti reikia(16) Pats pastebėjo, kad jo požiūris į mokslą labai pasikeitė(3)	14
Mokymasis karjerai	Labai nori mokyti, nes tai būdas susitvarkyti savo gyvenimą, daryti karjerą(5) Mokslas jam asocijuojasi su geru darbu(4,8)	10
Mokyti verčia besikeičianti aplinka	Norėtų mokyti ir tobulintis, nes gyvenimas tai skatina daryti. t.y. reikia išmolti taikyti prie kintančių reikalavimų, save taikyti dirbant(16) Jei nuolat nesitobulinsi, tai „stovėsi vienoje vietoje, o gyvenimas prašuliuos pro šalį, o tu su juo niekaip nespėsi”(13)	5
Susitaikymas su esama padėtimi išsilavinimo srityje (nenoras mokyti)	Nebandys mokyti, nes tiesiog tam nėra pinigų.(21) Mano, kad jam mokslas yra nereikalingas(12)	4
Mokyti reikia laiku	Žmogus mokyti turėtų iki dvidešimt penkių metų, o vėliau reikia gyventi dėl šeimos (12) Jei būtų jaunesnis mokyti<...>(20)	3
Menkas išsilavinimas	Labai norėtų mokyti, tačiau jaučia gėdą, nes nėra baigęs 6 klasių, bando įsivaizduoti, kad vakarinėje mokykloje reikėtų įgyti vidurinį išsilavinimą(3)	1
Noras įrodyti kitiems	Mokyti skatina, noras įrodyti visiems, kad ne tik mečiau narkotikus, bet ir tapau kultūringu žmogumi(1)	1
Viso teiginių:		52

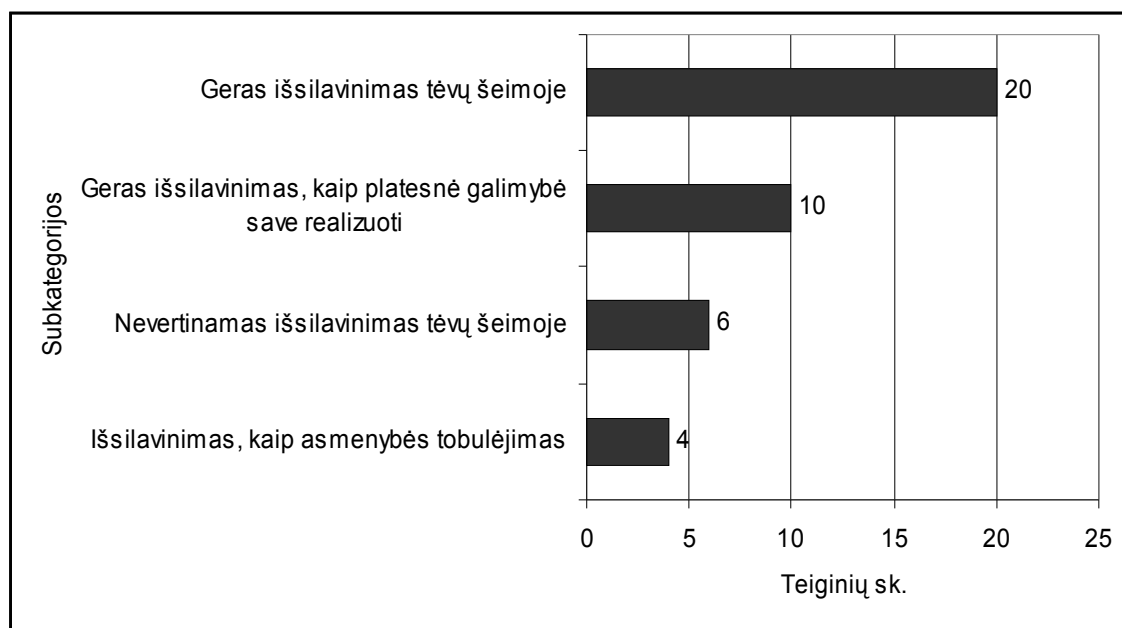
21 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Mokymosi motyvacijos aktualumas” subkategorijų reitingas

Išsilavinimas kaip vertybė. Norėdami sužinoti respondentų ir jų tėvų nuostatą į išsilavinimą, interviu metu uždavėme klausimus: „Ar Jūsų šeimoje buvo vertinamas išsilavinimas? Kaip Jūs vertinate išsilavinimą?“. Pateikti teiginiai sugrupuoti į 4 subkategorijas, kurios sujungtos į kategoriją „Išsilavinimas kaip vertybė“. Kategoriją sudaro 52 teiginiai. Gausiausia subkategorija yra „Geras išsilavinimas tėvų šeimoje“(20). Respondentų pasisakymai rodo, jog respondentų tėvų šeimose buvo vertinamas išsilavinimas, o patys tiriamieji išsilavinimą suvokia, kaip platesnę galimybę save realizuoti.

14 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Išsilavinimas kaip vertybė“

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Geras išsilavinimas tėvų šeimoje	Mama visuomet sakydavo, kad reikia mokytis. liepdavo sekti jos pavyzdžiu(16) Motina turi aukštąjį išsilavinimą, yra įgijusi buhalterės specialybę, seneliai taip pat išprusę žmonės(1)	20
Geras išsilavinimas, kaip platesnė galimybė save realizuoti	[turėti išsilavinimą šiandieninėje visuomenėje yra labai svarbu, nes visai kitos galimybės] (1) Išsilavinimas žmogui yra labai svarbus ir būtinas, nes jis atveria daugybę kelių, ir perspektyvų, jis reikalingas visiems, tik reikia atsižvelgti į galimybes, nes „ne kiekvienas gali būti profesoriumi“(20)	10
Nevertinamas išsilavinimas tėvų šeimoje	Tėvų šeimoje išsilavinimas niekuomet nebuvo vertinamas, niekuomet jo „nespaudė“ mokytis(11)Tėvų išsilavinimas buvo menkas ir jie savo vaikų mokytis neskatino, nes nemanė, kad tai yra svarbu ir reikalinga(15)	6
Išsilavinimas, kaip asmenybės tobulėjimas	[Išsilavinę žmonės – asmenybės, jie į daugelį problemų sugeba pažvelgti daug plačiau](21) <...>[pasirinko tą kryptį, kuri veda žmogų, kaip asmenybę aukščiau], mano, kad to, ką žmogus žino ir sugeba daryti niekuomet nebus per daug (18)	4
Viso teiginių:		40

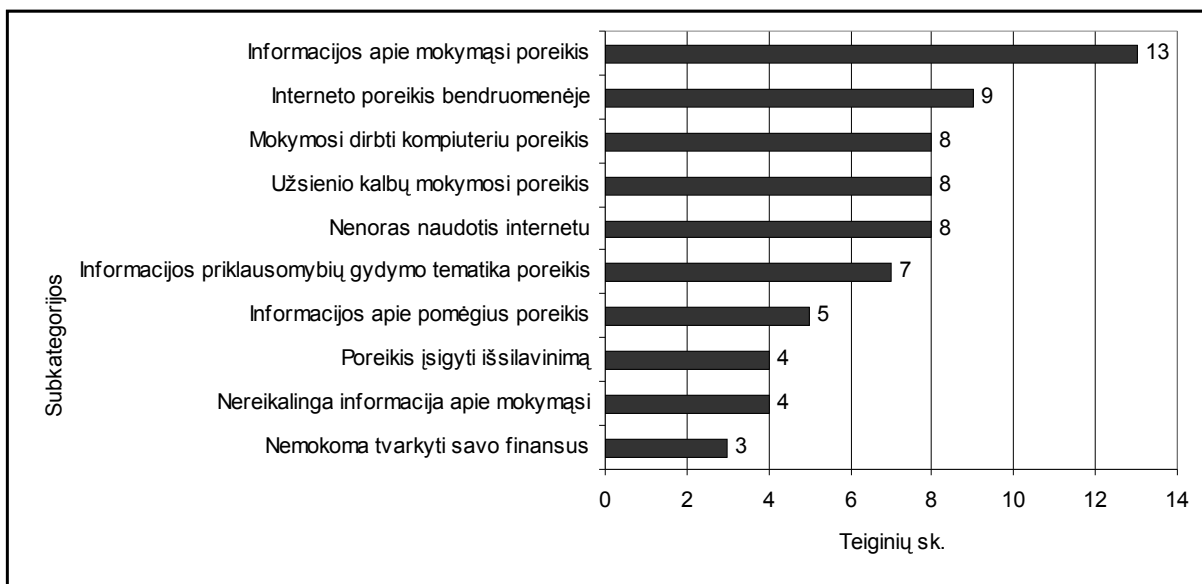
22 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Išsilavinimas kaip vertybė“ subkategorijų reitingas

Informacijos apie edukacinius resursus poreikis. Respondentams buvo užduoti klausimai: „Ar Jums reikalinga informacija apie galimybes mokytis? Iš kur gaunate tokią informaciją? Ar bendruomenėje reikalingas internetas? Jei bendruomenėje būtų internetas kokių tikslu jį naudotumėte?“. Atsakymų spektras labai platus, jie sugrupuoti į 10 subkategorijų, kurios sujungtos į kategoriją „Informacijos apie edukacinius resursus poreikis“. Kategoriją sudaro 69 teiginiai. Gausiausia subkategorija teiginių skaičiumi yra „Informacijos apie mokymąsi poreikis“(13). Tik vienu teiginiu daugiau paminėta subkategorijoje „Interneto poreikis bendruomenėje“(9) nei subkategorijoje „Nenoras naudotis internetu“(8). Remiantis respondentų atsakymais, galime teigti, jog tyrime dalyvavę priklausomybių turintys žmonės domisi apie tolimesnes galimybes mokytis, pageidauja, kad bendruomenėje būtų sudarytos sąlygos tobulinti darbo kompiuteriu įgūdžius, mokytis užsienio kalbų, įgyti pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą. Interneto poreikis bendruomenėje priklauso nuo respondentų psichologinio pasitikėjimo savimi.

15 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Informacijos apie edukacinius resursus poreikis“

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Informacijos apie mokymąsi poreikis	Apie mokymąsi informaciją gauna iš savo mamos, draugų.(6)Informaciją apie tai kur ir ko galima mokytis gauna iš psichologės(7)	13
Interneto poreikis bendruomenėje	Bendruomenėje internetas yra reikalingas, nes jo pagalba galima būtų ieškoti informacijos apie tolimesnes mokymosi perspektyvas, apie darbo paieškas, DB duomenis apie darbuotojų stygių tam tikrose Lietuvos miestuose ir rajonuose (21)	9
Nenoras naudotis internetu	[<i>Internetas- XX a. išmislas labai palengvinantis žmogaus gyvenimą, bet bendruomenėje jis nereikalingas, nes būtų kenksmingas gydymo procese</i>] (11) Interneto bendruomenėje nepageidautų, nes kompiuteris yra tik vienas, o jų daug, todėl visiems galimybės naudotis tiek kiek nori nėra, o vienam daryti išimčių negalima, o be to tai blaškytų nuo gydymosi programos(2)	8
Užsienio kalbų mokymosi poreikis	[<i>Galėtų būti sudarytos sąlygos mokytis užsienio kalbų, nes tai bus labai reikalinga</i>] (5) [<i>Labai svarbu dabar ieškant darbo mokėti užsienio kalbą, galėtų ir mus čia mokyti</i>](2)	8
Mokymosi dirbti kompiuteriu poreikis	Labai norėtų išmokti dirbti kompiuteriu(3,13,15,16,19,20,21)	8
Informacijos priklausomybių gydymo tematika poreikis	Jei internetas būtų, jį naudotų ieškoti įvairioms naujovėms apie narkomanijos gydymo metodus...(5) Nors jei būtų, juo naudotųsi ieškodamas informacijos apie kitų reabilitacijos centrų programas<...>(6)	7
Informacijos apie pomėgius poreikis	Ieškotų internete informacijos apie naujausius filmus, nuolat sektų orų prognozes., ieškotų kulinarinių receptų(18) Mielai internete ieškotų informacijos apie automobilius, sektų muzikinio pasaulio naujienas, domėtųsi naujausios sportinės aprangos kolekcijomis(2)	5
Nereikalinga informacija apie mokymąsi	Nesidomi jokia informacija apie mokymąsi(10) Informacijos apie mokymąsi, tobulinimąsi specialiai neieško, nes tai neįdomu (8,12)	4
Poreikis įgyti išsilavinimą	Reabilitacijos proceso metu, norėtų baigti vidurinės mokyklos dvyliką klasę(6) Reabilitacijos metu norėtų baigti dešimtą klasę, taip pat vidurinę mokyklą(13)	4
Nemokoma tvarkyti savo finansus	Reikėtų mokytis planuoti kaip susitaupyti pinigų, kaip efektyviai juos išleisti(16) [<i>reikėtų išmokyti žmones ne tik planuoti savo laisvalaikį, bet ir tvarkyti savo finansus</i>](2)	3
Viso teiginių:		69

23 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Informacijos apie edukacinius resursus poreikis” subkategorijų reitingas

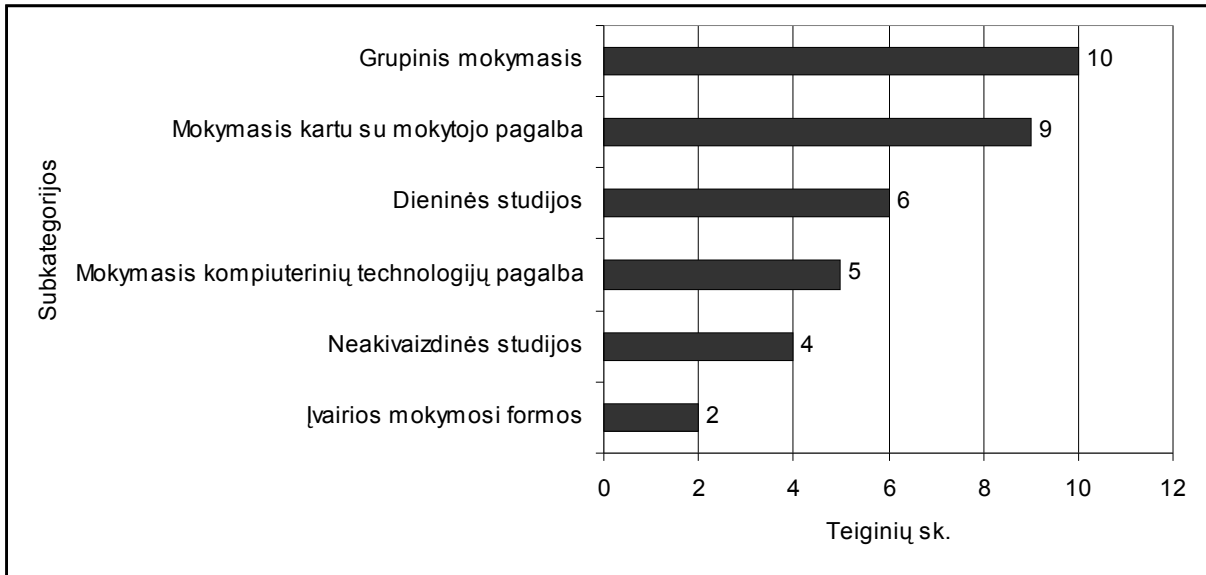
Mokymosi formos ir būdai. Respondentams uždavėme klausimus: „*Jei turėtumėte galimybę mokyti, kokią studijų formą rinktumėtės? Kaip Jums lengviau ir priimtinau įsisavinti naują informaciją: mokantis grupėje; kartu su mokytojo pagalba; kompiuterinių technologijų pagalba ar savarankiškai?*”. Empiriniai indikatoriai (teiginiai) sugrupuoti į 6 subkategorijas. Kategoriją sudaro 36 empiriniai indikatoriai (teiginiai). Nepastebėta ryškaus skirtumo tarp respondentų pasisakymų apie priimtina studijų formą, daugiau respondentų pasirinktų dienes studijas (6) nei neakivaizdines (4). Tik vienu teiginiu skiriasi respondentų pasirinkimai dėl priimtinių mokymosi formų, daugiau respondentų pasirinktų grupinį mokymąsi (10) nei mokymąsi kartu su mokytojo pagalba (9). Nei vienas respondentas nenorėtų studijuoti savarankiškai. Remiantis respondentų teiginiais, galime teigti, kad mokymosi procese priklausomybių turintys žmonės nepasitiki savimi, svarbi aplinkinių parama.

16 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Mokymosi formos ir būdai”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Grupinis mokymasis	Lengviausia mokyti grupėje kartu su draugais, nes tuomet išlieka galimybė bendrauti, dalintis ir keisti informacija<...>(9)	10
Mokymasis kartu su mokytojo pagalba	<..>mokyti kartu su mokytojo pagalba, todėl, kad taip galima nuolatos tikslintis ar tu pakankamai teisingai supranti mokomąją medžiagą (5,7)	9
Dieninės studijos	Labiau vertina dienes studijas, nes jų metu žmogus turi pakankamai laiko įsigilinti ir išmokyti mokomuosius dalykus, žinios yra gilesnės<...> (2)	6
Mokymasis kompiuterinių technologijų pagalba	Mano, kad jam priimtinausia mokyti būtų kompiuterinių technologijų pagalba, nes toks būdas yra patogiausias ir moderniausias(3)Labai norėtų mokyti ir kompiuterinių technologijų pagalba(4)	5

Neakivaizdinės studijos	Esant galimybei rinktųsi neakivaizdines studijas, nes dienom ištaisai dienom mokytis būtų labai sunku ir nuobodu(16)Rinktųsi neakivaizdines studijas, nes dieninėms nerastų laiko, nors žinios yra gilesnės baigus dienas studijas(17)	4
Įvairios mokymosi formos	Priimtinos visos mokymosi formos ir būdai - priklauso nuo to, ką nori įsisavinti(1) Jam yra priimtinos įvairios mokymosi formos: savarankiškos studijos, grupinis darbas, darbas kompiuterinių technologijų pagalba – priklauso nuo to studijuojamo dalyko(19)	2
Viso teiginių:		36

24 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Mokymosi formos ir būdai” subkategorijų reitingas

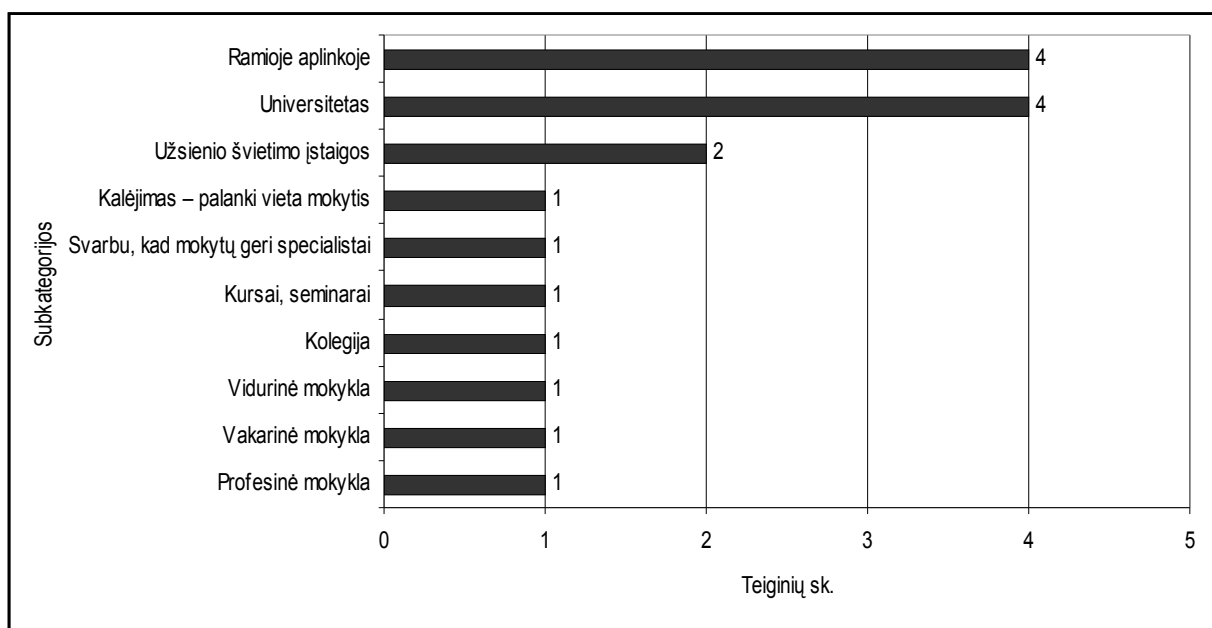
Tinkamiausios mokymosi aplinkos. Norėdami išsiaiškinti kokios mokymosi aplinkos respondentams priimtinausios, interviu metu uždavėme klausimą: „Kur Jūs norėtumėte mokytis?“. Tiriamųjų atsakymai susisteminti ir sugrupuoti į 10 subkategorijų. Kategoriją sudaro 17 teiginių, kurie yra labai įvairūs. Subkategorijoms „Universitetas” ir „Rami aplinka” priskirta po 4 teiginius. Remiantis tiriamųjų atsakymais galime teigti, jog priklausomybių turintiems žmonėms priimtinos įvairios mokymosi aplinkos, svarbu, kad būtų ramu ir saugu.

17 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Tinkamiausios mokymosi aplinkos”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Universitetas	Ateityje norėtu mokytis universitete, nes tai garbė(13) Paslapčia pasvajoja ir apie universitetą, bet mano, kad jis tam yra „per silpnas, nes tam, kad ten įstoti reikia turėtu gerus balus”(15)	4
Ramioje aplinkoje	Mokytis lengviausia vienam labai ramioje aplinkoje(2,3,4,5)	4
Užsienio švietimo įstaigos	Mano, kad dabar yra labai didelė galimybė jaunimui mokytis, išvykti į užsienį, ten mokytis pagal įvairias mainų programas, tereikia tik mokėti užsienio kalbą (2) Labai norėtu mokytis kokiame nors Rusijos universitete, kokiame mieste nesvarbu svarbiausia, kad gautų pakankamai žinių.(5)	2

Profesinė mokykla	Norėtų mokytis profesinėje mokykloje, nes kitokioje jis nesugebėtų (po ilgo alkoholio vartojimo labai pablogėjusi sveikata, atmintis)(12)	1
Vakarinė mokykla	Norėtų mokytis vakarinėje mokykloje, sėkmingai įgyti vidurinį išsilavinimą,(3)	1
Vidurinė mokykla	Labai norėtų mokytis vidurinėje mokykloje(7)	1
Kolegija	Norėtų mokytis teologijos koledže, nes dabar tai yra labiausiai dominanti sritis, kurios žinios yra ypatingai naudingos (18)	1
Kursai, seminarai	Labai norėtų mokytis<...> kursuose, tam, kad įgytų daugiau žinių, o paskui stotų aukščiau (15)	1
Svarbu, kad mokytų geri specialistai	Kur mokytis didelio skirtumo nėra, svarbu, kad būtų pakankamai geri specialistai, stipri mokomoji bazė(2)	1
Kalėjimas-palanki vieta mokytis	Mano, kad labai gerai, kad kalėjime sudarytos sąlygos mokytis, kad mokymasis yra priverstinis, nes, kad tai reikalinga supranta visi išėję į „laisvę”(15)	1
Viso teiginių:		17

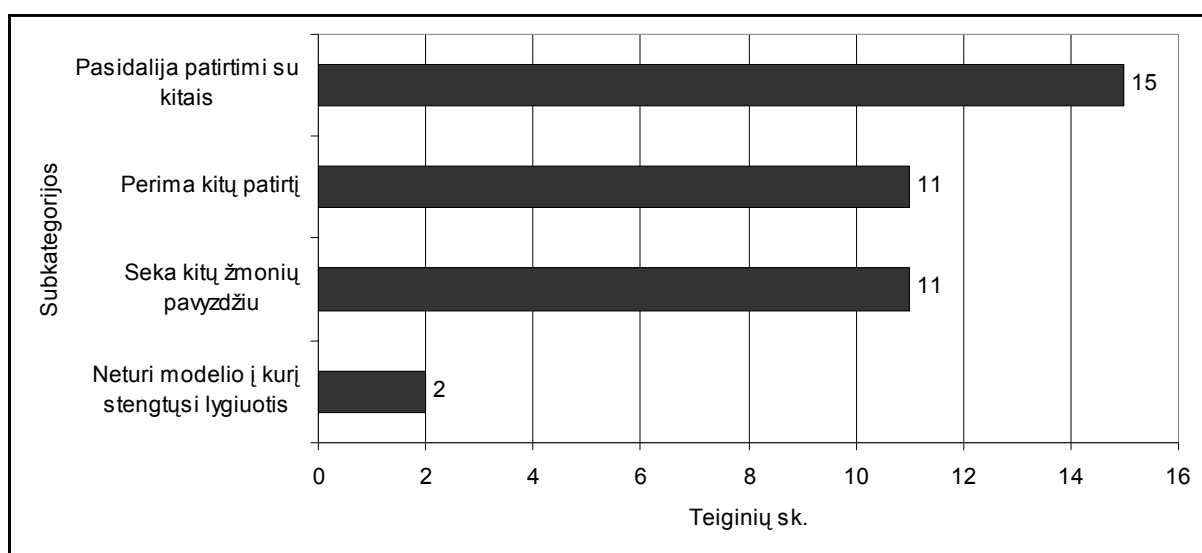

25 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Tinkamiausios mokymosi aplinkos” subkategorijų reitingas

Mokymasis iš patirties pavyzdžių. Kalbėdami apie priimtinas mokymosi aplinkybes tiriamieji pateikė 39 teiginius, kurie tyrimo duomenų analizės metu buvo sugrupuoti į 4 subkategorijas ir sujungti į kategoriją „Mokymasis iš patirties pavyzdžių”. Priklausomybių turintiems žmonėms vienodai svarbus mokymasis sekant kitų žmonių pavyzdžiu ir mokymasis perimant kitų patirtį, abiem šioms subkategorijoms buvo priskirta po 11 teiginių. Gausiausia subkategorija teiginių skaičiumi yra „Pasidalija patirtimi su kitais”(15). Galime teigti, kad atsisakant priklausomybės ypatingai svarbi tarpusavio pagalba ir mokymasis iš patirties pavyzdžių.

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„Mokymasis iš patirties pavyzdžių”**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Pasidalija patirtimi su kitais	Norėtų papasakoti ir paaiškinti tebevartojantiems narkomanams apie tai, kad yra ir kitoks gyvenimas, kurį gyventi yra daug naudingiau ir įdomiau(7) Naujiems reabilitantams pataria, kad nereikia dairytis atgal, o svarbiausia tvirtai „žiūrėti į priekį” ir tikėti tuo ką darai (13)	15
Seka kitų žmonių pavyzdžiu	Pradedant gydymosi procesą yra naudinga matyti žmones, kurie yra jau bebaigia reabilitacijos procesą, siekti jų pavyzdžiu, formuojant nuostatą į sveiką gyvenimo būdą (1) [<i>Būdamas bendruomenėje, net nesąmoningai elgiesi taip, kaip elgiasi lyderiai-vadovai</i>](18)	11
Perima kitų patirtį	Kalėjime skaitydamas ir analizuodamas kitų biografijas, jose rasdavo panašumų su savimi, iš to darydavo išvadas kad jeigu rinksis tolimesnį palaido gyvenimo kelią, ateityje nieko gero gali nesitikėti (17) Krikšto tėvas turėjo didžiulę priklausomybę alkoholiui, bet šią ligą išsigydė, ir dabar yra klestintis verslininkas, jis pasisiūlė mokėti už reabilitaciją(3)	11
Neturi modelio į kurį stengtųsi lygiuotis	[<i>Bendruomenės vadovai man nėra autoritetas</i>](2) Žino, kad pats turi atrasti kelią ir išsikapstyti(2)	2
Viso teiginių:		39

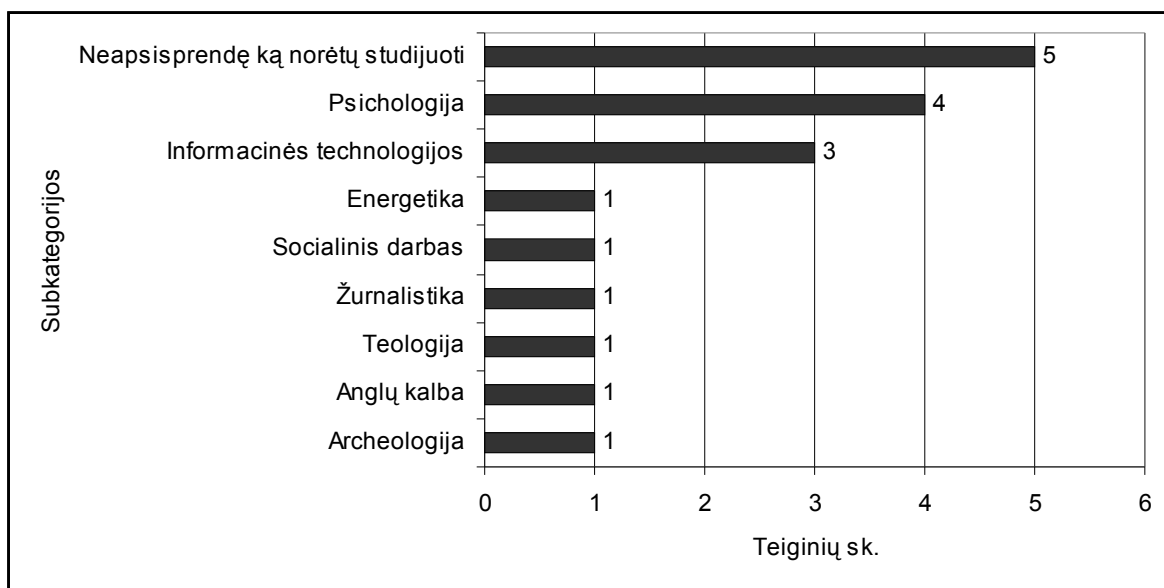

**26 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos
„Mokymasis iš patirties pavyzdžių” subkategorijų reitingas**

Mokymosi preferencijos. Interviu metu respondentams buvo užduoti klausimai: „*Jei turėtumėte galimybę mokytis, ką norėtumėte studijuoti?*”. Respondentų pateikti atsakymai susisteminti į 9 subkategorijas, kurios sujungtos į kategoriją „Mokymosi preferencijos”. Kategoriją sudaro 18 teiginių. Remiantis pateiktais atsakymais, galime teigti, jog priklausomybių turintys žmonės savo ateitį norėtų susieti su įvairiomis sritimis, bet priimtinausia yra psichologija ir informacinės technologijos.

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„Mokymosi preferencijos”**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Neapsisprendę ką norėtų studijuoti	<i>[nežinia kam pirmiausia skirčiau pirmenybę](13) Labai nori užbaigęs studijas mokytis dar kokios nors specialybės, bet kokios dar nežino(11)</i>	5
Psichologija	Didžiausią dėmesį skirtų psichologijos studijoms, nes tai ypatingai padėtų „atsirinkti“ žmones gyvenime, lengviau būtų bendrauti(19) Labai norėtų mokytis psichologijos pradžios kursuose, tam, kad įgytų daugiau žinių(15)	4
Informacinės technologijos	<i>[Jei turėčiau galimybę mokytis, pirmenybę teikčiau kompiuteriniam raštingumui] (4) <...>didžiausią dėmesį teiktų kompiuterinėms technologijoms (9)</i>	3
Archeologija	Jeigu turėtų galimybę studijuoti, tikriausiai rinktųsi archeologijos studijas, nes įdomu viskas, kas susiję su praeitimi, šį dalyką mėgo nuo vaikystės (3)	1
Anglų kalba	Jeigu turėtų galimybę mokytis, daugiausiai dėmesio skirtų anglų kalbai(8)	1
Teologija	Turėdamas galimybę mokytis, pirmenybę teiktų teologijai, nes <i>[šios žinios yra pamatas visoms kitoms žinioms](18)</i>	1
Žurnalistika	Visą savo ateitį sieja su žurnalistika, nes tai yra įdomus darbas, o svarbiausia nėra monotoniškas(5)	1
Socialinis darbas	Planuoja stoti į Kauno medicinos kolegiją studijuoti socialinį darbą: <i>[Didelių mokslų man nereikia, stosiu vien tam, kad gauti diplomą ir pasisemti šiek tiek žinių, nors daug aš jų esu sukaupęs iš patirties](17)</i>	1
Energetika	Norėtų daugiau įgyti elektriko žinių (11)	1
Viso teiginių:		18

**27 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos
„Mokymosi preferencijos” subkategorijų reitingas**

5 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Egzistenciniai išgyvenimai

Diagnostinę sritį „Egzistenciniai išgyvenimai” sudaro tik dvi kategorijos: „Tradicinių vertybių raiška” ir „Ypatingas religijos vaidmuo”.

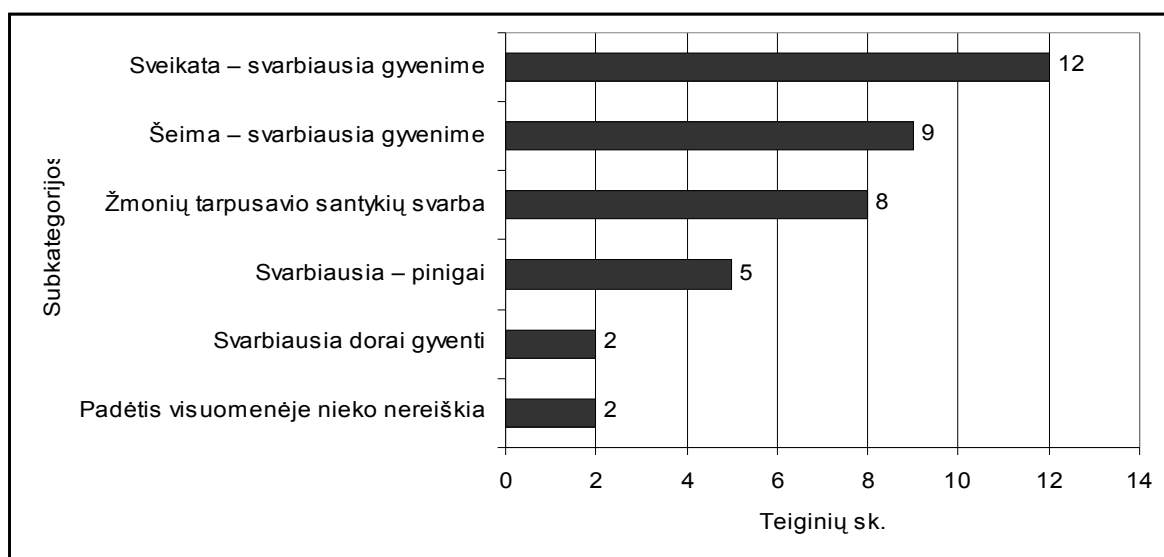
Tradicinių vertybių raiška. Norėdami išsiaiškinti respondentų nuostatas į vertybes, interviu metu uždavėme klausimus: „Kas Jūsų nuomone yra svarbiausia žmogui šiuolaikiniame

visuomenėje? Kas turėtų būti svarbiausia?“. Atsakymai sugrupuoti į 6 subkategorijas, kurios sujungtos į kategoriją „Tradicinių vertybių raiška“. Kategoriją sudaro 38 teiginiai. Daugiausia teiginių priskirta subkategorijai „Sveikata“(12), 2-3 teiginiais mažiau paminėta subkategorijose „Šeima-svarbiausia gyvenime“(9) ir „Žmonių tarpusavio santykiai“(8). Remiantis tiriamųjų atsakymais galime teigti, jog priklausomybių turintiems žmonėms yra nesvetimos tradicinės vertybės: sveikata, šeima, žmonių tarpusavio santykiai, doras gyvenimo būdas.

20 lentelė

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„Tradicinių vertybių raiška“**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Sveikata - svarbiausia gyvenime	Šiuolaikinėje visuomenėje žmogui svarbiausia yra sveikata, nes ji viso kito pagrindas: darbo, šeimyninio gyvenimo...(12)[Gyvenime į pirmą vietą skirčiau sveikatą, nes be jos nieko nebus](2)	12
Šeima- svarbiausia gyvenime	Šeima jam yra labai svarbi, nes tai žmonės, kurie nori visuomet padėti, kuriais galima pasitikėti(6)	9
Žmonių tarpusavio santykių svarba	Stebisi ir džiaugiasi, kad po tokio audringo gyvenimo laikotarpio vertybių skalė nepakito – visvien liko svarbiausia ištikimybė ir gražūs tarpusavio santykiai (17)(6)	8
Svarbiausia - pinigai	Dabartinį žmogų valdo pinigai, brangūs daiktai(1)[Materialinis pasaulis užgožė viską – tai labai blogai, tėvai neturi laiko net pabendrauti su vaikais, nes ištiesai lekia, skuba, kad kuo daugiau uždirbtų](19)	5
Padėtis visuomenėje - nieko nereiškia	[Šiandien gali būti firmos direktorius, o rytoj benamis, taip, kad užimama padėtis nieko nereiškia](1)	2
Svarbiausia – dorai gyventi	Žmogui šiandieninėje visuomenėje svarbiausia yra sugebėti gyventi trikampyje tarp gėrio, blogio, amžinybės(17)Svarbu būti doru ir sąžiningu žmogumi (19)	2
Viso teiginių:		38

28 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Tradicinių vertybių raiška“ subkategorijų reitingas

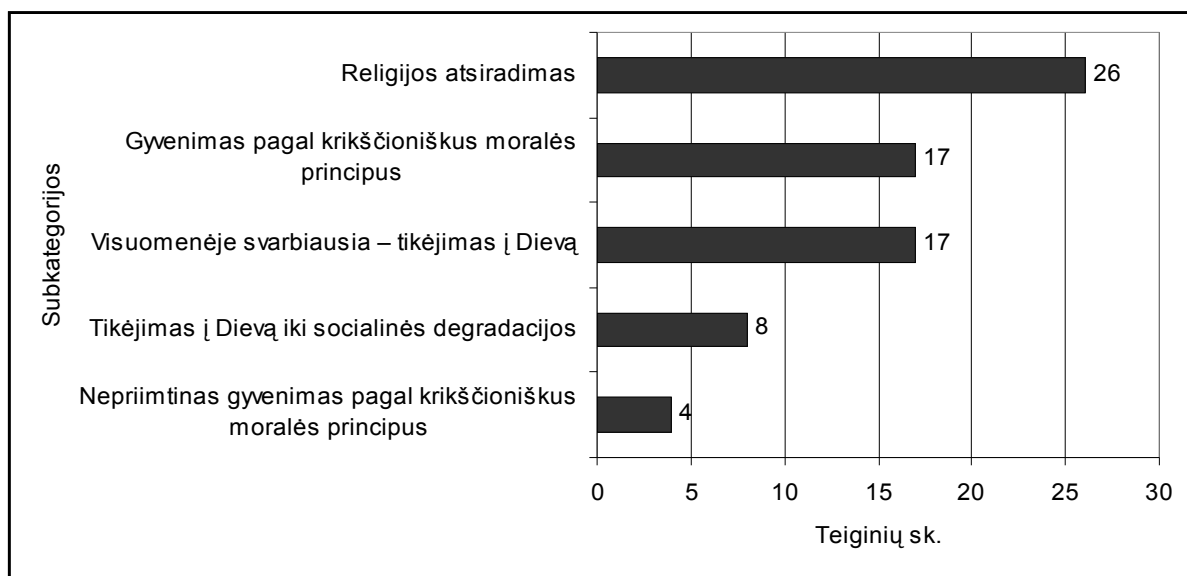
Ypatingas religijos vaidmuo. Interviu metu tiriamieji pateikė daugybę teiginių, kurie vienaip ar kitaip yra susiję su religija, todėl visi teiginiai buvo sugrupuoti į 5 subkategorijas, jos apjungtos ir

pavadintos kategorija „Ypatingas religijos vaidmuo”. Šią kategoriją sudaro 72 teiginiai. Daugiausia teiginių yra subkategorijoje „Religijos atradimas”(25). Vienodas teiginių skaičius yra subkategorijose „Visuomenėje svarbiausia – Dievas”(17) ir „Gyvenimas pagal krikščioniškus moralės principus”(17). Galime teigti, kad priklausomybių turintiems žmonėms gyvenant reabilitacinėje bendruomenėje pagal krikščioniškus moralės principus, naujai formuojama vertybių sistema, kurioje ypatingai svarbi yra religija.

21 lentelė

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„Ypatingas religijos vaidmuo”**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Religijos atradimas	Būnant bendruomenėje sustiprėjo religiniai išgyvenimai, pasikeitė požiūris į Dievą (6) Būnant čia per mėnesį laiko šiek tiek pasikeitė religiniai išgyvenimai: suprato, kad viskas yra Dievo valioje, kad Biblijoje surašyta visa dora pasaulio išmintis(16)	26
Visuomenėje svarbiausia – tikėjimas į Dievą	Šiuolaikinėje visuomenėje žmogui svarbiausia – mylėti Dievą, nes [jei mylėsi Dievą, mylėsi šeimą](18) Svarbiausia– teigiamas santykis su Dievu, <...> (18)	17
Gyvenimas pagal krikščioniškus moralės principus	Labai patinka mokymasis gyventi pagal krikščioniškus moralės principus(16) Mano, kad kai sukurs savo šeimą stengsis gyventi pagal juos krikščioniškus moralės principus(16)	17
Tikėjimas į Dievą iki socialinės degradacijos	Anksčiau šiek tiek tikėjo į Dievą, dažniausiai jį prisimindavo sunkiomis minutėmis, pvz) vogdamas prašydavo jo pagalbos...(16)	8
Nepriimtinas gyvenimas pagal krikščioniškus moralės principus	Kai kurie krikščioniški moralės principai jam yra priimami(11) Bendruomenėje mokoma per Bibliją, bet visuomenėje tai pritaikyti bus labai sunku, mano, kad reikia [„nusileisti ant žemės ir mažiau svaigti”] (7)	4
Viso teiginių:		72

**29 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos
„Ypatingas religijos vaidmuo” subkategorijų reitingas**

6 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Integracijos į visuomenę ypatumai

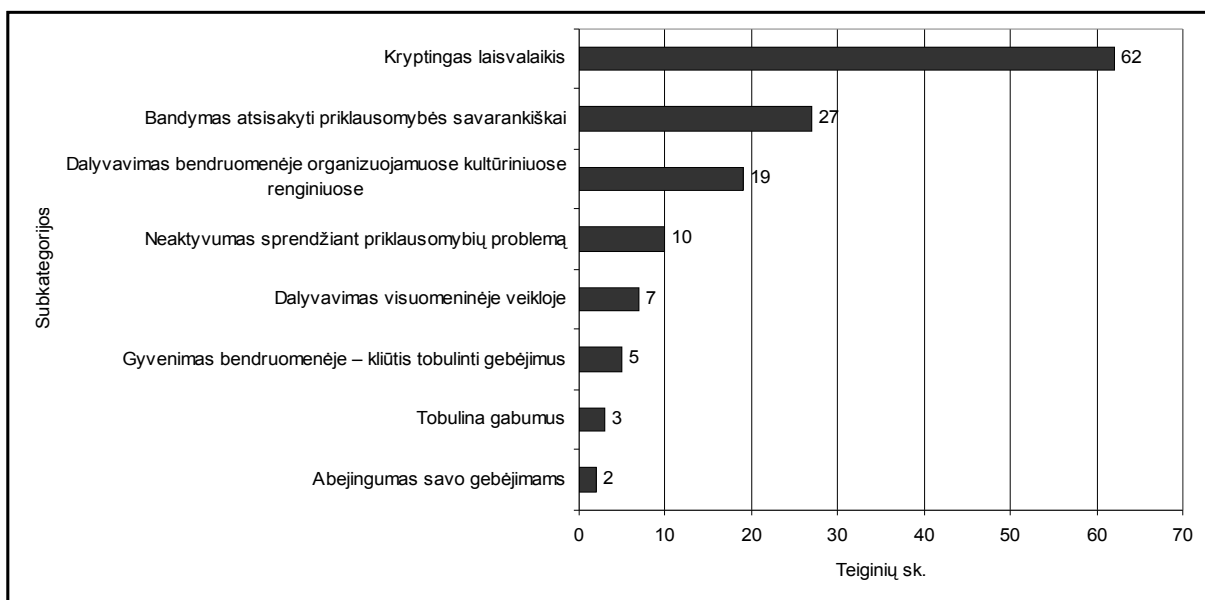
Diagnostinė sritis „Integracijos į visuomenę ypatumai” yra pati gausiausia teiginių ir kategorijų skaičiumi. Sritį sudaro 484 teiginiai, sugrupuoti 8 kategorijose: „Socialinio dalyvavimo raiška”, „Bendravimo potencialas”, „Bendruomenėje įgyta kompetencija, kaip sėkmingos integracijos į visuomenę pagrindas”, „Saugumo būtinybė integruojantis į visuomenę”, „Ateities projekcijos”, „Būsimų darbo paieškų persepcija”, „Susirūpinimas valdžios parama priklausomybių turintiems žmonėms”, „Palaikomoji pagalba pasibaigus rehabilitacijai”.

Socialinio dalyvavimo raiška. Norėdami nustatyti respondentų socialinį aktyvumą, interviu metu uždavėme klausimus: „Ar bandėte savarankiškai atsisakyti priklausomybės? Kaip? Ar dalyvaujate visuomeninėje veikloje? Ar dalyvaujate bendruomenėje organizuojamuose kultūriniuose renginiuose? Kaip leidžiate laisvalaikį? Ar domitės tuo, kas galėtų išplėsti Jūsų žinias, gabumus?”. Gauti empiriniai indikatoriai (teiginiai) sugrupuoti į 8 subkategorijas. Remiantis respondentų atsakymais, galime teigti, jog nemaža dalis tyrime dalyvavusių priklausomybių turinčių žmonių aktyviai dalyvauja bendruomenėje organizuojamoje kultūrinėje veikloje, stengiasi plėsti akiratį kai kurie dalyvauja visuomeniniame gyvenime.

22 lentelė

**Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija
„ Socialinio dalyvavimo raiška”**

<i>Subkategorijos</i>	<i>Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai</i>	Teig. sk.
Kryptingas laisvalaikis	Visą laisvą laiką, kuris lieka nuo darbo bendruomenėje, skiria studijoms(1) Savaitgaliais mėgdavo eiti į kino teatrą arba į baseiną (9)	62
Bandymas atsisakyti priklausomybės savarankiškai	Tuomet, kai vartojo alkoholių, savo sugėrovus ragino ieškotis darbo, mesti svaigintis, užsiimti kokia nors naudinga veikla, bet pritarimo draugų būryje nesulaukė(21) Spręsdamas savo problemą ieškojo bendraminčių, juos agitavo mesti vartoti, prisigalvodavo į vairiausių būdų, kaip atsisakyti vartojimo(18)	27
Dalyvavimas bendruomenėje organizuojamuose kultūriniuose renginiuose	Labai patinka čia vykstančios sportinės varžybos, kuomet lankosi svečiai iš kitų bendruomenių, labai patiko Velykinis susitikimas su Italijos pastoriumi (6) <...>bendruomenėje švenčiamos įvairios krikščioniškos šventės, gimtadieniai, vasarą organizuojamos stovyklos, paminimos valstybinės šventės, nes yra žmonių, kurie apie jas visiškai nieko nežino, į tokius renginius stengiamasi įtraukti visus žmones (17)	19
Neaktyvumas sprendžiant priklausomybių problemą	Bendraminčių, sprendžiant savo problemą neieškojo, nes su tais draugais, su kuriais kartu pradėjo vartoti, „dugną” pasiekė skirtingu laiku, o ir aplinkybės kiekvienam susiklostė skirtingai(6) <...> tiesiog net nesusimąstė, kad tai yra liga, kurią reikia gydyti(20)	10
Dalyvavimas visuomeninėje veikloje	Šiuo metu priklauso Tarptautinei organizacijai „TEENCHALLENGE“, jungiančiai 80 šalių(19) Šiuo metu priklauso Sekmininkų bažnyčiai(20) Priklauso AA ir AN klubui, kurį pats ir įkūrė(1)	7
Gyvenimas bendruomenėje – kliūtis tobulinti gebėjimus	Groja akordeonu, bet čia jo nėra, negali daryti to kas patinka(21)Puikiai sugeba vairuoti mašiną ekstremaliose situacijose, bet to daryti dabar negali(13)Laisvai dirba kompiuteriu, programuoja, bet bendruomenėje prie kompiuterio galima praleisti tik kelias valandas per savaitę(4)	5
Tobulina gabumus	Laisvalaikiu mėgsta rašyti.(5)	3
Abejingumas savo gebėjimams	Kartais piešdavo, bet nemano, kad tai didelis gebėjimas (20)[Galiu groti gitara ir kitus pamokti, bet kai neprašo, tai ir negroju](7)	2
Viso teiginių:		135

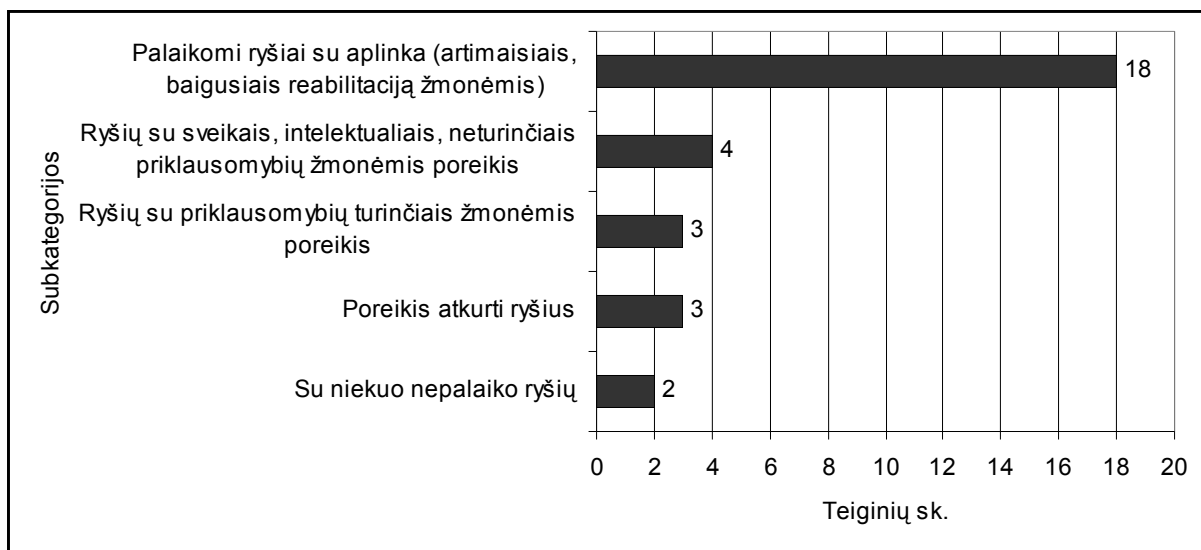
30 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Socialinio dalyvavimo raiška” subkategorijų reitingas

Bendravimo potencialas. Norėdami sužinoti tiriamųjų bendravimo potencialą, interviu metu uždavėme klausimus: „Su kuo šiuo metu bendraujate, palaikote ryšius? Su kuo norėtumėte bendrauti?”. Gauti atsakymai (teiginiai) sukruvuoti į 5 subkategorijas ir sujungti į kategoriją „Bendravimo potencialas”. Kategoriją sudaro 30 teiginių. Gausiausia subkategorija teiginių skaičiumi yra „Palaiko ryšius su aplinka”(18). Remiantis respondentų atsakymais, galime teigti, kad priklausomybių turintys žmonės besireabilituojantys bendruomenėje palaiko ryšius su artimaisiais ir baigusiais reabilitaciją žmonėmis, o norėtų bendrauti su sveikais, išsilavinusiais, neturinčiais priklausomybių, keletas respondentų išreiškė pageidavimą bendrauti su priklausomybių turinčiais žmonėmis (pagalbos kitiems siekis).

23 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Bendravimo potencialas”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Palaikomi ryšiai su aplinka (artimaisiais, baigusiais reabilitaciją žmonėmis)	Bendrauju tik su savo artimiausiais žmonėmis: mama ir sesers šeima.(8)<...>su šeima, AA klubu, su baigusiais reabilitaciją žmonėmis(9)	18
Ryšių su sveikais, intelektualiais, neturinčiais priklausomybių žmonėmis poreikis	Labai norėtų bendrauti su sveikuoliais, kurie galėtų čia vesti tam tikrus užsiėmimus (9) Šiuo metu norėtų bendrauti su išsilavinusiais, išprususiais žmonėmis, su kuriais galėtų diskutuoti įvairiomis temomis(1)	4
Poreikis atkurti ryšius	Norėtų palaikyti ryšius su draugais, atkurti juos(15)	3
Ryšių su priklausomybių turinčiais žmonėmis poreikis	Labai norėtų susisiekti su savo mergina, kurią bandytų įkalbėti gydytis priklausomybės nuo narkotikų, nors meilės jau nebėra, bet labai nori padėti kaip žmogui(7) Labai norėtų bendrauti su draugais, kurių didžioji dalis taip pat yra priklausomi(12)	3
Su niekuo nepalaiko ryšių	Su niekuo iš artimųjų nebendrauja ir nepalaiko jokių ryšių, nes visiškai „ nemato tam reikalo”.(16) Poreikio su kažkuo bendrauti neįaučia.(2)	2
Viso teiginių:		30

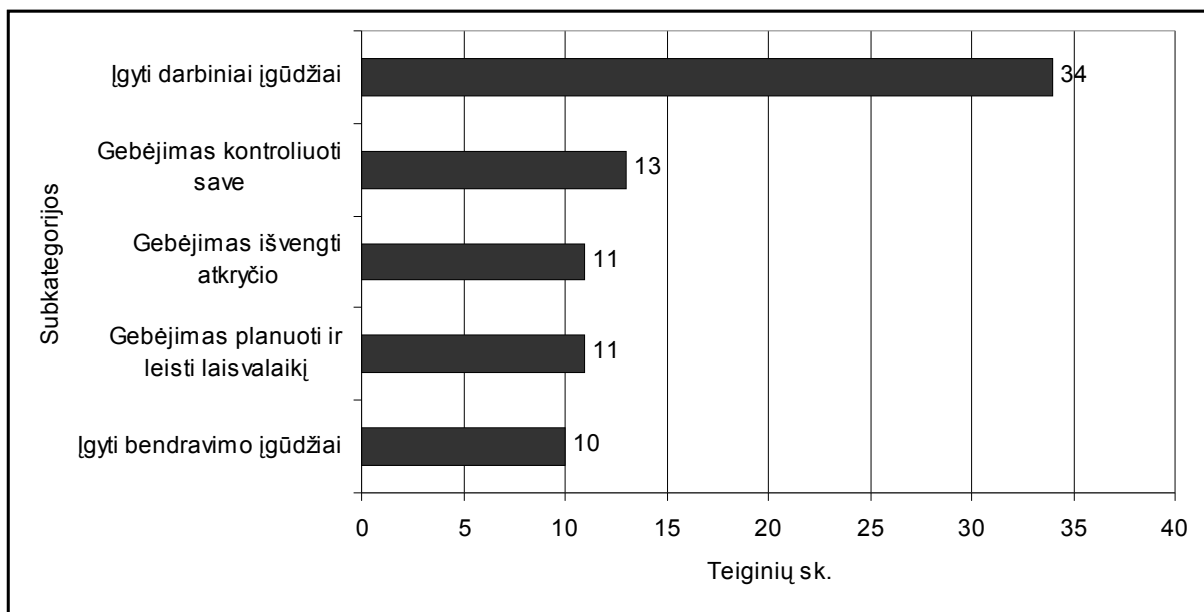
31 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Bendravimo potencialas” subkategorijų reitingas

Bendruomenėje įgyta kompetencija. Norėdami nustatyti bendruomenėje įgytos kompetencijos reikšmę integracijos į visuomenę procesui, tiriamiesiems uždavėme klausimus: „Ką būdamas bendruomenėje išmokote? Kas iš bendruomenėje išmoktų dalykų, Jūsų nuomone, labiausiai padės integruojantis į visuomenę?”. Respondentai pateikė 79 teiginius, kurie buvo sugrupuoti į 5 subkategorijas. Tiriamųjų nuomone, integruojantis į visuomenę svarbiausia yra įgyti ar patobulinti darbiniai įgūdžiai(34), gebėjimas save kontroliuoti(13), vienodai svarbūs gebėjimai planuoti laisvalaikį ir išvengti atkryčio(11).

24 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Bendruomenėje įgyta kompetencija, kaip sėkmingos integracijos į visuomenę pagrindas”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Įgyti darbiniai įgūdžiai	<...>išmoko elementarių buitines ruošos darbų: plauti grindis, indus, gaminti maistą (6)	34
Gebėjimas kontroliuoti save	<...>išmoko kontroliuoti save, pats pastebėjo, kad pradėjo mažiau nervuoti dėl smulkmenų(3) Būdamas bendruomenėje išmoko valdyti emocijas (9)	13
Gebėjimas planuoti ir leisti laisvalaikį	Būdamas bendruomenėje išmoko planuoti ir blaiviai leisti laisvalaikį<...>(2) Būdamas bendruomenėje daug ko išmoko: pirmiausia, tai gyventi pagal režimą, nuolat užsiimant tikslinga veikla(4)	11
Gebėjimas išvengti atkryčio	Įvairiose situacijose moka pasakyti „ne” mintyse suvokiant, kad visas šis malonumas yra laikinas, o blaivus gyvenimo malonumas yra ilgalaikis, nuolat prisimenant, kiek pastangų teko įdėti norint būti tokioje būsenoje,kokioje yra dabar.(13)	11
Įgyti bendravimo įgūdžiai	Būdamas bendruomenėje išmoko gražiai, nesikeikiant kalbėti, išklaudyti kitą žmogų, kai kurių elgesio manierų.(21) Džiaugiasi išmokęs gražiai bendrauti, nesikeikti, padėkoti, sveikintis(16)	10
Viso teiginių:		79

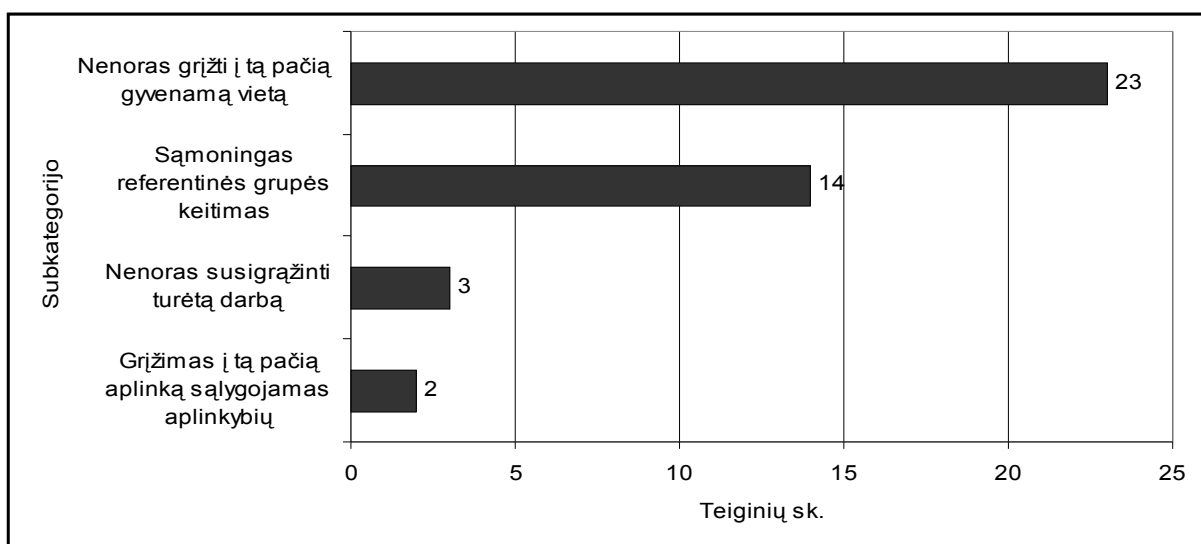
32 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Bendruomenėje įgyta kompetencija, kaip sėkmingos integracijos į visuomenę pagrindas” subkategorijų reitingas

Saugumo būtinybė integruojantis į visuomenę. Respondentams uždavėme klausimus: „Baigęs reabilitaciją bendruomenėje grįšite į tą vietą, kurioje gyvenote anksčiau? Kodėl? Ar bandysite susigrąžinti turėtą darbą? Kodėl? “. Respondentų pateikti atsakymai susisteminti į 4 subkategorijas. Kategoriją sudaro 42 teiginiai. 23 teiginiai paminėti subkategorijoje „Nenoras grįžti į tą pačią gyvenamą aplinką”. Remiantis tiriamųjų atsakymais galime teigti, kad priklausomybių turintiems žmonėms po reabilitacijos proceso reikalinga emociškai saugi aplinka ir poreikis keisti referentinę grupę.

25 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Saugumo būtinybė integruojantis į visuomenę”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Nenoras grįžti į tą pačią gyvenamą vietą	Kur grįš baigęs reabilitaciją dar nežino, bet žino, kad į Kauną grįžti nenori, nes nenori grįžti į tą pačią aplinką(21)	23
Sąmoningas referentinės grupės keitimas	Būdamas Vilniuje dažnai mato kai kuriuos žmones, su kuriais taip pat vartodavo, tačiau su jais bendrauti nenori, nes šie iškart prašo pinigų naujai dozei, o kai Kolia pasigiria, jog nebevartoja, išsišaipto(8) Su niekuo iš buvusių pažįstamų jokių ryšių nepalaiko ir nenori palaikyti, nes, [noriu užversti praeito gyvenimo tarpsnio puslapį] (13).	14
Nenoras susigrąžinti turėtą darbą	Anksčiau turėto darbo nebandytų susigrąžinti, [nes visų nuostata jo atžvilgiu būtų aiški,](2)Turėto darbo susigrąžinti nebandys, nes dirbti statybose nenori, kadangi vėl ves seną gyvenimo būdą(15)	3
Grįžimas į tą pačią aplinką sąlygojamas aplinkybių	Baigęs reabilitaciją planuoja grįžti atgal į Kauną, nes šiuo metu yra akademinėse atostogose, todėl turi pabaigti mokslus(11) Žino, kad bus labai sunku, nes teks grįžti į tą pačią gyvenamą vietą, kur sutiks tuos pačius žmones, ir yra įsitikinęs, kad jie vėl bandys vilioti į narkotikų verslą(12)	2
Viso teiginių:		42

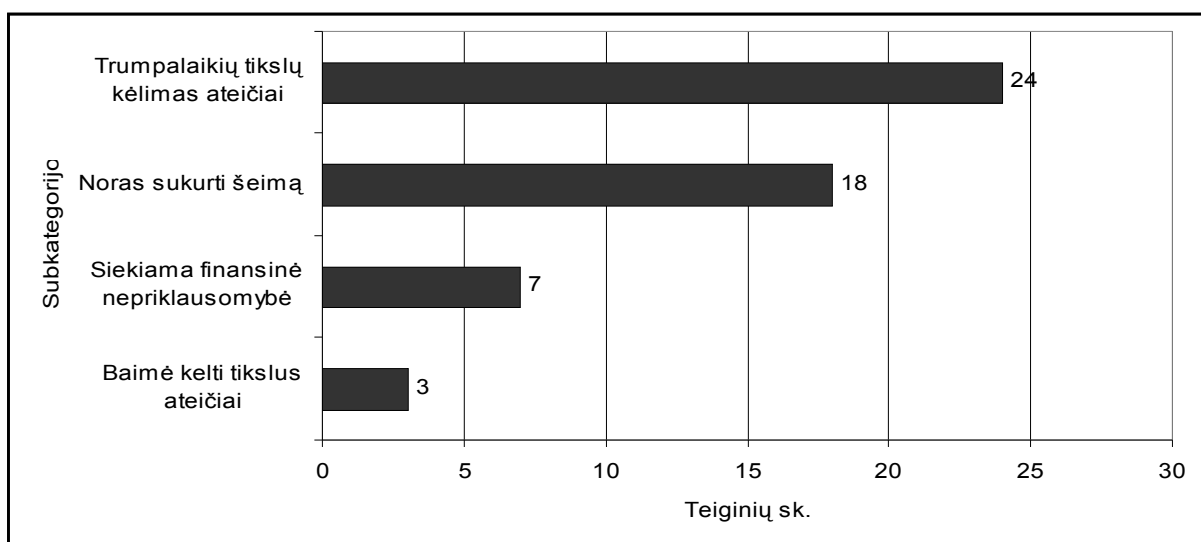
33 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Saugumo būtinybė integruojantis į visuomenę” subkategorijų reitingas

Ateities projekcijos. Norint išsiaiškinti priklausomybių turinčių žmonių planus baigus reabilitacijos procesą, buvo užduoti klausimai: „Ar turite tikslų, kuriuos norėtumėte pasiekti gyvenime?”. Tiriamųjų pateikti atsakymai sugrupuoti į 4 subkategorijas, kurios sujungtos į kategoriją „Ateities projekcijos”. Kategorijoje yra 52 teiginiai. Gausiausios subkategorijos pagal teiginių skaičių - „Trumpalaikių tikslų kėlimas ateičiai”(24) ir „Noras sukurti šeimą”(18). Respondentų atsakymai leidžia teigti, kad priklausomybių turintiems žmonėms yra būdingas trumpalaikis tikslų kėlimas ateičiai, labai svarbiu tikslu gyvenime laikomas šeimos sukūrimas.

26 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Ateities projekcijos”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Trumpalaikių tikslų kėlimas ateičiai	Turi daug tikslų, kurie seka vienas po kito, jei neįgyvendinsi vieno, neis pasiekti sekančio: atsisakyti priklausomybės, sugebėti blaiviai gyventi, ir turėti gerą darbą(4)	24
Noras sukurti šeimą	Mano, kad tvirtoje ir darnioje šeimoje galėtų pilnai save realizuoti (20)Gyvenime turi tikslą – sukurti darnią šeimą, kurioje visi būtų laimingi(21)	18
Siekiamas finansinė nepriklausomybė	Baigęs reabilitacinį procesą labai norėtų išvykti padirbėti į užsienį, tam, kad užsidirbtų pinigėlių ir galėtų Lietuvoje bandyti „stotis ant kojų”(2)Planuoja vėl pusmečiui plaukti į jūrą, tam, kad užsidirbtų pinigų, o po to galėtų vykti į Rusiją ir ten studijuoti žurnalistiką(5).	7
Baimė kelti tikslus ateičiai	Apie ateities planus kalba nenoriai(15)[aš čia dar tik trys mėnesiai, todėl apie ateities planus man kalbėti yra labai sunku] (15)	3
Viso teiginių:		52

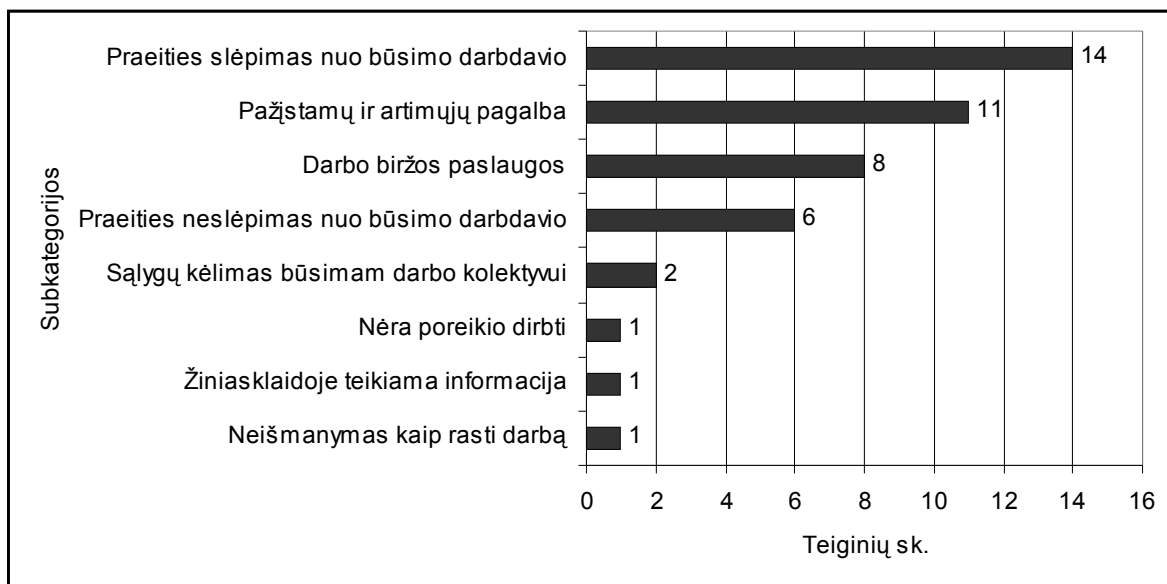
34 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Ateities projekcijos” subkategorijų reitingas

Būsimų darbo paieškų percepcija. Tyrimo metu respondentams buvo užduoti klausimai: „Ar ieškosite darbo? Kaip? Kur pirmiausiai kreipsitės? Ar pasakysite būsimam darbdaviui apie savo praeitį (priklausomybę)?”. Tiriamieji pateikė 44 teiginius, kurie susisteminti į 8 subkategorijas, o šios sujungtos į kategoriją „Būsimų darbo paieškų persepcija”. Remiantis respondentų teiginiais galime teigti, jog priklausomybių turintys žmonės planuoja ieškoti darbo pažįstamų ir artimųjų pagalba(14), šiek tiek mažesnė dalis – naudosis darbo biržos paslaugomis(8). Didesnė dalis respondentų yra linkę slėpti savo socialinę degradaciją nuo būsimą darbdavio(14). Yra poreikis renkantis darbą atsižvelgti į būsimą darbo kolektyvą, norint susikurti saugią socialinę aplinką.

27 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Būsimų darbo paieškų percepcija”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Praeities slėpimas nuo būsimą darbdavio	Darbdaviui nesakytų kad buvo priklausomas jei jis tik neklaustų nes mano, kad tuomet tikrai jo neįdarbintų, nes nepasitikėtų, o teistumo nuslėpti nepavyktų, nes tai galima rasti kompiuteriuose (16)	14
Pažįstamų ir artimųjų pagalba	Įsidarbinti bandytų pažįstamų pagalba(18)	11
Darbo biržos paslaugos	<..>kreiptųsi į darbo biržą<..>(8) Planuoja užsiregistruoti darbo biržoje ir jos pagalba ieškoti darbo(9)	8
Praeities neslėpimas nuo būsimą darbdavio	Mano, kad kalbant su darbdaviu būtina pasakyti apie savo priklausomybę, nes bėgant lakui visa tai išaiškėtų, ir taip būtų dar didesnių problemų (19)	6
Sąlygų kėlimas būsimam darbo kolektyvui	Ieškodamas darbo atsižvelgtų į būsimą kolektyvą(10) Rinktųsi negeriantį, rimtai į savo darbą žiūrintį kolektyvą(11)	2
Neišmanymas kaip rasti darbą	Kaip ieškotų darbo nelabai išmano(16)	1
Žiniasklaidoje teikiama informacija	Bandys ieškoti darbo, ieškodamas pasiūlymų skelbimuose<..>(4)	1
Nėra poreikio dirbti	Nežino ar ieškotų naujo darbo, nes nėra pratęs dirbti(12)	1
Viso teiginių:		44

35 pav. Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Būsimų darbo paieškų percepcija” subkategorijų reitingas

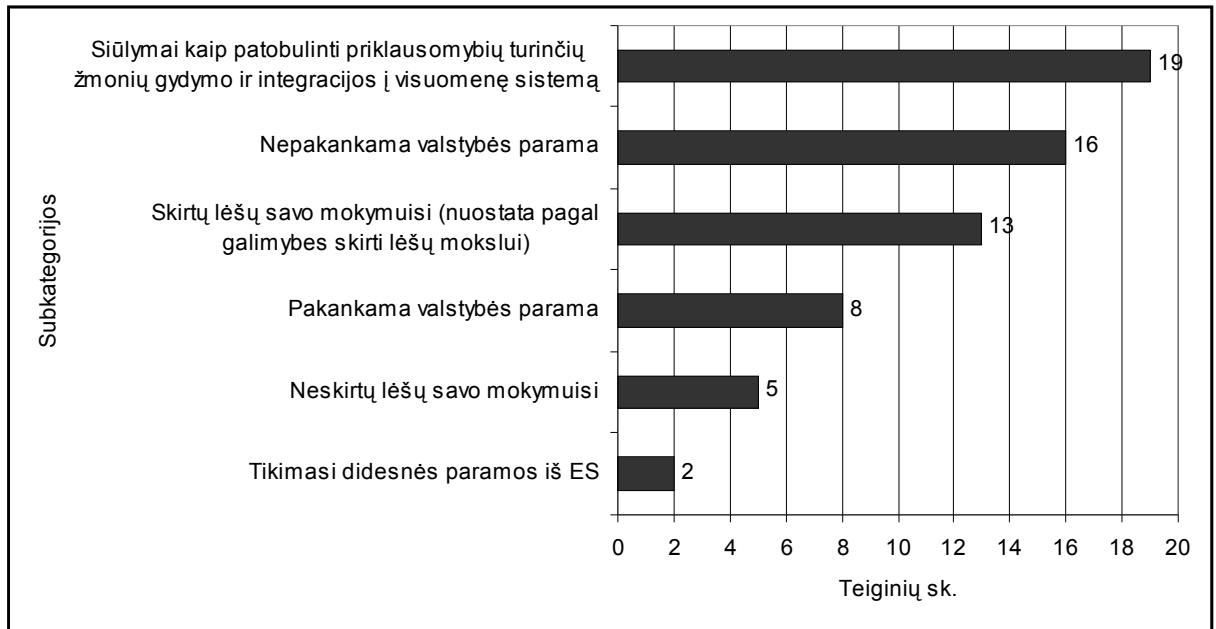
Susirūpinimas valdžios parama priklausomybių turintiems žmonėms. Siekiant išsiaiškinti priklausomybių turinčių žmonių nuostatas į valstybės paramą priklausomybių turintiems žmonėms, pateikti klausimai: „Ar valstybė pakankamai rūpinasi priklausomybių turinčiais žmonėmis? Kokios valstybės paramos reikėtų baigusiam rehabilitacijos procesą?“. Į šiuos klausimus pateikti atsakymai išanalizuoti, empiriniai teiginiai sugrupuoti į 6 subkategorijas ir sujungti į kategoriją „Susirūpinimas valdžios parama priklausomybių turintiems žmonėms”, priskirta 63 teiginiai. Respondentų pasisakymuose akcentuojama nepakankama valstybės parama, pateikiami konkretūs siūlymai kaip reikėtų tobulinti priklausomybių turinčių žmonių integracijos į visuomenę sistemą, tačiau pabrėžiama nuostata skirti lėšų mokymuisi.

28 lentelė

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Susirūpinimas valdžios parama priklausomybių turintiems žmonėms”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Siūlymai kaip patobulinti priklausomybių turinčių žmonių gydymo ir integracijos į visuomenę sistemą	[Reikėtų sukurti ir įgyvendinti tokią sistemą, kad žmonės po detoksikacijos iškart vyktų į rehabilitacinę bendruomenę tęsti gydymąsi] (8)Mano, kad valstybė galėtų daugiau skirti jiems dėmesio, galėtų jiems steigti darbo vietas, skirti „integracines pašalpas”, panašiai taip, kaip grįžusiems iš kalėjimo(16)	19
Nepakankama valstybės parama	Apmaudu, kad valstybinės institucijos į narkomanus žiūri skeptiškai(1) Valstybė nepakankamai rūpinasi priklausomybių turinčių žmonių gydymu ir sėkminga integracija į visuomenę (2,10)	16
Skirtų lėšų savo mokymuisi (nuostata pagal galimybes skirti lėšų mokslui)	<...>jei turėtų tvirtą finansinį pamatą, lėšų tam skirtų (16)Už studijas sumokės organizacija, tačiau jei būtų galimybės mokėtų už studijas ir pats (19)	13
Pakankama valstybės parama	Valstybė rūpinasi tiek kiek žmogus pats suinteresuotas išspręsti šią problemą (17)	8
Neskirtų lėšų savo mokymuisi	Skirti lėšų studijoms neturės galimybės, o jei ir turėtų neskirtų, nes jo nuomone mokslas turi būti nemokamas (11)Esant galimybei mokytis, tam lėšų neskirtų, nes „sukūrus šeimą pinigų reikė svarbesniems dalykams”(12)	5

Tikimasi didesnės paramos iš ES	Sprendžiant narkomanijos problemą valstybės mastu daug tikisi iš ES(19) Mano, kad bus lengviau laimėti įvairius projektus, gaunant finansavimą, steigiant daugiau rehabilitacijos centrų, daugiau dėmesio skiriant prevencinėms programoms įgyvendinti(19)	2
Viso teiginių:		63

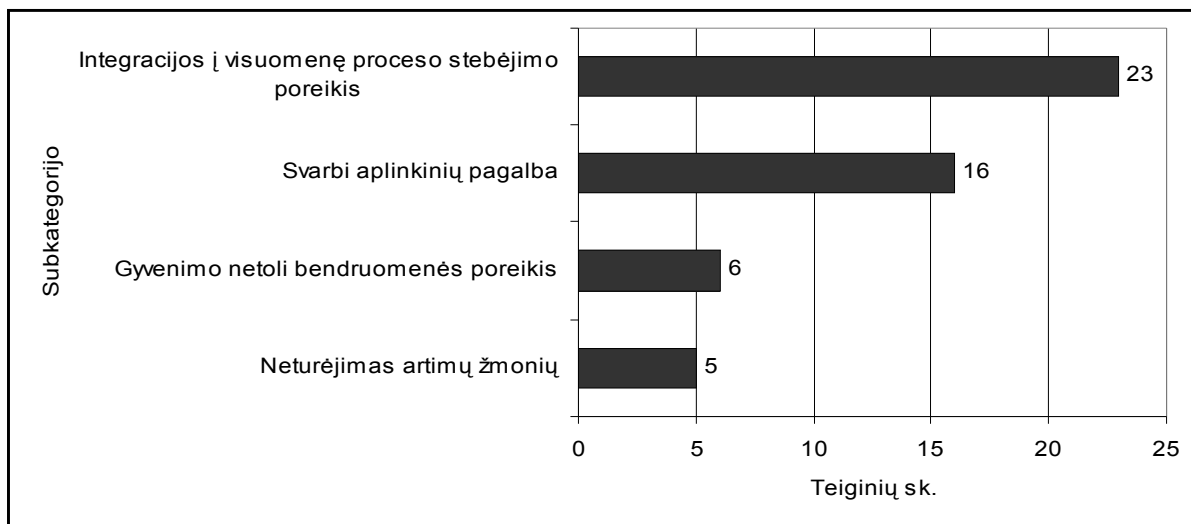
36 pav. Priklausomybių turinčių susugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Susirūpinimas valdžios parama priklausomybių turintiems žmonėms” subkategorijų reitingas

Palaikomoji pagalba pasibaigus rehabilitacijai. Reabilitantams interviu metu buvo užduoti klausimai: „Kaip manote, ar Jums reikės pagalbos baigus rehabilitaciją? Kokios? Ar turite artimų žmonių, kurie Jums padėtų?“. Remiantis tiriamųjų atsakymais galime teigti, kad ypatingai reikalingas priklausomybių turinčių žmonių integracijos į visuomenę proceso stebėjimas, suteikiant pagalbą ieškant darbo, būsto.

29 lentelė

Priklausomybių turinčių susugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorija „Palaikomoji pagalba pasibaigus rehabilitacijai”

Subkategorijos	Empirinių indikatorių (teiginių) pavyzdžiai	Teig. sk.
Integracijos į visuomenę proceso stebėjimo poreikis	Mano, kad „laikina globa” reikalinga, tam, kad žmogus tvirčiau jaustųsi ir daugiausiai pagalbos reikia baigus rehabilitaciją ir grįžtant į visuomenę(18)	23
Svarbi aplinkinių pagalba	Mano, kad baigus rehabilitaciją, visuomet pagalbos sulauks AA grupėje,bažnyčioje, visuomet padės ir supras mama, draugai(6)	16
Gyvenimo netoli bendruomenės poreikis	Dar tiksliai nenusprendęs kur apsistos, bet norėtų Kaune arba Kėdainiuose, dėl to kad būtų arčiau bendruomenės, kad visuomet galėtų atvykti čia ir sulaukti pagalbos(4)	6
Neturėjimas artimų žmonių	Neturi tokio žmogaus, kuris galėtų ir norėtų jam padėti baigus rehabilitaciją: draugai tebevarvoja, o giminės „nurašę, kaip sektantą”(21)	5
Viso teiginių:		50

37 pav. Priklausomybių turinčių susugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijos „Palaikomoji pagalba pasibaigus rehabilitacijai” subkategorijų reitingas

3.5. Sociodemografinių kintamųjų ir priklausomybių turinčių susugusiųjų mokymosi motyvacijos ir su ja susijusių kategorijų ryšys

Aptarsime sociodemografinių veiksnių (respondentų amžiaus, išsilavinimo, priklausomybės, priklausomybės laiko ir nevartojimo laiko) bei priklausomybių turinčių susugusiųjų mokymosi motyvacijos ir su susijusių kategorijų ryšį (plačiau žr. Priedas Nr.3).

Amžius. Išnagrinėjus tyrimo duomenis pagal respondentų amžių, pastebėta, kad daugiausia teiginių(806) visose kategorijose pateikė 21-30 m. respondentai, o mažiausia – vyresni nei 41 m. (109). 454 teiginiais mažiau nei 21-30m. tiriamieji paminėjo 31-40 m. respondentai (352). Jauniausi, t.y. jaunesni nei 20m. amžiaus, tiriamieji pateikė 192 teiginius, aktyviausi buvo kategorijose „socialinio dalyvavimo raiška”(23), „ypatingas religijos vaidmuo”(11), „bendruomenėje įgyta kompetencija, kaip sėkmingos integracijos į visuomenę pagrindas”(11), o kategorijose „reabilitacijos bendruomenėje trūkumai”, „apsisprendimo atsisakyti priklausomybės priežastys”, „saviraiška ir svirealizacija” pateikė po 10 teiginių.

Pastebėta, kad jauniausi tiriamieji (iki 20m.)daugiau teiginių nei 31-40m. respondentai paminėjo kategorijose „priklausomybė narkotikams/alkoholiui” ir „saugumo būtinybė integruojantis į visuomenę”, o kategorijoje „pažintinis interesas, kaip narkotikų/alkoholio vartojimo priežastis” pateikė po vienodą skaičių teiginių. Remiantis tyrimo duomenimis, galime teigti, kad minėtos kategorijos būdingos jaunesniems nei 40 m. priklausomybių turintiems žmonėms.

Išsilavinimas. Išsilavinimo srityje beveik visose kategorijose daugiausia teiginių pateikė pagrindinį išsilavinimą turintys respondentai(689). Kategorijose „vidiniai resursai”, „tinkamiausios mokymosi aplinkos” ir „tradicinių vertybių raiška” daugiausia teiginių pateikė aukštesnį išsilavinimą turintys tiriamieji, taigi, galime teigti, kad anksčiau minėtos kategorijos yra būdingos

aukštesnį išsilavinimą turintiems respondentams. Po vienodą skaičių teiginių kategorijoje „*mokymosi preferencijos*“ pateikė aukštesnį ir pagrindinį išsilavinimus įgiję respondentai. Mažiausiai teiginių kategorijose pateikė pradinį išsilavinimą turintys tiriamieji(154).

Priklausomybė. Išnagrinėjus tyrimo duomenis pagal priklausomybę, pastebėjome, kad visose kategorijose daugiausia teiginių pateikė nuo narkotikų priklausomi tiriamieji (985). Nepastebėta didesnio skirtumo tarp tyrime pateiktų teiginių skaičiaus priklausomybę nuo alkoholio (203) ir nuo alkoholio bei narkotikų turinčių respondentų (199). Priklausomi nuo vaistų tiriamieji interviu metu pateikė 72 teiginius, daugiausia – po 7 teiginius kategorijose „*reabilitacijos bendruomenėje trūkumai*“ ir „*socialinio dalyvavimo raiška*“.

Priklausomybės laikas. Išanalizavus tyrimo duomenis pagal priklausomybės laiką, nepastebėta didesnio skirtumo tarp 1-5 m. (571) ir 6-10m. (555) turinčių priklausomybę nuo psichotropinių medžiagų respondentų tyrime pateiktų teiginių skaičiaus. Mažiausiai laiko priklausomybę turėję respondentai (iki 1m.) tyrime pateikė 83 teiginius, daugiausia *kategorijoje* „*ypatingas religijos vaidmuo*“(8), po 7 teiginius kategorijose „*reabilitacijos bendruomenėje trūkumai*“, „*interesų sritys*“ ir „*socialinio dalyvavimo raiška*“.

Nevartojimo laikas. Išnagrinėjus tyrimo duomenis pagal psichotropinių medžiagų nevertojimo laiką, pastebėjome, kad daugiausia teiginių pateikė antrąjį reabilitacijos periodą (6mėn.-1 m.) pradėję respondentai (559), t.y. 54 teiginiais daugiau nei 1-5mėn. reabilitacinėje bendruomenėje praleidę tiriamieji(505), o kategorijose „*priklausomybė narkotikams/alkoholiui*“, „*informacijos apie edukacinius resursus poreikis*“ ir „*mokymosi formos ir būdai*“ pateikė po vienodą skaičių teiginių. Mažiau nei 1 mėnesį bendruomenėje esantys respondentai pateikė 147 teiginius, daugiausia – kategorijose „*ypatingas religijos vaidmuo*“(14), „*socialinio dalyvavimo raiška*“(11), „*interesų sritys*“(9). Socialiniai darbuotojai (buvę narkomanai/alkoholikai) tyrimo metu pateikė 248 teiginius t.y. 1211 teiginių mažiau nei tyrime dalyvavę reabilitantai. Socialiniai darbuotojai daugiausia teiginių pateikė kategorijose „*ypatingas religijos vaidmuo*“ (26), „*nesėkminga socializacija šeimoje, kaip narkotikų/alkoholio vartojimo priežastis*“(23), „*socialinio dalyvavimo raiška*“(19), „*susirūpinimas valdžios parama priklausomybių turinčiais žmonėmis*“(16).

Išvados ir rekomendacijos

- Informacijos apie edukacinius resursus poreikis yra esminis priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos veiksnys. Ieškodami įsitvirtinimo galimybių socialinėje aplinkoje, darbo rinkoje, šiai socialinės atskirties grupei priklausantys žmonės nenori atsidurti už informacinio tinklo ribų, siekia dalyvauti informacijos srautuose (interneto bendruomenėje poreikis), įgyti išsilavinimą, tobulinti darbinius ir socialinius įgūdžius, nenori būti atskirti nuo informacijos apie mokymosi galimybes ir padėtį darbo rinkoje.
- Formuojant priklausomų nuo įvairių psichotropinių medžiagų suaugusiųjų mokymosi visą gyvenimą motyvaciją, ypatingai svarbi tą pačią problemą turinčių žmonių **tarpusavio pagalba** bei mokymasis iš patirties pavyzdžių. Svarbūs faktoriai yra nepakankamas pasitikėjimas savimi, ateities projekcijos, poreikis padėti silpnesniems atsisakant priklausomybės.
- Įvertinant priklausomybių turinčių žmonių mokymosi interesus, būdus, formas ir aplinkas, galima teigti, jog dominuoja pakankamai šiuolaikiškas mokymosi supratimas siejamas ne tik su švietimo institucija, bet ir su neformalia mokymosi aplinka. Daugiausia respondentų pareiškė pageidavimą mokytis universitete, akcentavo, kad mokymuisi labai svarbi rami aplinka. Nepastebėta didesnio skirtumo tarp modernių ir tradicinių, įprastų mokymosi formų ir būdų. Sureitingavus kategorijos „Mokymosi formos ir būdai“ subkategorijas, reitingo viršūnėje atsidūrė į grupinę veiklą orientuotos ir mokymosi kartu su mokytoju formos, tuo tarpu mokymosi formos, kurių esmėje – individuali, savarankiška besimokančiojo veikla, užėmė vidurines reitingo pozicijas.
- Priklausomybių turinčių žmonių mokymosi preferencijos sąlygojamos pomėgių, nors dalis respondentų nėra apsisprendę ką norėtų studijuoti.
- Vertindami bendruomenėje įgytos kompetencijos svarbą integruojantis į visuomenę, respondentai išskiria darbinius įgūdžius, gebėjimą save kontroliuoti, planuoti ir blaiviai leisti laisvalaikį išvengiant atkryčio.
- Pastebėta, jog reabilitantai savo mokymąsi sieja su darbine karjera, nuo būsimo darbdavio yra linkę nuslėpti apie socialinę degradaciją. Darbo ieškotų padedant pažįstamiems ir artimiesiems, naudotūsi darbo biržos paslaugomis. Priklausomybių turintys žmonės linkę skirti lėšų mokymuisi.
- Tyrime dalyvavusių reabilitantų nuomone, valstybė nepakankamai rūpinasi priklausomybių turinčiais žmonėmis, tikimasi didesnės pagalbos iš Europos Sąjungos.

- Integruojantis į visuomenę po reabilitacinio proceso ypatingai svarbi visuomenės palaikomoji pagalba.
- Išnaudojamas bendruomenės poveikis individui, skatinant jį priimti visuomenės vertybes, kurios yra svarbios priklausomybių turintiems žmonėms: sveikata, šeima, žmonių tarpusavio santykiai.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, jog magistro darbo pradžioje kelta pagrindinė **hipotezė** pasitvirtino. Apklausos žodžiu metu, pritaikius turinio analizę, išryškėjo, jog *bendruomeninės savitarpio pagalbos modelis padeda priklausomybių turintiems žmonėms stiprinti mokymosi motyvaciją ir palaipsniui integruotis į besimokančią visuomenę*. Remiantis respondentų teiginiais, patvirtinome ir šalutines hipotezes: bendruomenėje vykdoma edukacinė veikla yra bazinis priklausomybių turinčių žmonių nuolatinio mokymosi veiksnys; reabilitacijos metu įgyti ar patobulinti darbiniai ir socialiniai įgūdžiai yra sėkmingos integracijos į besimokančią visuomenę veiksniai; ateities projekcijos yra motyvuojantis priklausomybių turinčių žmonių mokymosi visą gyvenimą veiksnys.

Atliktas tyrimas leidžia parengti **rekomendacijas** edukacinės ir socialinės paramos priklausomybių turintiems žmonėms plėtotei:

Socialiniams darbuotojams:

- Atsižvelgiant į priklausomybių turinčių žmonių išsilavinimą, gyvenimišką patirtį,
 - *mokyti šiuos žmones strategijų, kaip sustiprinti pasitikėjimą savimi, kaip formuoti motyvaciją keisti gyvenimo būdą, remiantis kitų pavyzdžiu;*
 - *formuoti atitinkamus lūkesčius iš reabilitacijos programos, padėti kurti individualias ateities projekcijas, skatinančias sėkmingai reabilituotis.*

Ugdymo ir socialines paslaugas teikiančioms institucijoms:

- Suaugusiųjų mokymo įstaigos, profesinio rengimo centrai turėtų aktyviau siūlyti mokymos programas, darbo birža efektyviau bendradarbiauti su jos aptarnaujamoje teritorijoje esančių priklausomybių ligų centrų vadovais, taip palaipsniui ruošiant žmones integracijai į darbo rinką.

- Siekiant pagerinti įstaigų, teikiančių reabilitacijos paslaugas priklausomybių turintiems žmonėms, veiklos efektyvumą, *valstybės paramą* reikėtų visų pirma skirti šių įstaigų specialistų

(socialinių darbuotojų, psichologų, psichoterapeutų) etatų finansavimui; taip pat skiriant paramą rekomenduojama atsižvelgti į įstaigos klientų skaičių, darbo efektyvumą.

- Skatinti priklausomybių ligų reabilitacijos įstaigų, skirtų klientams, turintiems *specialių poreikių* (sergantiems psichikos ligomis, ŽIV/AIDS, motinoms su vaikais, *paaugliams*, kaliniams, atliekantiems bausmę įkalinimo įstaigose ir pan.), kūrimąsi, į šią veiklą įtraukiant priklausomybės ligų centrus (kaip turinčius daugiausia kvalifikuotų šios srities specialistų) bei įkalinimo įstaigas (kaip turinčias didelę dalį potencialių reabilitacijos įstaigų klientų), kitas valstybines bei visuomenines organizacijas.

- Siekiant pagal galimybes įvertinti įstaigos klientų sėkmingos integracijos į visuomenę lygį, rekomenduojama, kad narkomanų reabilitacijos paslaugas teikiančios įstaigos kontroliuojančiai institucijai (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Nukentėjusių asmenų ir rizikos grupių skyriui arba atitinkamam apskrities/savivaldybės skyriui) kiekvienų metų pradžioje pateiktų informaciją apie jų įstaigoje praėjusiais metais besigydžiusių, sėkmingai baigusių ir „atkritusių“ žmonių skaičių.

- Vienas iš socialinės aplinkos komponentų, mažinantis priklausomybių turinčių žmonių mokymosi motyvaciją, yra neigiamas visuomenės požiūris į socialinės atskirties žmones: jie yra iš anksto „nurašomi“. Formalios ir neformalios ugdymo institucijos bei socialines paslaugas teikiančios įstaigos turėtų formuoti *visuomenės toleranciją* priklausomybių atisakiusiems žmonėms (edukacinė veikla priklausomybių pasekmių tematika, integracijos į visuomenę klausimais, bendri prevenciniai projektai).

- Reikėtų skirti daugiau valstybės finansuojamų vietų valstybiniuose priklausomybių ligų reabilitaciniuose centruose, didinti detoksikaciją atliekančių įstaigų skaičių, būtų idealu, jei pavyktų sukurti sistemą, jog atlikęs detoksikaciją asmuo iškart vyktų į reabilitacinį centrą.

Apibendrinimai ir diskusija

Atlikto tyrimo metu, taikant kokybinį metodą, atskleista priklausomybių turinčių žmonių, besigydančių priklausomybių ligų reabilitacinėse bendruomenėse, mokymosi motyvacijos struktūra bei raiška, mokymasis įvertintas, kaip socialinės integracijos veiksnys. Pasirinkti tyrimo metodai – pusiau standartizuotas interviu bei turinio analizė, sudarė sąlygas gauti autentišką informaciją, kurios pagrindu išskirti empiriniai indikatoriai (teiginiai) buvo sisteminami, sugrupuoti į subkategorijas, sudarančias 29 kategorijas. Gausiausios kategorijos yra „Socialinio dalyvavimo raiška”(135 teiginiai), „Nesėkminga socializacija šeimoje”(82 teiginiai), „Informacijos apie edukacinius resursus poreikis” (76 teiginiai), „Reabilitaciją bendruomenėje palaikanti aplinka”(75 teiginiai), „Ypatingas religijos vaidmuo”(72 teiginiai), „Interesų sritys”(72). Kategorijoms suteikti konceptualūs pavadinimai, atspindintys jų savybes. Pagal prasminį panašumą kategorijos sujungtos į 6 diagnostines sritis: „Priklausomybės tapsmo kelias (klinika)”, „Bendruomeninio gyvenimo ypatumai”, „Psichologiniai sunkumai ir resursai”, „Mokymosi percepcijos”, „Egzistenciniai išgyvenimai” ir „Integracijos į visuomenę ypatumai”.

Respondentai pateikė subjektyvias mokymosi, kaip galimybės sėkmingai integruotis į visuomenę, percepcijas, tarsi patvirtindami Duncan teoriją (I.Gečienė,1999), kuri išskiria du būdus keisti socialinį statusą: pokyčio ir struktūrinį mobilumą. Abiejų pokyčių sukeltiems padariniams geru „saugikliu” gali būti pakankamai aukštas išsilavinimo lygis, vadinasi asmuo pats gali įtakoti savo socialinę padėtį siekdamas aukštesnio nei turimas išsilavinimo. Anot Wenger (1998), Spierts (2003), Leliūgienės (2002) ir kitų mokslininkų, tyrinėjusių socialiai atskirtųjų grupes bei individų įgalinimo galimybes, bendruomenės aktyvinimą ir telkimą, šio proceso sėkmė priklauso nuo įvairiapusių aplinkos veiksnių, kurių svarbiausias - *mokymosi veiksnys*, apimantis mokymosi aplinkas, formas ir būdus, mokymosi motyvaciją, informacijos prieinamumą, poreikį įgyti didesnę kompetenciją ir patirtinį mokymąsi.

Gauti tyrimo rezultatai parodė, jog reabilitacinės programos metu priklausomybių turintiems žmonėms, naudojant *bendruomenę kaip metodą*, sėkmingai formuojama mokymosi motyvacija, išnaudojant vidinius resursus, tobulinami socialiniai, darbiniai įgūdžiai, ugdomi gebėjimai, mokomasi perimant kitų patirtį, sekant kitų žmonių (buvusių narkomanų/alkoholikų dabar - socialinių darbuotojų) pavyzdžiu. Ypatingai svarbu reabilitaciniame periode pagalbos kitiems siekis.

Reikia pripažinti, kad atskleistosios kategorijos yra subjektyvios, jos iš esmės atspindi pačių socialinės atskirties grupių reprezentacijas. Tačiau akivaizdu ir tai, kad, nesužinojus pačių socialiai atskirtųjų nuomonės ir vertinimo apie mokymosi motyvaciją, edukacinių procesų bendruomenėje aktyvinimas liktų teoriškas, spekuliatyvus. Dalyviai, socialiai atskirti žmonės, emociškai puikiai vertino savo dalyvavimą interviu, susitikimas jiems turėjo socialinio dalyvavimo prasmę.

Yra daug neišnaudotų tyrimo galimybių, nes šis tyrimas atliktas mažoje tiriamųjų imtyje (21 reabilitantas); tyrimą būtų galima perkelti į didelę imtį, panaudojant empirinius indikatorius. Kiekybiniai tyrimai gali būti atlikti ne tik išplečiant priklausomybių turinčių žmonių imtį, bet įtraukiant ir kitas socialinės atskirties grupes (benamius, prostitutas, kalinius...).

Nedidelė tyrimo imtis neleidžia daryti apibendrinimų, būdingų visiems priklausomybių turintiems žmonėms, tačiau rezultatai, gauti naudojant kokybinį tyrimų metodą, gali būti naudingi socialinei praktikai.

Literatūra

1. Asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichoaktyvių medžiagų ligomis, integracijos į visuomenę koncepcija. (2001). [Žiūrėta 2005-01-15]. Prieiga per internetą:<http://www3.lrs.lt/cgi_bin/preps2?Condition1=151951&Condition2>.
2. Bendrasis programavimo dokumentas 2004-2006 metams. [Žiūrėta 2005-01-15]. Prieiga per internetą:<http://www.smm.lt/es_parama/docs/2004-preliminarus_BPD_02.pdf>.
3. Bendroji Lietuvos švietimo koncepcija. (1992). [Žiūrėta 2005- 04- 01]. Prieiga per internetą:<<Http://www.smm.lt/old/>>.
4. Beresnevičienė, D.(1995). Nuolatinis mokymasis Lietuvoje (psichologiniai pagrindai). Monografija. Vilnius.
5. Bulotaite, L., (2004). Narkotikai ir narkomanija. Vilnius: Tyto Alba.
6. Bulotaitė, L., (1998). Priklausomybių psichologiniai aspektai. Vilnius.
7. Butkienė G., Kelpalaitė A.,(1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius: Margi raštai.
8. Čaplinskas S., Gasiliauskas L., Sruoga V., ir kt. (1999). Narkomanų psichologinės socialinės rehabilitacijos metodinės rekomendacijos. Vilnius.
9. Daytop. [Žiūrėta 2004-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.daytop.org>>.
10. Degutis, M., (1999). Socialinių tyrimų metodologija. Kaunas.
11. Encyclopedia of Social Work. 19th edition(1998). New York.
12. Gage, N.L.,Berliner, D.C. (1994). Pedagoginė psichologija. Alma litera.
13. Gečienė, I. (1999). Galia stratifikacijos teorijose. Socialinis struktūrinimasis ir jo pažinimas Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
14. Illeris K.,(2003) Žvilgsnis į suaugusiųjų mokymosi motyvaciją. Vilnius.
15. Jovaiša. L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa.
16. Jucevičienė, P. (2001). Besimokančio miesto metmenys. 2.d. Besimokantys miestai, miesteliai, regionai - mokymosi per visą gyvenimą įgyvendinimas. Projekto ataskaita. Kaunas: KTU.
17. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: JUDEX leidykla.
18. Knowles, M.S. (1980 a). The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy. Cambridge: Prentice Hall Regents, Englewood Cliff.
19. Knowles, M.S.(1980b) *Andragogy*. [Žiūrėta 2005-05-05]. Prieiga per internetą:<<http://adulthood.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http%3A%2F%2Fnl.edu%2Face%2FResources%2FDocuments%2FAdultLearning.html>>

20. Krikščiūnas, A., Klimavičius ir kt.(1996). Reabilitacija (antras pataisytas ir papildytas leidimas): Vadovėlis Lietuvos aukštesniųjų medicinos mokyklų studentams (p.323). Kaunas: Technologija.
21. Laužackas, R. (2000). Mokymo turinio projektavimas. standartai ir programos profesiniame rengime. Kaunas.
22. Leliūgienė, I.(1997). Žmogus ir socialinė aplinka.-Kaunas: Technologija.
23. Lietuvos Respublikos Narkologinės priežiūros įstatymas (1997). [Žiūrėta 2004-11-20]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=37503&Condition2/>>
24. Longworth, N. (1999) Making Lifelong Learning Work: Learning Cities for Learning Mentury, Kogan page. London.
25. Lowe, J. (1982) The education of adults.UNESCO.
26. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas.(2001).
27. Merkys, G.(1995) Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys (paskaitų konspektas). Kaunas.
28. Nacionalinė narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės 2004–2008 metų strategija. {Žiūrėta 2005-04-02}. Prieiga per internetą:<http://www.lrv.lt/13_vyr_dok/min-planai/2005_strat_plan_istaigos/NKD-2005-planas.pdf>.
29. Nakken C.(1988). The Addictive Personality.Roots, rituals, recovery. USA
30. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės 2005-2007 metų strateginis veiklos planas. [Žiūrėta 2005-02-02]. Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/13_vyr_dok/min-planai/2005_strat_plan_ministerijos/VRM-2005-planas.pdf>.
31. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės metinis pranešimas-2004. [Žiūrėta 2005-03-02]. Prieiga per internetą: <http://www.mediagama.com/~nkd/files/20041115National_report_2004lt.pdf>.
32. National Institute of Drug Abuse. [Žiūrėta 2005-01-23]. Prieiga per internetą:<<http://www.drugabuse.gov>>.
33. Organizacijų, vykdančių narkomanų reabilitaciją, veiklos vertinimo kriterijai, teikiamų pagrindinių socialinių ir psichologinių paslaugų apibrėžimas (2002). Mokslinė tyrimų ataskaita. Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
34. Priklausomybės ligų gydymo ir reabilitacijos standartai. [Žiūrėta 2005-04-13]. Prieiga per internetą:< <http://www.sam.lt/lt/sam/teisine-informacija/ta-pilnas/?strid=165856>>.
35. Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas. Šiauliai: ŠU leidykla.
36. Ruškus, J. Štuopytė, E. (2003). Piliečių dalyvavimo žinių ir besimokančio miesto kūrime aktyvinimas plėtojant jų novacinę kultūrą. prioritetinių mokslo krypčių projekto ataskaita. Kaunas.

37. Rinne, R. (2003). Besimokančios visuomenės link. [Žiūrėta 2004-04-06]. prieiga per internetą:<http://www.vdu.lt/alearning2003/I%20DALis/LT/RISTO%20RINNE_lt_kalb.doc>.
38. Spierts, Marcel. (2003). Balansavimas ir aktyvinimas: metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas. Vilnius:VU Specialiosios psichologijos laboratorija.-ISBN 9986-19-548-9
39. Strauss, A.,Corbin, J.(1994). Grounded Theory Methodology: An Overview. In N.K.Denzin, Y.S.Lincoln (Eds.), HANbook of Qualitative Research, London, New Delhi: SAGE Publications: International Educational and Professional Publisher.
40. Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai: Straipsnių rinkinys. (2000). Kaunas.
41. Šaparnis, G. (2000). Kokybinių ir kiekybinių metodų derinimas, diagnozuojant mokyklos vadybą nestandartizuotu atviro tipo klausimynu. Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
42. Tamošiūnas, T. (2003). Socialinių tyrimų kvalifikacinis darbas: įvado struktūra: mokomoji knyga, Šiauliai: ŠU leidykla.
43. Tidikis, R.(2003). Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius.
44. Valiulis, A., V.(2002). Mokymasis visą gyvenimą – nauja seniai žinomos tiesos plėtros spiralė//Mokslas ir technika, Nr.2, (p. 11-13).
45. Wenger, E.(1998). Communities of practice: Learning, meaning and identity. Cambridge:University press. –ISBN 0 521 43017 8
46. Белановский, С.,А.,(2001). Глубокое интервью. Москва.
47. Квале, С.(2003). Исследовательское интервью. Москва.
48. Страусс, А., Корбин, Д. (2001). Основы качественного исследования. Москва.

**PUSIAU STANDARTIZUOTAS
KLAUSIMYNAS**

DEMOGRAFINIAI DUOMENYS:

Vardas:

Amžius:

Šeimyninė padėtis:

Išsilavinimas:

Narkotikų vartojimo laikas (metais) :

Gyvenimo rehabilitacinėje bendruomenėje laikas :

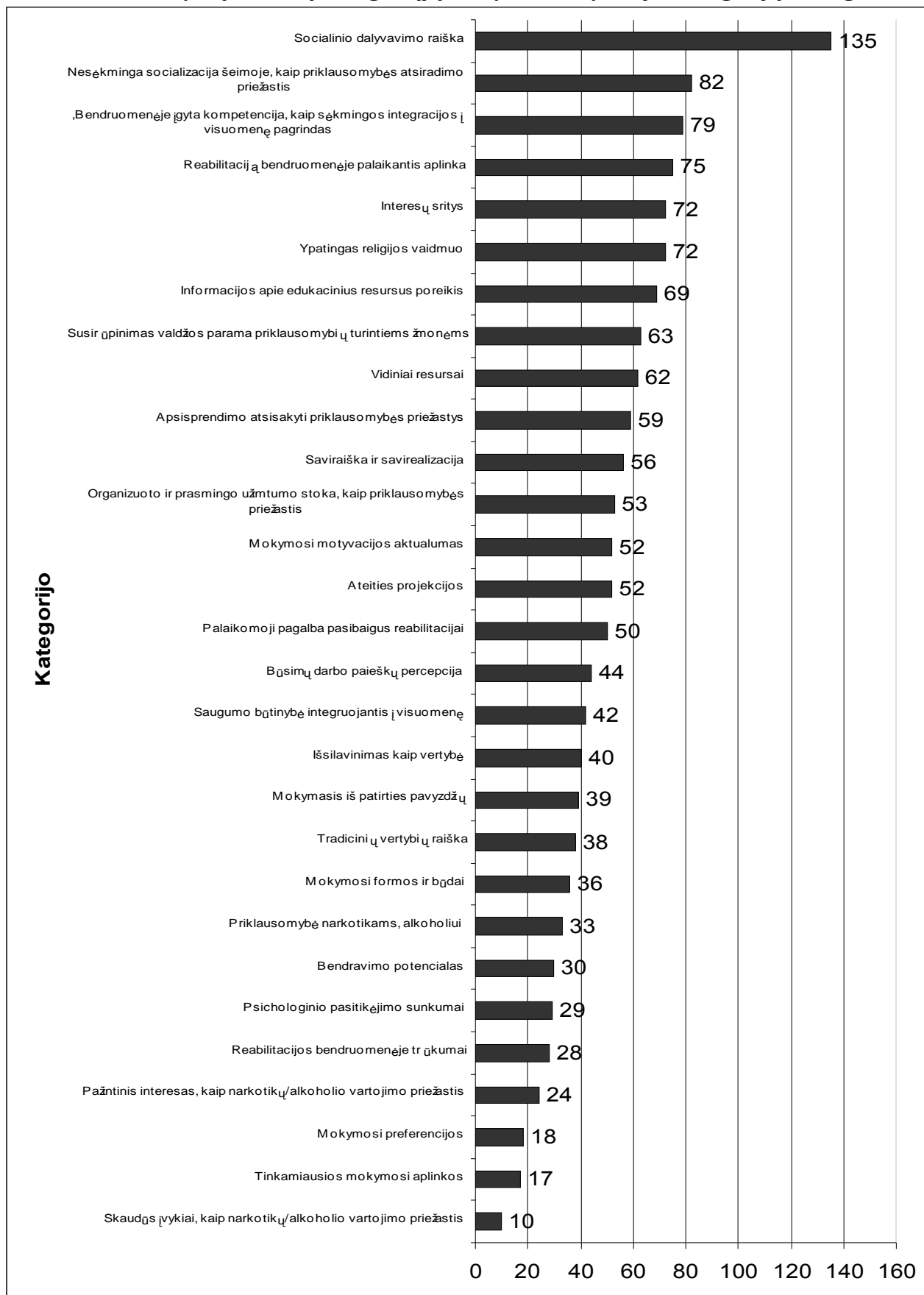
Kiek laiko nevaratoja narkotikų / alkoholio?

	<p>ŠEIMOS ĮTAKA</p>	<p>Pabandykite papasakoti apie šeimą, kurioje užaugote:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Kiek vaikų buvo šeimoje? - Kokie buvo šeimos narių tarpusavio santykiai? <p>Kaip vaikystėje mėgdavote leisti laisvalaikį? Ar tėvai jums jį planuodavo?</p> <p>Ar griežtai tėvai jus auklėjo? Kaip tuomet jausdavotės? Kaip tai vertinate šiandien?</p> <p>Ar šeimoje buvo piktnaudžiaujama alkoholiu/narkotikais?</p> <p>Ar esate sukūręs savo šeimą?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jei turite vaikų, kokio jie amžiaus? - Ar mėgdavote visa šeima kartu planingai leisti laisvalaikį? Ką dažniausiai veikdavote? - Kokie Jūsų santykiai su vaikais buvo prieš Jums pradėdant vartoti narkotikus? - Kokie santykiai šiuo metu ? Kaip Jūs tai vertinate?
<p>NARKOTIKŲ VARTOJIMO GENEZĖ:</p>	<p>PRIKLAUSO- MYBĖS VYSTYMOŠI APLINKYBĖS</p>	<p>Kada pirmą kartą pavartojote narkotikų/ alkoholio? Kodėl?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kaip tai įvyko? - Kaip jautėtės? - Kada pavartojote antrą kartą? <p>Pabandykite prisiminti dėl ko pradėjote vartoti narkotikus?</p> <p>Kada pajutote, kad tapote priklausomas?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kaip tuomet jautėtės? - Kaip į šią jūsų problemą reagavo jūsų šeima? - Ar jie bandė jums padėti? Kaip? Kaip Jūs vertinate tokių jų elgesį? <p>Kada ir kaip supratote, kad su šia problema savarankiškai nesusitvarkysite?</p> <p>Ar bandėte atsisakyti priklausomybės savarankiškai?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kur pirmiausiai kreipėtės? - Kas labiausiai padėjo ieškant pagalbos? <p>Kas lėmė Jūsų apsisprendimą atsisakyti priklausomybės?</p> <p>Kaip tuomet pasikeitė gyvenimas?</p>

VEIKSNIAI ĮTAKO- JANTYS BUVUSIŲ NARKO- MANŲ SOCIALINIŲ / EDUKACINIŲ ĮGALINIMŲ	EKONOMINIAI	<p>Baigęs reabilitaciją šioje bendruomenėje, grįšite į tą vietą, kur gyvenote anksčiau? Bandysite susigražinti anksčiau turėtą darbą, ar ieškosite naujo? - <i>Kaip? Kur pirmiausiai kreipsitės pagalbos?</i> - <i>Ar pasakysite busimam darbdaviui apie savo praeitį (priklausomybę)?</i></p>
	SOCIALINIAI	<p>Išsilavinimas tėvų šeimoje Ar Jūsų šeimoje buvo vertinamas išsilavinimas? Ar tėvai skatino mokytis?</p> <p>Socialinė aplinka: Kas padeda, skatina reabilituotis bendruomenėje? - <i>Ar Jums priimtina šios bendruomenės socialinė aplinka?</i> - <i>Ar manote, kad reabilituotis bendruomenėje yra lengviau? Kodėl? Kas trukdo?</i> Ar turite šiuo metu artimų žmonių/draugų, kurie Jus morališkai palaiko ir aplanko? Kaip manote, ar valstybė pakankamai rūpinasi panašių problemų turinčiais žmonėmis? Ką Jūs galėtumėte pasiūlyti?</p> <p>Kaip manote, ar Jums reikės pagalbos baigus reabilitaciją? - <i>Kokios? Ar turite artimų žmonių, kurie Jums padėtų?</i></p> <p>Socialinis aktyvumas: Ar dalyvavote, o gal ir dabar dalyvaujate kokios nors organizacijos veikloje? Ieškojote pats, ar kažkas padėjo rasti bendraminčių sprendžiant Jūsų problemą? Ar padedate kitiems sprendžiant šią problemą? Kaip? Su kuo šiuo metu palaikote ryšius? Su kuo norėtumėte bendrauti?</p>
	KULTŪRINIAI/ RELIGINIAI	<p>Kultūrinė- religinė aplinka: Ar Jums priimtinas gyvenimas bendruomenėje pagal krikščioniškus moralės principus? Kaip pasikeitė Jūsų religiniai išgyvenimai būnant šioje bendruomenėje? Kokie bendruomenėje vyksta kultūriniai renginiai? - <i>Ar Jūs juose dalyvaujate?</i> - <i>Kuo jie Jums naudingi(ko jų metu išmokote?)</i> Kokių renginių, Jūs norėtumėte, kokie Jums būtų įdomūs</p>
	MOKYMO SI	<p>Saviraiška: Ko siekiate, norėtumėte pasiekti gyvenime? Ar bandote ir kaip būdami bendruomenėje save išreikšti? Ar turite pomėgių? Kokių?</p>

		<p>Kokia sritis Jus labiausiai domina? Ką mėgstate veikti laisvalaikiu?</p> <p>Savirealizacija: Kokias iki šiol turėjote galimybes save išreikšti gyvenime? Ar turite tikslų, kurių norėtumėte pasiekti gyvenime?</p> <p>Mokymosi motyvacija: Ar bandysite mokytis, kelti savo kvalifikaciją? Jei reikės, ar skirsite tam lėšų? Kas skatina mokytis? Kas trukdo? Ką galvojate apie išsilavinimo vertę žmogui? Ar Jums reikalinga informacija apie galimybes mokytis? - <i>Iš kur gaunate tokią informaciją?</i> Kaip manote, ar bendruomenėje reikalingas internetas? - <i>Kokiu tikslu juo naudotumėtės?</i> Koks Jūsų požiūris į mokymąsi buvo anksčiau ir koks yra dabar?</p> <p>Mokymosi formos ir būdai: Kur norėtumėte mokytis? Kaip Jums lengviausia/priimtinausia mokytis (savarankiškai, grupėje, kartu su mokytojo pagalba, kompiuterinių technologijų pagalba)? Jei būtų galimybė, kokias studijas rinktumėtės: dienes ar neakivaizdines ar vakarines?Kodėl? Jei turėtumėte galimybę mokytis, ką norėtumėte studijuoti?</p> <p>Kompetencija: Koki išsilavinimą esate įgijęs? - <i>Kokius papildomus kursus teko lankyti?</i> Kokius darbus Jums teko dirbti? Ką sugebate puikiai atlikti? Ko išmokote būdamas bendruomenėje? Ko dar norėtumėte išmokti? Kaip manote, kas iš bendruomenėje išmoktų dalykų labiausiai padės integruojantis į visuomenę?</p> <p>Patirtinis mokymasis: Kas iš anksčiau išmoktų dalykų Jums labiausiai pravertė? Kokia savo patirtimi pasiūlytumėte pasinaudoti kitiems?</p>
		<p>Kas Jūsų nuomone, yra svarbiausia žmogui šiuolaikinėje visuomenėje? Kas turėtų būti svarbiausia?</p>

Priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kategorijų reitingas

PRIEDAS Nr.3

Sociodemografinių kintamųjų ir priklausomybių turinčių suaugusiųjų mokymosi motyvacijos ir su ja susijusių kategorijų ryšys

Kategorijos	Amžius	Išsilavinimas A-aukštesnysis V-vidurinis Pgr-pagrindinis P - pradinis	Priklausomybė V – vaistai A – alkoholis NA - narkotikai ir alkoholis N-narkotikai	Priklausomybės laikas	Nevartojimo laikas
1 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Priklausomybės tapsmo kelias (klinika)					
Nesėkminga socializacija šeimoje, kaip narkotikų vartojimo priežastis	per 41m.-10 31-40m.-15 21-30m-54 iki 20m.-3	A-18 V-11 Pgr-46 P-8	V-6 A-9 NA-18 N-49	11-20m.-17 6-10m.-37 1-5m.-26 iki 1m.-2	per 11m.-6 1-10m.-17 6mėn.-1m.-38 1-5 mėn.-18 iki 1mėn.-3
Pažintinis interesas, kaip narkotikų/alkoholio vartojimo priežastis	per 41m.-1 31-40m.-3 21-30m-14 iki 20m.-3	A-6 V-2 Pgr-12 P-4	V-1 A-1 NA-2 N-20	11-20m.-4 6-10m.-6 1-5m.-13 iki 1m.-1	per 11m.-1 1-10m.-2 6mėn.-1m.-8 1-5 mėn.-10 iki 1mėn.-3
Organizuoto ir prasmingo užimtumo stoka, kaip priklausomybės priežastis	per 41m.-11 31-40m.-12 21-30m-26 iki 20m.-7	A-12 V-14 Pgr-21 P-6	V-3 A-7 NA-8 N-35	11-20m.-11 6-10m.-20 1-5m.-19 iki 1m.-3	per 11m.-5 1-10m.-11 6mėn.-1m.-13 1-5 mėn.-19 iki 1mėn.-5
Skaudūs įvykiai, kaip narkotikų /alkoholio vartojimo priežastis	per 41m.-1 31-40m.-1 21-30m-8 iki 20m.-0	A-2 V-0 Pgr-6 P-2	V-1 A-2 NA-0 N-7	11-20m.-1 6-10m.-5 1-5m.-3 iki 1m.-1	per 11m.-0 1-10m.-3 6mėn.-1m.-5 1-5 mėn.-2 iki 1mėn.-0
2 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Bendruomeninio gyvenimo ypatumai					
Reabilitaciją bendruomenėje palaikanti aplinka	per 41m.-5 31-40m.-18 21-30m-43 iki 20m.-9	A-22 V-10 Pgr-33 P-10	V-5 A-12 NA-10 N-48	11-20m.-13 6-10m.-29 1-5m.-28 iki 1m.-5	per 11m.-3 1-10m.-8 6mėn.-1m.-31 1-5 mėn.-29 iki 1mėn.-4
Reabilitacijos bendruomenėje trūkumai	per 41m.-5 31-40m.-26 21-30m-62 iki 20m.-10	A-30 V-14 Pgr-45 P-14	V-7 A-15 NA-15 N-66	11-20m.-17 6-10m.-40 1-5m.39 iki 1m.-7	per 11m.-3 1-10m.-10 6mėn.-1m.-42 1-5 mėn.-41 iki 1mėn.-7
3 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Psichologiniai sunkumai ir resursai					
Apsisprendimo atsisakyti priklausomybės priežastys	per 41m.-1 31-40m.-14 21-30m-34 iki 20m.-10	A-11 V-9 Pgr-30 P-9	V-3 A-6 NA-5 N-45	11-20m.-5 6-10m.-26 1-5m.-25 iki 1m.-3	per 11m.-0 1-10m.-7 6 mėn.-1m.-20 1-5 mėn.-26 iki 1mėn.-6
Priklausomybė narkotikams/alkoholiui	per 41m.-4 31-40m.-4 21-30m-19 iki 20m.-6	A-6 V-7 Pgr-14 P-6	V-0 A-2 NA-5 N-26	11-20m.-6 6-10m.-12 1-5m.-15 iki 1m.-0	per 11m.-3 1-10m.-2 6 mėn.-1m.-13 1-5 mėn.-13 iki 1mėn.-2
Psichologinio pasitikėjimo sunkumai	per 41m.-0 31-40m.-12 21-30m-14 iki 20m.-3	A-7 V-8 Pgr-12 P-2	V-2 A-3 NA-6 N-18	11-20m.-3 6-10m.-15 1-5m.-10 iki 1m.-1	per 11m.-0 1-10m.-2 6 mėn.-1m.-11 1-5 mėn.-9 iki 1mėn.-7
Saviraiška ir savirealizacija	per 41m.-5 31-40m.-9 21-30m-32 iki 20m.-10	A-13 V-12 Pgr-28 P-3	V-1 A-7 NA-11 N-37	11-20m.-8 6-10m.-22 1-5m.-25 iki 1m.-1	per 11m.-3 1-10m.-9 6 mėn.-1m.-24 1-5 mėn.-14 iki 1mėn.-6
Interesų sritys	per 41m.-8 31-40m.-16 21-30m-40 iki 20m.-8	A-18 V-16 Pgr-31 P-7	V-4 A-11 NA-14 N-43	11-20m.-14 6-10m.-23 1-5m.-28 iki 1m.-7	per 11m.-5 1-10m.-4 6 mėn.-1m.-28 1-5 mėn.-26 iki 1mėn.-9

Vidiniai resursai	per 41m.-7 31-40m.-20 21-30m.-29 iki 20m.-6	A-27 V-12 Pgr-21 P-2	V-2 A-15 NA-9 N-36	11-20m.-14 6-10m.-21 1-5m.-22 iki 1m.-5	per 11m.-2 1-10m.-8 6 mėn.-1m.-32 1-5 mėn.-17 iki 1 mėn.-3
4 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Mokymosi persepcijos					
Mokymosi motyvacijos aktualumas	per 41m.-2 31-40m.-15 21-30m.-27 iki 20m.-8	A-9 V-9 Pgr-28 P-6	V-3 A-6 NA-7 N-36	11-20m.-9 6-10m.-19 1-5m.-22 iki 1m.-2	per 11m.-1 1-10m.-7 6 mėn.-1m.-17 1-5 mėn.-19 iki 1 mėn.-8
Išsilavinimas, kaip vertybė	per 41m.-3 31-40m.-13 21-30m.-19 iki 20m.-5	A-11 V-6 Pgr-20 P-3	V-1 A-8 NA-4 N-27	11-20m.-9 6-10m.-15 1-5m.-13 iki 1m.-3	per 11m.-1 1-10m.-6 6 mėn.-1m.-17 1-5 mėn.-12 iki 1 mėn.-4
Informacijos apie edukacinius resursus poreikis	per 41m.-5 31-40m.-17 21-30m.-39 iki 20m.-8	A-17 V-9 Pgr-37 P-6	V-4 A-9 NA-11 N-45	11-20m.-13 6-10m.-26 1-5m.-27 iki 1m.-3	per 11m.-2 1-10m.-11 6 mėn.-1m.-24 1-5 mėn.-24 iki 1 mėn.-8
Mokymosi formos ir būdai	per 41m.-1 31-40m.-10 21-30m.-22 iki 20m.-3	A-10 V-5 Pgr-18 P-3	V-2 A-6 NA-4 N-24	11-20m.-5 6-10m.-14 1-5m.-14 iki 1m.-3	per 11m.-1 1-10m.-7 6 mėn.-1m.-12 1-5 mėn.-12 iki 1 mėn.-4
Tinkamiausios mokymosi aplinkos	per 41m.-0 31-40m.-4 21-30m.-11 iki 20m.-2	A-7 V-1 Pgr-6 P-3	V-1 A-3 NA-1 N-12	11-20m.-0 6-10m.-5 1-5m.-9 iki 1m.-3	per 11m.-0 1-10m.-0 6 mėn.-1m.-7 1-5 mėn.-9 iki 1 mėn.-1
Mokymasis iš patirties pavyzdžių	per 41m.-3 31-40m.-7 21-30m.-23 iki 20m.-6	A-8 V-4 Pgr-21 P-6	V-1 A-5 NA-4 N-29	11-20m.-6 6-10m.-15 1-5m.-16 iki 1m.-2	per 11m.-2 1-10m.-7 6 mėn.-1m.-11 1-5 mėn.-15 iki 1 mėn.-4
Mokymosi preferencijos	per 41m.-1 31-40m.-5 21-30m.-8 iki 20m.-4	A-6 V-4 Pgr-6 P-2	V-1 A-4 NA-1 N-12	11-20m.-2 6-10m.-6 1-5m.-8 iki 1m.-2	per 11m.-0 1-10m.-3 6 mėn.-1m.-5 1-5 mėn.-9 iki 1 mėn.-1
5 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Egzistenciniai išgyvenimai					
Tradicinių vertybių raiška	per 41m.-6 31-40m.-12 21-30m.-18 iki 20m.-2	A-17 V-4 Pgr-13 P-4	V-2 A-13 NA-3 N-20	11-20m.-14 6-10m.-8 1-5m.-13 iki 1m.-3	per 11m.-2 1-10m.-9 6 mėn.-1m.-13 1-5 mėn.-10 iki 1 mėn.-4
Ypatingas religijos vaidmuo	per 41m.-12 31-40m.-33 21-30m.-54 iki 20m.-11	A-33 V-19 Pgr-47 P-11	V-4 A-25 NA-13 N-68	11-20m.-28 6-10m.-36 1-5m.-38 iki 1m.-8	per 11m.-5 1-10m.-21 6 mėn.-1m.-37 1-5 mėn.-33 iki 1 mėn.-14
6 DIAGNOSTINĖ SRITIS: Integracijos į visuomenę ypatumai					
Socialinio dalyvavimo raiška	per 41m.-12 31-40m.-29 21-30m.-71 iki 20m.-23	A-32 V-25 Pgr-64 P-14	V-7 A-18 NA-20 N-90	11-20m.-23 6-10m.-53 1-5m.-52 iki 1m.-7	per 11m.-7 1-10m.-12 6 mėn.-1m.-57 1-5 mėn.-48 iki 1 mėn.-11
Bendravimo potencialas	per 41m.-2 31-40m.-7 21-30m.-16 iki 20m.-5	A-8 V-5 Pgr-16 P-1	V-2 A-5 NA-5 N-18	11-20m.-4 6-10m.-10 1-5m.-14 iki 1m.-2	per 11m.-1 1-10m.-6 6 mėn.-1m.-10 1-5 mėn.-9 iki 1 mėn.-4
Bendruomenėje įgyta kompetencija, kaip sėkmingos integracijos į visuomenę pagrindas	per 41m.-2 31-40m.-14 21-30m.-52 iki 20m.-11	A-17 V-12 Pgr-43 P-7	V-6 A-3 NA-7 N-63	11-20m.-10 6-10m.-30 1-5m.-39 iki 1m.-0	per 11m.-2 1-10m.-11 6 mėn.-1m.-33 1-5 mėn.-26 iki 1 mėn.-7

Saugumo būtinybė integruojantis į visuomenę	per 41m.-0 31-40m.-6 21-30m.-28 iki 20m.-8	A-9 V-6 Pgr-20 P-7	V-2 A-2 NA-3 N-35	11-20m.-3 6-10m.-17 1-5m.-21 iki 1m.-1	per 11m.-0 1-10m.-3 6mėn.-1m.-16 1-5 mėn.-19 iki 1mėn.-4
Ateities projekcijos	per 41m.-2 31-40m.-15 21-30m.-26 iki 20m.-9	A-15 V-8 Pgr-21 P-8	V-2 A-8 NA-5 N-37	11-20m.-10 6-10m.-18 1-5m.-18 iki 1m.-6	per 11m.-2 1-10m.-3 6mėn.-1m.-18 1-5 mėn.-24 iki 1mėn.-5
Būsimų darbo paieškų persepcija	per 41m.-2 31-40m.-14 21-30m.-20 iki 20m.-8	A-9 V-10 Pgr-20 P-5	V-3 A-5 NA-6 N-30	11-20m.-8 6-10m.-19 1-5m.-16 iki 1m.-1	per 11m.-1 1-10m.-2 6mėn.-1m.-18 1-5 mėn.-16 iki 1mėn.-7
Susirūpinimas valdžios parama priklausomybių turintiems žmonėms	per 41m.-7 31-40m.-12 21-30m.-37 iki 20m.-7	A-15 V-9 Pgr-34 P-5	V-1 A-9 NA-12 N-41	11-20m.-10 6-10m.-30 1-5m.-20 iki 1m.-3	per 11m.-2 1-10m.-14 6mėn.-1m.-25 1-5 mėn.-16 iki 1mėn.-6
Palaikomoji pagalba pasibaigus rehabilitacija	per 41m.-2 31-40m.-19 21-30m.-21 iki 20m.-8	A-15 V-9 Pgr-22 P-4	V-2 A-9 NA-3 N-36	11-20m.-10 6-10m.-15 1-5m.-19 iki 1m.-6	per 11m.-0 1-10m.-5 6mėn.-1m.-18 1-5 mėn.-19 iki 1mėn.-8